

Bevolkingstrends

***Statistisch kwartaalblad over de
demografie van Nederland***

Jaargang 54 – 2e kwartaal 2006

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2005–2006	= 2005 tot en met 2006
2005/2006	= het gemiddelde over de jaren 2005 tot en met 2006
2005/'06	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2005 en eindigend in 2006
1995/'96–2005/'06	= boekjaar enzovoort, 1995/'96 tot en met 2005/'06

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Ontwerp omslag

WAT Ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 p/m)
Fax: (070) 337 59 94
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2006.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Abonnementsprijs: € 48,40
Prijs per los nummer: € 13,30
Prijzen zijn inclusief administratie-
en verzendkosten
ISSN 1571-0998

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends	4
Korte berichten	5
Demografie	6
Rangen en standen	7
Bevolking in kaart	8
Nederland en Europa	9
Toen en nu	10
Wijken en buurten	11
Demografie in het nieuws	12
Mededelingen	13–14

Artikelen

Demografische levensloop van vijftigers	15–23
Samenleven en kinderen	24–27
Wonen zonder partner	28–32
Nederland: van immigratie- naar emigratieland?	33–40
Emigratie van autochtonen naar België	41–44
Sociaal-economische positie van eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland	45–47
Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 2: Huishoudensgrootte	48–54
Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 3: Werkzame beroepsbevolking	55–62
Naast herkomstgroepering ook nationaliteit?	63–71

Tabellen

Maand-, kwartaal- en jaarcijfers	72
----------------------------------	----

Technische toelichting en verklaring van termen	73–75
--	-------

Demografie op het web	76
------------------------------	----

Inhoudsopgave	77–81
----------------------	-------

Andere CBS-publicaties	82
-------------------------------	----

Richtlijnen voor auteurs	83
---------------------------------	----

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends

Immigratie neemt weer toe

In het eerste kwartaal van 2006 hebben zich ruim 22 duizend immigranten in Nederland gevestigd. Dit zijn er bijna 2 duizend meer dan in dezelfde periode een jaar eerder. De daling van de immigratie die in 2001 begon, is daarmee voorlopig ten einde. De emigratie is in het eerste kwartaal sterk gestegen. Vooral hierdoor groeide het aantal inwoners van Nederland met slechts 2 duizend. Niet eerder waren dat er zo weinig.

De toename van de immigratie betreft vooral terugkerende Nederlanders en immigranten uit Polen. Het aantal terugkerende Nederlanders is in vergelijking met een jaar eerder met ruim zeshonderd toegenomen tot 5 duizend in het afgelopen kwartaal.

Het aantal immigranten uit Polen is toegenomen tot 1,8 duizend in het eerste kwartaal van 2006. De Polen vormen daarmee, na de terugkerende Nederlanders, de grootste groep immigranten. Er komen nauwelijks immigranten uit de andere Oost-Europese landen die op 1 mei 2004 tot de Europese Unie toetraden.

In het afgelopen kwartaal zijn 29 duizend mensen geëmigreerd, 5 duizend meer dan een jaar eerder. De stijging, die in 2001 begon, houdt daarmee onverminderd aan. Het aantal in Nederland geboren emigranten is toegenomen van 11 duizend tot ruim 13 duizend. Het aantal niet in Nederland geboren emigranten is met 2 duizend gestegen tot bijna 16 duizend. Door de stijgende emigratie kent Nederland evenals in de voorgaande twee jaar een vertrekoverschot.

Vooral door de toename van de emigratie is het aantal inwoners in het afgelopen kwartaal met slechts 2 duizend toegenomen. Ook de daling van het aantal geboorten draagt bij aan de lage bevolkingsgroei. Daar staat tegenover dat ook het aantal overledenen lager is dan in 2005. Niet eerder was de bevolkingsgroei in een kwartaal zo laag. In het algemeen is de bevolkingsgroei in de eerste maanden van het jaar lager dan in de andere maanden. Dit jaar is in maart het aantal inwoners zelfs met vijfhonderd afgenomen. Op 1 april van dit jaar telde Nederland 16,338 miljoen inwoners.

Staat 2
Grootste groepen immigranten en emigranten naar geboorteland¹⁾

	1e kwartaal 2005	1e kwartaal 2006
	<i>x 1 000</i>	
<i>Immigranten</i>		
Nederland	4,3	4,9
Polen	1,4	1,8
Duitsland	1,1	1,2
Turkije	1,0	0,9
Verenigde Staten	0,6	0,8
<i>Emigranten²⁾</i>		
Nederland	10,9	13,4
Duitsland	1,0	1,1
Verenigd Koninkrijk	0,8	0,9
Nederlandse Antillen en Aruba	1,1	0,7
Turkije	0,6	0,7

¹⁾ Voorlopige cijfers.

²⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.

Staat 1
Bevolkingsontwikkeling per kwartaal

	Immigratie	Emigratie ¹⁾	Geboorte	Sterfte	Bevolkingsgroei ¹⁾
	<i>x 1 000</i>				
2003					
1 ^e kwartaal	25,6	24,0	49,5	37,5	13,5
2 ^e kwartaal	22,1	22,6	49,5	34,6	14,4
3 ^e kwartaal	33,1	31,7	52,8	33,8	20,5
4 ^e kwartaal	23,7	26,5	48,5	36,0	17,1 ²⁾
2004					
1 ^e kwartaal	21,6	27,5	47,6	37,0	4,7
2 ^e kwartaal	19,8	25,2	48,0	32,9	9,7
3 ^e kwartaal	31,0	32,1	50,7	32,5	17,1
4 ^e kwartaal	21,7	25,5	47,7	34,2	15,9 ²⁾
2005 ³⁾					
1 ^e kwartaal	20,7	24,5	46,1	38,6	3,7
2 ^e kwartaal	18,7	29,3	46,8	33,7	2,6
3 ^e kwartaal	30,8	34,7	49,3	30,8	14,5
4 ^e kwartaal	23,4	32,6	45,6	33,6	9,2 ²⁾
2006 ³⁾					
1 ^e kwartaal	22,4	29,0	45,3	36,5	2,2

¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.

²⁾ Inclusief overige correcties.

³⁾ Voorlopige cijfers.

Korte berichten

Opnieuw minder verkeersdoden

Het aantal verkeersdoden in Nederland is vorig jaar opnieuw gedaald. In 2005 kwamen 817 mensen om in het verkeer, 64 minder dan in 2004. Het aantal verkeersdoden in 2005 is het laagste sinds de Tweede Wereldoorlog. Begin jaren zeventig vielen jaarlijks nog meer dan 3 duizend slachtoffers in het verkeer. Vooral het aantal dodelijk verongelukte twintigers daalde fors. In 2005 kwamen 140 twintigers om in het verkeer, 42 minder dan in 2004. Onder inzittenden van auto's is het aantal verkeersdoden het meest afgenomen. Ook het aantal verongelukte motorrijders is sterk afgenomen. Voetgangers zijn nog altijd kwetsbaar in het verkeer. Het aantal dodelijk verongelukte voetgangers is vorig jaar met 12 personen toegenomen tot 89. Het aantal verongelukte fietsers bleef vrijwel gelijk.

Kanker bij mannen nu belangrijkste doodsoorzaak

In 2005 overleden 136,4 duizend inwoners van Nederland. Bij 21,2 duizend van de in totaal 66,4 duizend overleden mannen was kanker de primaire doodsoorzaak. In de rangorde van doodsoorzaken staat kanker daarmee bij de mannen nu bovenaan. Hart- en vaatziekten komen met 20,8 duizend sterfgevallen op de tweede plaats. Bij vrouwen (70,0 duizend doden in 2005) zijn hart- en vaatziekten nog wel de belangrijkste doodsoorzaak, met 22,6 duizend overledenen. Door kanker overleden 18,1 duizend vrouwen. In de afgelopen eeuw waren hart- en vaatziekten steeds de belangrijkste doodsoorzaak. Als de huidige trends doorzetten, zal rond 2010 kanker ook bij vrouwen de belangrijkste doodsoorzaak zijn geworden. In de afgelopen decennia is het risico om door een hart- of vaatziekte te overlijden vrijwel voortdurend gedaald. Het sterkst was de daling bij mannen tussen 30 en 60 jaar. Rekening houdend met de vergrijzing van de bevolking, is de kans om door een hart- of vaatziekte te overlijden sinds 1970 ongeveer gehalveerd.

Kwart werkzame beroepsbevolking 50-plusser

Het aantal ouderen met een baan van ten minste 12 uur per week is gestegen van 1,0 miljoen in 1996 tot 1,6 miljoen in 2005. Het aandeel van 50-plussers in de werkzame beroepsbevolking van 15–74 jaar groeide van 16 tot 23 procent. De toename van het aantal 50-plussers die 12 uur of meer werken, hangt voor een deel samen met de vergrijzing. Tussen 1996 en 2005 nam het aantal personen van 50–74 jaar met een vijfde toe, tot 4,3 miljoen. Ouderen hadden daarnaast ook vaker een baan. De arbeidsdeelname van 50-plussers steeg van bijna 28 naar 37 procent. De deelname nam in alle leeftijdsgroepen vanaf 50 jaar toe. De groei was het sterkst bij 55–59-jarigen, onder wie de arbeidsdeelname steeg van 40 naar 55 procent. Ook onder 50–54-jarigen en 60–64-jarigen was de stijging aanzienlijk. In 2005 was het aandeel van vrouwen onder werkende ouderen opgelopen tot 36 procent. De sterkste groei

in arbeidsdeelname vond plaats bij 50–54-jarige vrouwen. Hun arbeidsparticipatie nam met 20 procentpunten toe tot 56 procent.

Hogere opleiding, hogere arbeidsparticipatie

In 2005 behoorde driekwart van de Nederlanders tussen 25 en 65 jaar tot de beroepsbevolking. In 1996 was dit nog maar twee derde. Hoogopgeleiden zijn het vaakst actief op de arbeidsmarkt. Vooral doordat het aandeel hoogopgeleiden is toegenomen, steeg de bruto arbeidsparticipatie. Van degenen met een opleiding op hbo- of wetenschappelijk niveau had in 2005 gemiddeld 85 procent een baan voor meer dan 12 uur, of zocht daar actief naar. Onder laagopgeleiden ligt de bruto arbeidsparticipatie naar verhouding het laagst (62 procent), maar is deze in de periode 1996–2005 wel toegenomen. De stijging van de bruto arbeidsparticipatie hangt samen met de toename van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Het aandeel hoogopgeleiden is de afgelopen tien jaar toegenomen tot 33 procent en het aandeel laagopgeleiden is gedaald. Het aandeel met een opleiding op mbo-, havo- of vwo-niveau bleef vrijwel gelijk.

Stedelijke omgeving blijft zich uitbreiden

Het aantal inwoners dat woont in een stedelijke omgeving is toegenomen van bijna 6,3 miljoen in 1998 tot ruim 6,8 miljoen in 2005, ofwel 41,7 procent van de bevolking. Het aantal inwoners in een landelijke omgeving is daarentegen afgenomen van ruim 6,6 tot ruim 6,5 miljoen inwoners, en omvat inmiddels 40,3 procent van de bevolking. In de provincies Flevoland, Noord-Brabant en Gelderland groeide tussen 1998 en 2005 het aantal inwoners in gebieden met een stedelijke omgeving het snelst. In Zuid- en Noord-Holland woont bijna twee derde van de bevolking in een dergelijk gebied. In Drenthe is dit slechts 7 procent.

Zorg voor gezin houdt steeds minder vrouwen thuis

In 2005 waren er ruim 1 miljoen mannen en bijna 2 miljoen vrouwen die niet op korte termijn een baan van 12 uur of meer wilden. Het volgen van een opleiding was voor bijna een derde de voornaamste reden. Dit zijn hoofdzakelijk jongeren. Ruim een op de vijf gaf ziekte of arbeidsongeschiktheid als reden op; eveneens een vijfde noemde de zorg voor het gezin. Deze laatste groep bestaat vrijwel geheel uit vrouwen. Er zijn nagenoeg geen mannen die besluiten thuis te blijven om voor hun gezin te zorgen. Sinds 2000 is het aantal vrouwen dat geen baan wil vanwege de zorg voor het gezin sterk afgenomen, van 863 duizend naar 577 duizend. Laagopgeleide vrouwen zijn oververtegenwoordigd. In 2005 was van alle 15–64-jarige vrouwen 35 procent laagopgeleid; van degenen die thuis bleven om voor het gezin te zorgen was dit 51 procent.

Demografiek

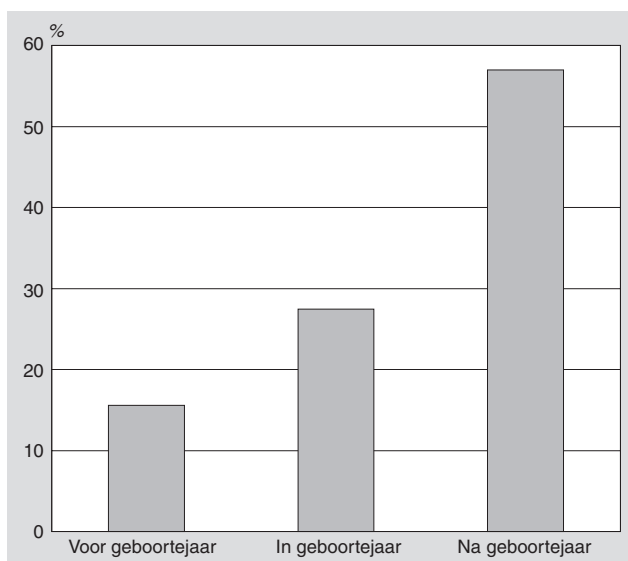
Verhuizen en geboorte van het eerste kind

De geboorte van het eerste kind kan een aanleiding zijn om te verhuizen, bijvoorbeeld omdat de huidige woonruimte te klein is of omdat de woonomgeving niet 'kindvriendelijk' genoeg is. In eerder onderzoek (Ekamper en Van Huis, 2002) zijn huishoudensovergangen en verhuizingen die in hetzelfde jaar plaatsvinden met elkaar in verband gebracht. Hierbij bleek de geboorte van het eerste kind niet te leiden tot verhuiskansen die hoger zijn dan de totale verhuiskans van echtparen van dezelfde leeftijd. In het betreffende onderzoek werd verondersteld dat gezinnen mogelijk anticiperen op een gezinsuitbreiding door ruim voor de geboorte van een kind te verhuizen. Ook is het mogelijk dat ze pas een paar jaar na de komst van het eerste kind verhuizen.

Het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS geeft aanvullende informatie over dit onderwerp. In dit onderzoek is expliciet aan ouders gevraagd of zij vanwege de geboorte van hun eerste kind verhuisd zijn en, als dit het geval was, wanneer ze verhuisd zijn en naar welk type woning. Het is hiermee mogelijk om een beter beeld te krijgen van het aandeel ouders dat verhuisd is vanwege de geboorte van hun eerste kind, het tijdstip van de verhuizing en het woningtype vóór en na de verhuizing.

Deze gegevens zijn geanalyseerd voor personen die minimaal één jaar voor de geboorte van hun eerste kind het ouderlijk huis hebben verlaten, met een oudste kind dat in de periode 1991–1998 is geboren. Het betreft 581 mannen en 609 vrouwen. In de analyse zijn mannen en vrouwen samengevoegd, omdat met betrekking tot dit onderwerp geen verschil wordt verwacht tussen mannen en vrouwen.

1. Aandeel ouders dat verhuist naar aanleiding van de geboorte van hun eerste kind

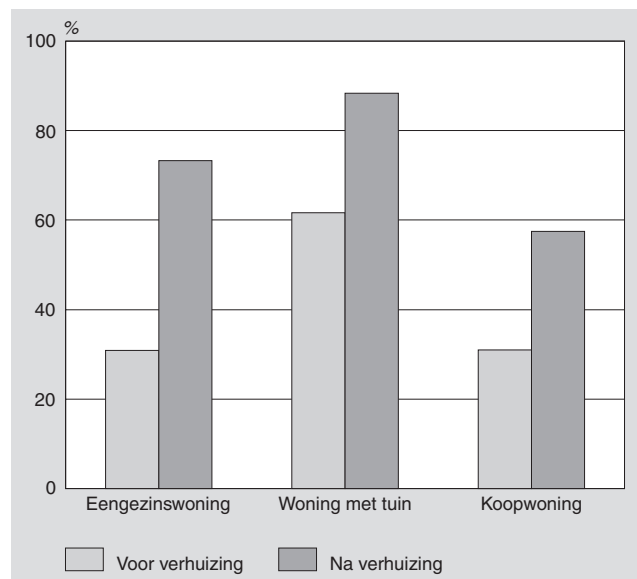

Van de respondenten met kinderen blijkt 20 procent vanwege de geboorte van het eerste kind verhuisd te zijn. Ruim de helft doet dit na de geboorte (*grafiek 1*), ruim een kwart verhuist in het jaar van geboorte en een zesde verhuist al voordat het eerste kind wordt geboren. Negen op de tien verhuizingen vinden plaats tussen drie jaar voor en drie jaar na de geboorte.

Een duidelijk verschil is waarneembaar in het woningtype voor en na de verhuizing. Veel (aanstaande) ouders verhuizen naar een (grotere) eengezinswoning. Vóór de verhuizing woonden drie op tien in een eengezinswoning, na de verhuizing ruim zeven op de tien (*grafiek 2*). Ook is er een grote voorkeur voor een woning met een tuin. Zes op de tien (aanstaande) ouders hadden vóór de verhuizing een woning met een tuin; na de verhuizing is dit negen op de tien. Veel (aanstaande) ouders kopen rond de geboorte van het eerste kind een woning. Vóór de geboorte heeft een derde een koophuis; na de verhuizing is dit aandeel bijna verdubbeld.

Ekamper, P. en L.T. van Huis, 2002, De relatie tussen verhuizingen en de veranderingen van de huishoudenssamenstelling in Nederland. Een verkennend onderzoek naar verhuismotieven. Rapport in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau en het Directoraat-Generaal Wonen van het Ministerie van VROM. NIDI, Den Haag.

2. Aandeel ouders naar type woning voor en na de verhuizing

Rangen en standen

Aandeel 65-plussers per gemeente

Op 1 januari 2006 telde Nederland 2,3 miljoen 65-plussers. Doordat vrouwen gemiddeld ouder worden dan mannen, zijn er onder de 65-plussers meer vrouwen (ruim 1,3 miljoen) dan mannen (bijna 1,0 miljoen).

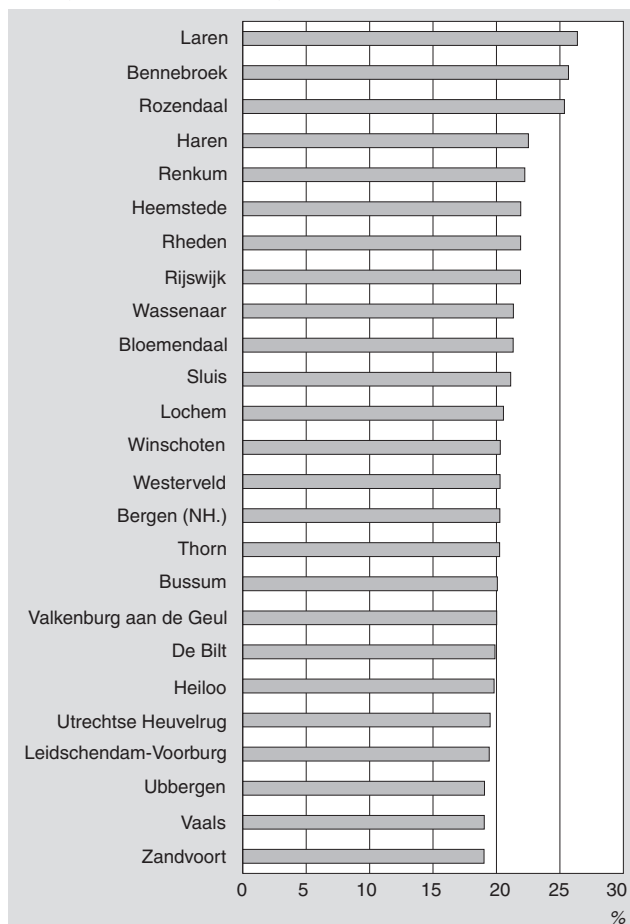
Tussen 1995 en 2006 is het aandeel 65-plussers toegenomen van 13,2 naar 14,3 procent. De toename van het aandeel 65-plussers was het sterkst in de provincie Limburg, met 3,0 procentpunten. Ook in Noord-Brabant en Drenthe lag de toename van het aandeel 65-plussers duidelijk boven het landelijk gemiddelde. Momenteel is het aandeel 65-plussers het hoogst in de provincie Zeeland, met 17,1 procent, gevolgd door Drenthe en Limburg. Het aandeel 65-plussers is het laagst in Flevoland, met 8,8 procent. Flevoland is de enige provincie waar het aandeel 65-plussers tussen 1995 en 2006 niet is toegenomen: deze provincie is met veel nieuwbouw aantrekkelijk voor gezinnen met kinderen.

Opvallend is dat het aandeel 65-plussers in elk van de vier grote steden tussen 1995 en 2006 is afgenomen. Het platteland vergrijst sterker dan de stedelijke gebieden.

Laren is de meest vergrijsde gemeente van Nederland. Ruim 26 procent van de inwoners is er 65 jaar of ouder (*grafiek 1*). Ook in Bennebroek en Rozendaal ligt het aandeel 65-plussers rond een kwart.

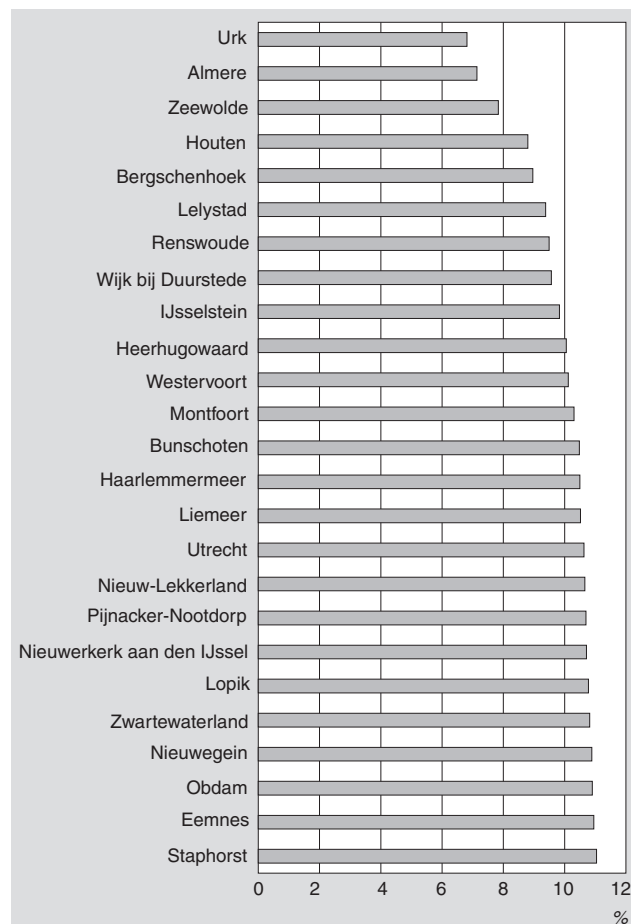
In Urk is het aandeel 65-plussers het laagst, met nog geen 7 procent (*grafiek 2*). Ook in Almere en Zeewolde ligt dit aandeel onder de 8 procent. Het aandeel 65-plussers is vooral laag in gemeenten die zich in de *biblebelt* bevinden. Deze gemeenten kenmerken zich door het hoge gemiddelde kindertal van hun gezinnen. Zo heeft in Urk de helft van alle gezinnen ten minste drie kinderen.

1. 25 gemeenten met het hoogste aandeel 65-plussers, 2006 ¹⁾

¹⁾ Voorlopige cijfers.

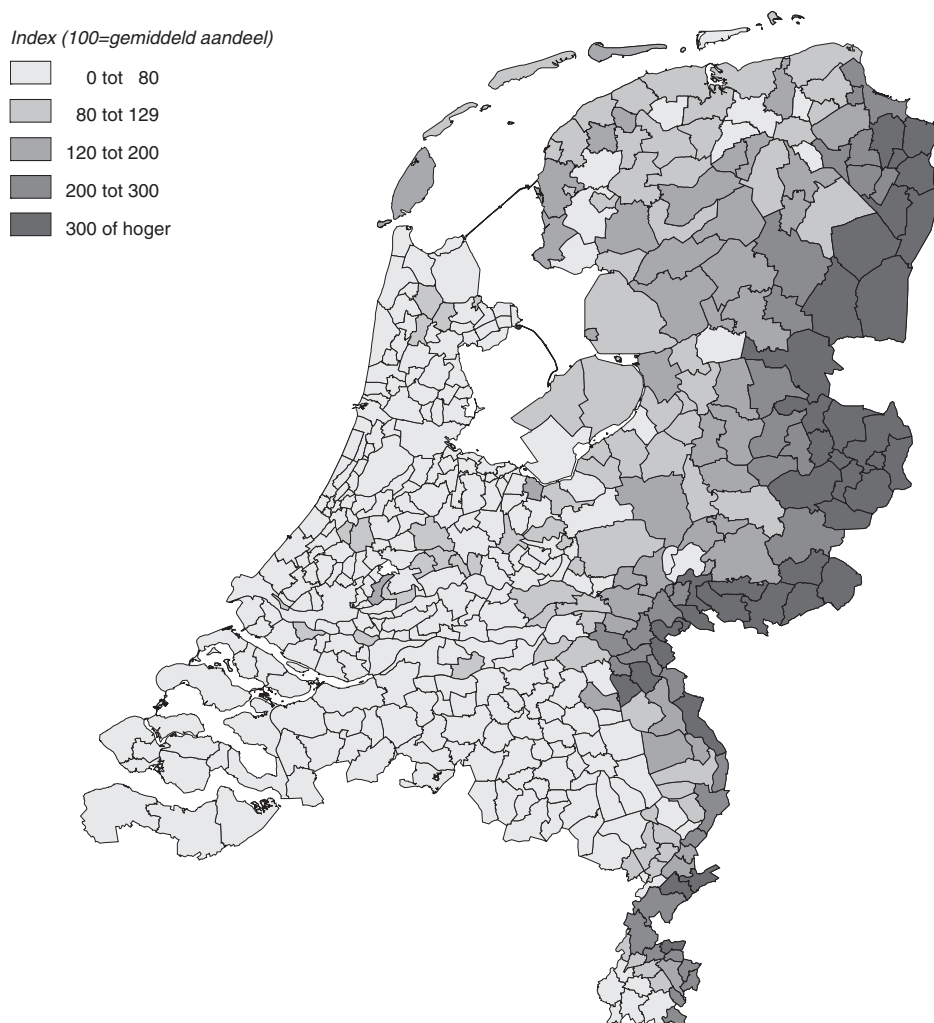
2. 25 gemeenten met het laagste aandeel 65-plussers, 2006 ¹⁾

¹⁾ Voorlopige cijfers.

Bevolking in kaart

Emigratie van autochtonen naar Duitsland, 1995–2005

Emigratie van autochtonen naar Duitsland

In de periode 1995–2005 zijn per saldo ruim 22 duizend in Nederland geboren personen naar Duitsland geëmigreerd. Vooral de laatste vijf jaar is een aanzienlijk aantal personen naar Duitsland verhuisd. Een belangrijke factor die verantwoordelijk is voor deze verhuisstroom is mogelijk dat de prijzen van bouwgrond en huizen in de Duitse grensstreek aanzienlijk lager zijn dan in Nederland. In Twente ligt de prijs van bouwgrond op ongeveer 300 tot 350 euro per m², terwijl in het aangrenzende gebied in Duitsland de bouwgrond gemiddeld ongeveer 100 euro per m² kost (Euregio, 2003). Ook de prijs/kwaliteit-verhouding van Duitse woningen in de grensstreek met Nederland zou gunstiger zijn.

Waarschijnlijk is verder van belang dat Nederlanders die in het buitenland gaan wonen sinds 1 januari 2001 kunnen kiezen voor het Nederlandse belastingregime. Dit houdt in dat diegenen die daarvoor kiezen ook de betaalde hypotheekrente van de belasting kunnen blijven aftrekken. Hierdoor is de drempel om zich in Duitsland te vestigen lager geworden. Vooral voor inwoners van de Twentse stedenband (Almelo, Hengelo en Enschede) lijkt verhuizing

over de grens een aantrekkelijke optie. Volgens Euregio (2003) woonden eind 2002 al 18,5 duizend Nederlanders in het aan Twente grenzende gebied van Duitsland.

De kaart laat zien dat vooral inwoners van noordoost- en oost-Nederland naar Duitsland emigreren. In deze kaart is weergegeven hoe groot het aantal emigranten naar Duitsland is in verhouding tot het totaal aantal emigranten (exclusief administratieve correcties). Opvallend is de geringe oriëntatie vanuit Zuid-Limburg op Duitsland. Emigranten uit Zuid-Limburg lijken de voorkeur te geven aan België. Elders in dit nummer van *Bevolkingstrends* is dit patroon van migratie naar België beschreven. In het geval van Limburg spelen waarschijnlijk twee factoren een rol. Huizen in de aangrenzende regio Aken zijn naar verhouding veel minder goedkoop dan die in de meer noordelijk gelegen gebieden. In het aangrenzende Belgische gebied zijn de huizen daarentegen wel goedkoper. Als tweede factor wordt ook wel genoemd dat Zuid-Limburg van oudsher meer op België dan op Duitsland is georiënteerd.

Euregio, 2003, *Wohnen jenseits der Grenze*. I&O Research, Enschede.

Nederland en Europa

Nederland minder grijs dan Europa

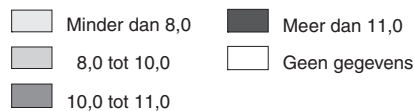
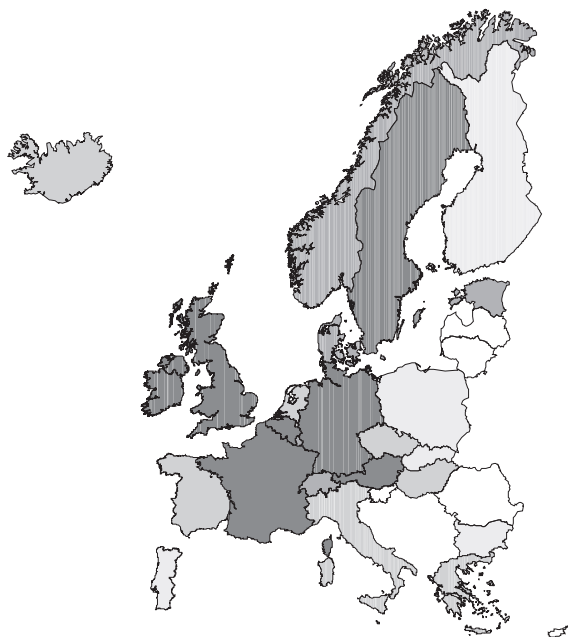
Het aandeel 65-plussers in de bevolking van de Europese Unie is de afgelopen decennia sterk toegenomen. In 2005 was een op de zes inwoners van de EU 65 jaar of ouder. In 1960 was dit nog een op de tien. Door de afname van het aantal geboorten, en in mindere mate door de toename van de levensverwachting, wordt Europa steeds grijzer. Het totale vruchtbaarheidscijfer van de EU is tussen 1960 en 2004 afgenomen van 2,59 naar 1,50. Door het lagere aantal jongeren stijgt het aandeel van ouderen in de bevolking.

Het huidige aandeel 65-plussers is opvallend hoog in Zuid-Europa. In 2005 was dit aandeel het hoogst in Italië, met 19,2 procent. Italiaanse vrouwen krijgen al langere tijd relatief weinig kinderen. Ook in Duitsland, Zweden, Bulgarije, België en Portugal bedraagt het aandeel ouderen 17 procent of meer.

In een aantal Oost-Europese landen, zoals Slowakije, Polen en Tsjechië, is het aandeel ouderen relatief laag. Dit hangt vooral samen met de relatief lage levensverwachting in deze landen. Ook Ierland en IJsland tellen weinig ouderen. Beide landen worden gekenmerkt door een relatief hoog gemiddeld kindertal. In Nederland ligt het aandeel 65-plussers, met 14,0 procent in 2005, nog beduidend onder het EU-gemiddelde van 16,7 procent. Hieraan is vooral een langdurig bovengemiddelde vruchtbaarheid debet.

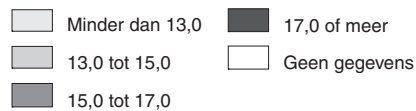
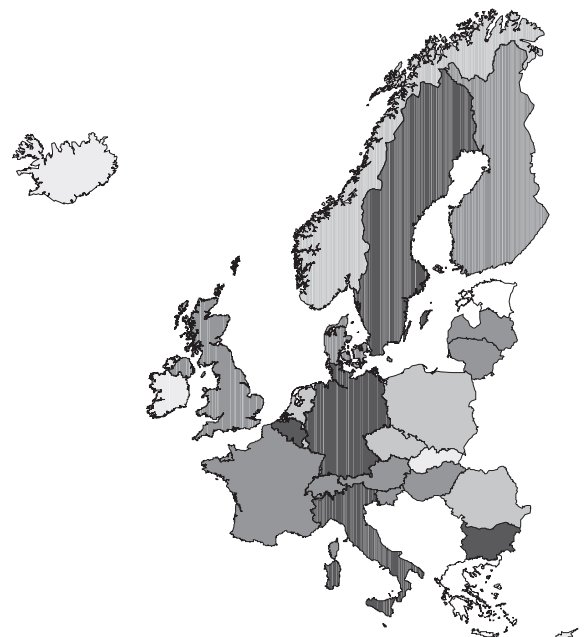
Voorals Zuid-Europa is snel vergrijsd. In 1960 lag het aandeel 65-plussers in de meeste Zuid-Europese landen nog onder het gemiddelde voor de huidige EU. Ook Nederland was destijds al minder grijs dan Europa. Het aandeel 65-plussers in ons land bedroeg toen 8,9 procent, tegen 10,1 procent voor de EU.

Aandeel 65-plussers in Europa, 1960

Bron: Eurostat.

Aandeel 65-plussers in Europa, 2005

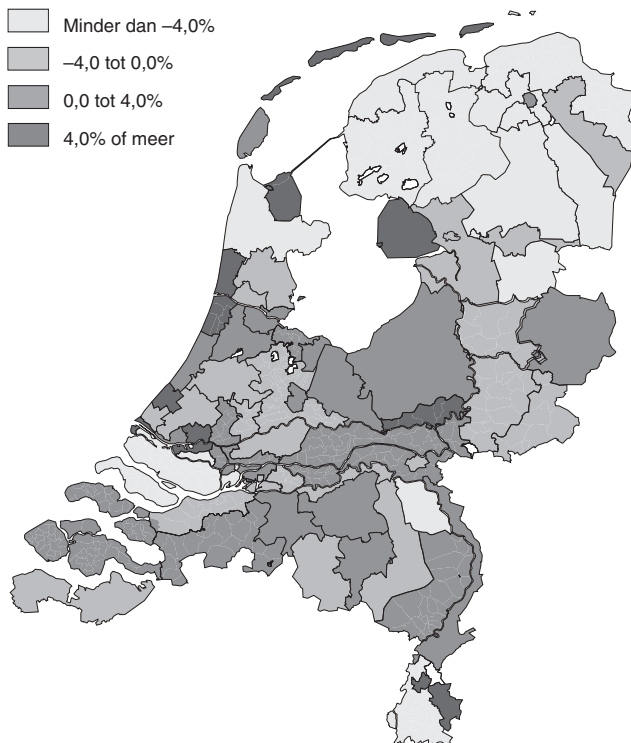
Bron: Eurostat.

Toen en nu

Verhuisstromen, 1948–2004

In 1951 publiceerde het CBS zijn eerste Statistiek van de binnenlandse migratie. Het betrof cijfers van de geregistreerde woonplaatsveranderingen over 1948, afkomstig uit de gemeentelijke bevolkingsregisters. Op de verhuiskaarten die de gemeenten bijhielden, stonden de vertrokken en gevestigde personen onderscheiden naar de plaats in het gezin (gezinshoofden, gezinsleden en afzonderlijk gemitgereerde mannen en vrouwen), met de vermelding van de gemeente van vertrek of vestiging. Het CBS presenteerde de gegevens voor alle 61 economisch-geografisch gebieden (kaart).

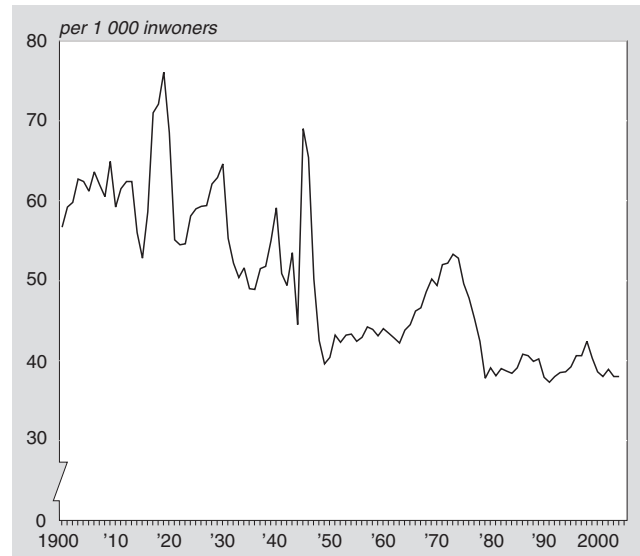
Vestigingssaldo per economisch-geografisch gebied, 1948

Deze kaart toonde een voor die tijd kenmerkend patroon. Gebieden met een agrarisch karakter lieten vertrekoverschotten zien. Enige uitzonderingen waren de Wieringermeer en de Noordoostelijke Polder. In de Wieringermeer ging het om de terugkeer van mensen die in de oorlog uit het gebied waren weggetrokken. Het grote vestigingsoverschot in de Noordoostelijke Polder hield verband met de

voortschrijdende ontginning van de polder. Gebieden met een industrieel karakter en alle grote steden, maar opmerkelijk genoeg niet Nijmegen, waren belangrijke vestigingsplaatsen. Na de grote verhuismobiliteit van de jaren 1945–1947 was 1948 overigens het eerste jaar waarin de intergemeentelijke verhuisstroom tot rust was gekomen (grafiek).

Verhuizingen tussen gemeenten, 1900–2004

De meeste mensen verhuisden in 1948 binnen de eigen woonprovincie. In het noorden en zuiden was het aandeel intraprovinciaal verhuisden het hoogst. In Limburg verhuisde zelfs twee derde binnen de eigen provincie. In Drenthe en Utrecht was deze intraprovinciale verhuisstroom het laagst, met ongeveer een derde. Daar hoefde men niet ver te reizen om de provincie te verlaten.

Het aantal personen dat van woonplaats verandert, is inmiddels anderhalf keer zo groot als in 1948. In 2004 waren het ruim 600 duizend personen (3,8 procent van de bevolking) die, alleen of in gezinsverband, naar een andere gemeente verhuisden. In relatief opzicht verschilt het aantal verhuizers tegenwoordig echter nauwelijks met dat van 1948. De bijna 420 duizend personen die in 1948 verhuisden, vormden 4,2 procent van de bevolking.

CBS, 1951, Binnenlandse migratie 1948, Mededelingen Afdeling algemene tellingen en bevolkingsstatistiek, no. 1007. CBS, 's-Gravenhage.

Wijken en buurten

Aantal geboorten per duizend inwoners in de vier grote steden, 2004

In 2004 werden in Nederland 194 duizend kinderen geboren, ofwel 12 kinderen per duizend inwoners. In de vier grote steden lag het geboortecijfer iets hoger. Dit cijfer was het hoogst in Utrecht, met 16 geboorten per duizend inwoners. In Amsterdam en Den Haag waren het er 14 en in Rotterdam 13.

In Amsterdam had IJ-Eiland en omgeving het hoogste geboortecijfer, met 39 geboorten per duizend inwoners. Andere buurten waar veel kinderen werden geboren, zijn het Oostelijk Havengebied, De Kolenkit en Bijlmer-Centrum. Vaak gaat het om nieuwbouwbuurten waar doorgaans veel jonge gezinnen wonen of om buurten waar veel niet-westerse allochtonen wonen. In Tuindorp Buiksloot was het geboortecijfer, met 3 geboorten per duizend inwoners, het laagst, gevolgd door Buitenveldert, Weesperbuurt en Plantage, en Gein. In een aantal van deze buurten met een laag geboortecijfer wonen weinig allochtonen en is het aandeel 65-plussers hoog.

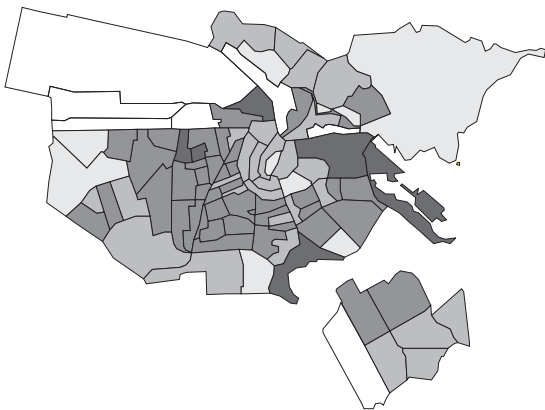
In Den Haag was het geboortecijfer het hoogst in De Bras, met 37 geboorten per duizend inwoners. Deze buurt is gelegen in de nieuwbouwwijk Ypenburg. Andere buurten in

deze wijk hebben eveneens een hoog geboortecijfer. Relatief veel kinderen werden verder geboren in De Vissen (nieuwbouwwijk Leidschenveen), en Middenweg en grens Wateringen (nieuwbouwwijk Wateringse Veld). Het aantal geboorten was het laagst in De Uithof en Westbroekpark, beide kleine buurten. In de Uithof zijn maar liefst zeven op de tien inwoners 65 jaar of ouder. Ook in andere buurten met een laag geboortecijfer wonen veel 65-plussers. Het aandeel niet-westerse allochtonen is in deze buurten vaak klein.

In Rotterdam werden de meeste kinderen geboren in Nesselande, met 62 geboorten per duizend inwoners. Het gaat hier om een zeer nieuwe wijk. In Ommoord, een buurt met 25 duizend inwoners, was het geboortecijfer eveneens laag. In deze buurt zijn drie op de tien inwoners 65 jaar of ouder en wonen relatief weinig niet-westerse allochtonen.

In Utrecht was het geboortecijfer het hoogst in Vleuterweide (40 geboorten per duizend inwoners) en Veldhuizen. In beide gevallen gaat het om buurten met veel nieuwbouw. Verder werden naar verhouding veel kinderen geboren in Langerak en in Parkwijk, 't Zand en omgeving (nieuwbouwwijk Leidsche Rijn). In De Uithof en Rubenslaan en omgeving, waar veel studenten wonen, kwamen nagenoeg geen kinderen ter wereld.

Amsterdam

Den Haag

Rotterdam

Utrecht

Demografie in het nieuws

Minder kinderen

Nederlanders, Finnen en inwoners van enkele Oost-Europese landen hebben minder kinderen dan ze eigenlijk willen. Oorzaken zijn zorgen over de toekomst en de kosten van de opvoeding. Dit concluderen onderzoekers op basis van een enquête onder 30 duizend mensen in veertien EU-landen. Meer dan de helft van de ondervraagden wil twee of meer kinderen. Een deel wil echter kinderloos blijven. In Duitsland en Nederland is het aandeel inwoners dat kinderloos wenst te blijven het hoogst.

Bron: Volkskrant, 18 februari 2006

Duitsland wil een babyboom

Net als in de rest van Europa worden in Duitsland te weinig kinderen geboren: 1,3 per vrouw. Dit ligt aanzienlijk onder het niveau in Finland (1,8), Frankrijk (1,9) en Nederland (1,7). Het lage geboortecijfer maakt drastische maatregelen nodig. Zo wordt de pensioengerechtigde leeftijd eerder dan gepland tot 67 jaar opgetrokken en hoeven de huidige gepensioneerden niet op een verhoging van hun uitkering te rekenen. Eind 2005 had Duitsland 82,4 miljoen inwoners. Door de dalende geboortecijfers stagneerde de groei van het aantal inwoners de afgelopen jaren. Volgens het somberste scenario zal het aantal Duitsers in 2050 zijn gedaald tot 59 miljoen. Om het onheil af te wenden, is er een massale instroom van migranten nodig of moeten de Duitsers meer kinderen krijgen. In de toekomst mag twee derde van de kosten voor kinderopvang van de belasting worden afgetrokken, tot een maximum van 4000 euro per jaar. Ook wordt het betaalde zwangerschapsverlof opgetrokken tot 67 procent van het laatstverdiende loon, tot een maximum van 1800 euro per maand

Bron: AD, 22 februari 2006

Vrouw verkiest opvoeden boven werk

Nederlandse vrouwen werken relatief weinig, omdat ze zelf voor hun kinderen willen zorgen. Dit stelt het Sociaal en Cultureel Planbureau in een rapport over moeders, kinderopvang en werk. Volgens het SCP vinden bijna alle moeders dat kinderopvang (te) duur is, maar is het voor hen geen reden om er minder gebruik van te maken. Ook is er niet langer een tekort aan plaatsen in crèches of instellingen voor buitenschoolse opvang. De reden om niet buitenshuis te werken, of te kiezen voor een deeltijdbaan, is dat veel vrouwen hun kinderen niet aan anderen willen toevertrouwen. Meer dan de helft van de moeders vindt dat een kind het best kan worden opgevangen door de ouders. Driekwart wil de zorg maximaal twee dagen per week overdragen aan anderen. Ze brengen hun kinderen liever naar bekenden (grootouders) dan naar de crèche, naschoolse opvang of gastouders.

Bron: Volkskrant, 28 februari 2006

De wereld is een stad

Volgend jaar zullen voor het eerst in de geschiedenis meer wereldburgers in een stad wonen dan op het platteland. Het aantal stedelingen zal in 2030 zijn toegenomen tot 60 procent van de wereldbevolking. De mens van de 21^e eeuw is dus een stadsmens. Doordat de westerse landen hun verstedelijking vrijwel achter de rug hebben, speelt de toename van de stadsbevolking zich af in ontwikkelingslanden. De 2,15 miljard nieuwe stedelingen komen voornamelijk uit Azië. Van de 25 grootste steden ter wereld liggen er 15 in dat continent. Het gaat echter niet alleen om megasteden. Aanzienlijk sneller verloopt de bevolkingstoename in kleine en middelgrote steden. Een groot deel van de stedelijke expansie vindt plaats in de sloppenwijken. Over 25 jaar wonen er, als de trend doorzet, 2 miljard mensen in krottenwijken, twee keer zoveel als nu.

Bron: Volkskrant, 1 april 2006

Leegloop bedreigt Twente

Het inwonertal van Twente krimpt na 2020 aanzienlijk. Bij voortzetting van de huidige trend voorzien bestuurders problemen. Een in aantal krimpende bevolking heeft grote gevolgen voor diverse voorzieningen, zoals woningbouw. Vorig jaar behoorde de bevolkingsgroei in Overijssel tot de laagste sinds de Tweede Wereldoorlog, concludeert de provincie Overijssel uit cijfers van het CBS. Per saldo nam de bevolking van Twente vorig jaar toe met 546 inwoners. In 2004 was dat nog 1499. De provincie maakt zich hierover zorgen. Na 2020 zou de bevolking van Twente in aantal krimpen. In sommige plattelandsgemeenten gebeurt dit zelfs al eerder.

Bron: Tubantia, 15 april 2006

Kindertal van Japan op naoorlogs dieptepunt

Sinds de Tweede Wereldoorlog zijn er niet meer zo weinig Japanse kinderen geweest. Begin dit jaar waren er in Japan, volgens een rapport van de regering, 17,47 miljoen kinderen onder de 15 jaar. Dit waren er 180 duizend minder dan het jaar ervoor. Al een kwart eeuw daalt het aantal kinderen gestaag. Ze maken nu nog maar 13,7 procent van de bevolking uit, waarschijnlijk het laagste percentage ter wereld. In Italië bedraagt dit aandeel 14,2 procent, in Zuid-Korea 19,1 procent en in de Verenigde Staten 20,7 procent.

Bron: AD, 8 mei 2006

Oudste Nederlander overleden

Vrijdag 19 mei is de oudste Nederlander op 111-jarige leeftijd overleden. Haar echtgenoot overleed in 1951. Haar enige nog levende zoon is 76 jaar. Volgens de Sociale Verzekeringsbank is een 109-jarige vrouw nu de oudste. Zij heeft volgens de gemeente waarin zij woont echter geen officiële geboortepapieren en zou in werkelijkheid jonger zijn. In dat geval is de oudste inwoner nu 108 jaar.

Bron: AD, 20 mei 2006

Mededelingen

Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025

In de publicatie 'Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025' presenteren het Ruimtelijk Planbureau (RPB) en het CBS een actueel, breed en samenhangend toekomstbeeld van de regionale bevolkingsontwikkelingen. De publicatie gaat in op de verwachtingen voor de komende twee decennia ten aanzien van bevolkingsgroei en op veranderingen in de samenstelling van de bevolking van alle Nederlandse gemeenten. Omdat de veranderingen tot 2025 in toenemende mate worden bepaald door ontwikkelingen van de aantallen allochtonen en autochtonen, zijn deze bevolkingsgroepen afzonderlijk beschouwd. Allochtonen zijn onderscheiden naar generatie en herkomstgroeperingen Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen, overig niet-westers en westers. Het is voor het eerst dat landsdekende, gemeentelijke prognoses in dergelijk detail beschikbaar zijn. In een later stadium zal de regionale prognose nog worden uitgebreid met het kenmerk huishouden(spositie).

Ruimtelijk Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, 2006, Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025. Den Haag/Voorburg. Te bestellen bij het Ruimtelijk Planbureau, telefoon (070) 328 87 00.

Justitiële verkenningen: demografische ontwikkelingen

Afgaande op de huidige demografische prognoses zal de Nederlandse bevolking in de komende decennia nog maar mondjesmaat toenemen. Door vergrijzing, ontgroening en de relatieve en absolute groei van allochtone groepen verandert de samenstelling van de bevolking echter drastisch. De demografische veranderingen zullen ook hun weerslag hebben op het justitiële beleidsterrein. Typische justitieonderwerpen als criminaliteit en slachtofferschap worden in dit themanummer van 'Justitiële verkenningen' behandeld tegen de achtergrond van de bredere maatschappelijke context waarin het toekomstige justitiële beleid zal moeten worden geformuleerd. Daarbij is er ook aandacht voor de fundamentele vraag naar de oorzaak van de dalende geboortecijfers en de mogelijke krimp van de wereldbevolking tegen het eind van deze eeuw.

Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Boom Juridische uitgevers, 2006, Justitiële verkenningen: demografische ontwikkelingen, 32(3). Boom Juridische uitgevers, Den Haag. Te bestellen bij Boom Juridische uitgevers, telefoon (070) 330 70 33. E-mail: info@bju.nl.

Statistisch Jaarboek 2006

Het 'Statistisch Jaarboek 2006' biedt in handzaam formaat de belangrijkste cijfermatige informatie over de Nederland-

se samenleving. De informatie is per thema gerangschikt en wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van de actuele ontwikkeling per thema. Enkele voorbeelden van thema's zijn bevolking, gezondheid en welzijn, mobiliteit van personen, onderwijs, arbeidsmarkt, industrie en conjunctuurgegevens. Het Statistisch Jaarboek verschijnt ook in elektronische vorm. Alle tabellen in deze publicatie zijn terug te vinden op www.cbs.nl/statistischjaarboek, waar ze zijn aangevuld met de meest actuele cijfers. De publicatie is bedoeld als eerste informatiebron bij vragen over de feitelijke situatie in Nederland.

Het Statistisch Jaarboek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en Sdu Klantenservice, telefoon (070) 378 98 80. E-mail: sdu@sdu.nl. ISBN 90-357-1569-1; verkoopprijs voor abonnees € 15,45; losse verkoop € 18,50.

Congres en (lunch)bijeenkomst: de bindende kracht van familierelaties

In het kader van het programma 'De bindende kracht van familierelaties' van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) wordt onderzoek gedaan met behulp van de gegevens van het Netherlands Kinship Panel Survey (NKPS). De NKPS biedt informatie over de contacten tussen ondervraagden en hun partners, broers en zussen, over de contacten tussen ondervraagden en hun ouders, en over contacten tussen ondervraagden en de kinderen. In het kader van dit programma worden een congres en een (lunch)bijeenkomst gehouden.

Congres – Families beter in zicht

Op donderdag 29 juni organiseert NWO het congres 'Families beter in zicht'. Tijdens dit congres wordt aandacht besteed aan de woonlocatie en de verdeling van werktijd in gezinnen, en de ouder-kindrelatie gedurende de levensloop.

Locatie: Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, gebouw Java, zaal 300, Laan van Nieuw Oost-Indië 300, Den Haag.

Aanvang: 10.00 uur.

Lunchbijeenkomst – Gezin, familie, samenleving

Aansluitend wordt een (lunch)bijeenkomst gehouden met als titel 'Gezin, familie, samenleving' bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), overzijde Laan van Nieuw Oost-Indië voor bezoekers van het bovengenoemde congres en medewerkers van het ministerie van SZW, VWS, Justitie en VROM.

Voor congres en (lunch)bijeenkomst kunt u zich opgeven via het secretariaat, heijer@nwo.nl, of via de website www.nwo.nl/bkf.

Voor meer informatie kunt u bellen met het secretariaat: (070) 344 09 44.

Non-national populations in the EU Member States

Het aandeel van personen die niet de nationaliteit hebben van het land waar ze wonen, varieert sterk binnen de lidstaten van de Europese Unie (EU). In 2004 waren er in de Unie ongeveer 25 miljoen personen die niet de nationaliteit hadden van het land waar ze woonachtig waren. Dit is 5,5 procent van de totale bevolking van de EU. Het aandeel

loopt uiteen van minder dan 1 procent in Slowakije tot 39 procent in Luxemburg. In absolute aantallen zijn de meeste inwoners met een buitenlandse nationaliteit te vinden in Duitsland, Frankrijk, Spanje, Groot-Brittannië en Italië.

Eurostat, 2006, Statistics in focus: non-national populations in the EU Member States, no. 8/2006. Eurostat, Luxemburg. ISSN 1024-4352; catalogue number: KS-NK-06-008-EN-N.

Artikelen

Demografische levensloop van vijftigers

Arie de Graaf en Liesbeth Steenhof

In dit artikel wordt ingegaan op de generatie die in de periode 1940–1954 is geboren, de zogenaamde protestgeneratie. Omdat de meesten die tot deze generatie behoren inmiddels de leeftijd van 50 jaar zijn gepasseerd, kan voor deze generatie met betrekking tot een aantal demografische kenmerken de balans worden opgemaakt. Deze kenmerken betreffen relatievorming, (echt)scheiding en kinderen krijgen. De protestgeneratie stond aan de vooravond van een groot aantal demografische veranderingen. Zo blijkt dat het aandeel vrouwen van deze generatie dat direct uit huis gaat om te trouwen, binnen drie jaar een kind krijgt en na de geboorte van het eerste kind geen betaald werk verricht, is gedaald van ruim de helft naar een kwart. De 'standaardlevensloop' heeft plaatsgemaakt voor een 'keuzelevensloop'.

1. Inleiding

Het leven is voor jonge mensen steeds ingewikkelder geworden. Al vroeg kunnen ze kiezen uit meer en meer opties. Na de middelbare school meteen studeren of eerst een jaartje er tussenuit? Samenwonen of trouwen, of geen van beide? Carrière of kinderen, of allebei? Wel kinderen, maar wanneer dan? Jonge mensen hebben dus meer keuzes, maar moeten ook meer kiezen. Hun levensloop ligt veel minder vast dan vroeger. Daarmee is sprake van een 'keuzelevensloop'. Deze staat in contrast met de 'standaardlevensloop': na school gaan werken, maar wel thuis blijven wonen, vanuit huis trouwen, na korte tijd kinderen krijgen en, in het geval van vrouwen, de baan opzeggen en voor het huishouden zorgen. Vroeger was deze levensloop voor veel mensen het dominante model. Voor personen geboren vóór 1953 blijkt dit model het vaakst te zijn gevolgd (Liefbroer en De Jong Gierveld, 1993). Het aandeel van de standaardlevensloop lag vrijwel voortdurend rond de 80 procent voor mannen geboren tussen 1903 en 1942. Mannen geboren in de periode 1943–1952 volgden, met 60 procent, minder vaak de standaardlevensloop. Van de mannen geboren rond 1960 heeft slechts een op de tien de standaardlevensloop gevolgd. Onder vrouwen is dezelfde tendens waar te nemen, zij het in iets mindere mate. De opkomst van het ongehuwd samenwonen en het zelfstandig wonen na het verlaten van het ouderlijk huis moeten als voornaamste oorzaak worden gezien van het afnemen van de populariteit van de standaardlevensloop.

Ook Peters (1992) beschrijft in haar onderzoek hoe de 'geest van de tijd' doorwerkt in de levensloop van vrouwen. Voor vrouwen die rondom de Tweede Wereldoorlog zijn geboren, kan er volgens Peters gesproken worden van een standaardlevensloop. De levensloop en de toekomst-

verwachtingen van jonge vrouwen in de jaren vijftig waren milieu- en seksspecifiek, en er bestond eigenlijk maar één dominant model voor de levensinrichting van deze vrouwen.

Becker (1991) heeft een viertal generatie-eenheden ontwikkeld, waarbij hij ervan uitgaat dat individuen niet alleen een zelfde (biologische) geboortejaargang hebben, maar ook een aantal objectieve kenmerken gemeen moeten hebben. Een generatie-eenheid treedt ideologisch actief op de voorgrond. Het gaat om de volgende vier generaties: de 'vooroorlogse generatie', geboren in de periode 1910–1930; de 'stille generatie', geboren in de periode 1930–1940; de 'protestgeneratie', geboren in de periode 1940–1954; en de 'verloren generatie', geboren in de periode 1955–1970.

Het onderscheiden van generaties heeft zijn oorsprong bij Mannheim (1928). Hij bracht naar voren dat het doen en laten van mensen grotendeels wordt bepaald in de levensfase van de ontwikkeling naar de volwassenheid, waarbij de context van de dan dominante normen en waarden een grote invloed hebben. Hierin komt, volgens hem, in het latere leven niet meer veel verandering, zodat generaties sterk beïnvloed zijn door de maatschappelijke situatie van de periode waarin zij opgroeien.

Onderzoek Gezinsvorming

De cijfers in dit artikel zijn grotendeels gebaseerd op het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS. Dit onderzoek, dat om de vijf jaar wordt gehouden, heeft plaatsgevonden in de periode februari tot en met juni 2003. Aan dit onderzoek hebben 3,9 duizend mannen en 4,2 duizend vrouwen geboren in de periode 1940–1984 deelgenomen. Doel van het Onderzoek Gezinsvorming is informatie te verzamelen over het verloop van de relatie- en gezinsvorming in Nederland en de achtergronden daarvan. Het aantal personen in de gewogen steekproef voor geboortecohort 1940–1954 bestaat uit 1 265 mannen en 1 235 vrouwen.

Dit artikel gaat in op de protestgeneratie, geboren in de periode 1940–1954. Deze mensen zijn voor een groot deel afkomstig uit de relatief omvangrijke geboortecohorten van vlak na de Tweede Wereldoorlog. Ze zijn als tiener opgegroeid in de jaren vijftig en zestig, hebben als jongvolwassenen de 'woelige' jaren zestig meegemaakt, en hebben gezinnen gesticht in de jaren zestig en zeventig. In deze decennia vonden veel maatschappelijke ontwikkelingen plaats, waaronder de onderwijsexpansie, een voortgaande ontzuiling en secularisering, de liberalisering van seksualiteit en de introductie van de pil, democratiseringsproces-

sen en veranderingen in de echtscheidingswetgeving (Liefbroer en Dykstra, 2000). Bepaalde kenmerken waren opvallend voor deze generatie, zoals haarstijl en mode, en bepaalde leefstijlen. Wel moet worden opgemerkt dat er geen homogene eenheid binnen deze generatie was. Jongeren hingen echter wel verschillende subculturen aan die zich vaak afzetten tegen de maatschappij (Becker, 1991).

In het Onderzoek Gezinsvorming 2003 (OG2003; *kader Onderzoek Gezinsvorming*) is onder meer de protestgeneratie geïnterviewd, zodat van deze generatie de demografische levensloop in kaart kan worden gebracht. Zij waren in 2003 tussen de 48 en 62 jaar oud en hadden op demografisch gebied vrijwel alles al meegemaakt.

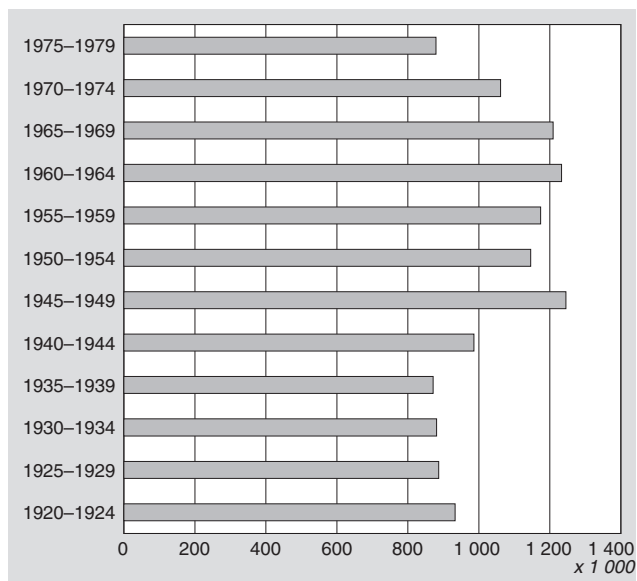
In dit onderzoek staan de volgende vragen centraal. Zijn de meeste vijftigers nog steeds getrouwd met hun eerste echtgenoot/echtgenote? Wat zijn hun toekomstplannen en waarom wordt eventueel van de standaard afgeweken? Hoeveel kinderen hebben ze gekregen?

Dit artikel beschrijft eerst de relationele levensloop van vijftigers. Vervolgens wordt op het moment van interview in 2003 de relatievorm en de relatiewensen voor de toekomst weergegeven. Ook het totaal aantal kinderen uit deze generatie komt nader aan de orde.

2. Relationele levensloop

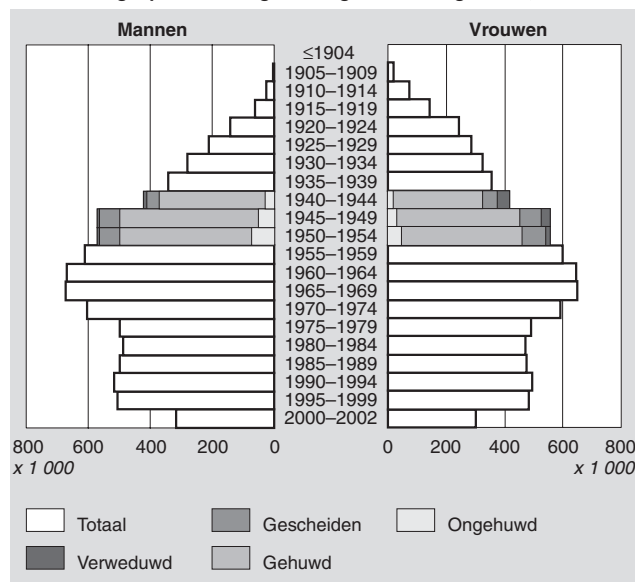
In de periode 1945–1949, het hoogtepunt van de naoorlogse *babyboom*, zijn 1,245 miljoen kinderen geboren. Dit zijn er meer dan in de overige vijfjaars-perioden die in *grafiek 1* worden weergegeven. Het aantal in Nederland aanwezige personen op 1 januari 2003 uit de generaties geboren in de periode 1940–1954 is in de loop der jaren teruggelopen van 3,4 miljoen naar 3,1 miljoen. Deze afname is uitsluitend veroorzaakt door sterfte. Tot en met het jaar 2003 was namelijk sprake van een gering vestigingsoverschot uit de buitenlandse migratie.

1. Aantal levendgeborenen naar geboorteperiode

Grafiek 2 geeft een overzicht van de grootte van de geboortegeneraties op 1 januari 2003. Hierbij wordt de protestgeneratie weergegeven naar burgerlijke staat. Het aantal ongehuwde mannen bedroeg op 1 januari 2003 153 duizend; bij de vrouwen lag dit aantal op ruim 100 duizend. Van de mannen blijkt 90 procent ooit een huwelijk te hebben gesloten. Voor de vrouwen bedraagt dit aandeel 94 procent (*kader Karakteristieken*).

2. Bevolkingsopbouw naar geboortegeneratie en geslacht, 1-1-2003

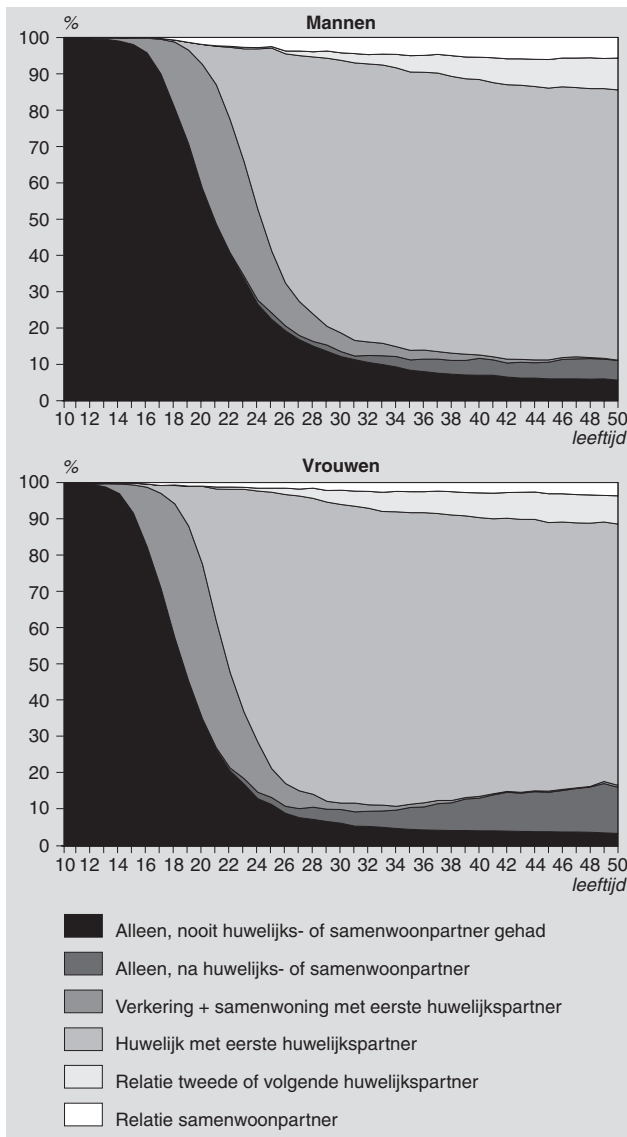

De huidige vijftigers zijn opgegroeid in een tijd waarin samenwonen nog niet gebruikelijk was. Slechts een vijfde van de gehuwde mannen heeft vóór het huwelijk samengewoond. Voor gehuwde vrouwen ligt dit aandeel op 15 procent. Het ouderlijk huis werd vaak pas bij het huwelijk verlaten. Bijna de helft van de vrouwen had op 19-jarige leeftijd verkering met hun eerste huwelijkspartner, en op 22-jarige leeftijd was de helft van de vrouwen ook daadwerkelijk getrouwd. Bij de mannen was meer dan de helft drie jaar later getrouwd (*grafiek 3*).

Op 50-jarige leeftijd was driekwart van de mannen en vrouwen nog steeds getrouwd met hun eerste partner. Bijna een tiende van alle mannen en vrouwen is na echtscheiding of verweduwing getrouwd met een andere partner en 4 procent van de vrouwen en 6 procent van de mannen woonde op 50-jarige leeftijd niet-gehuwd samen. Daarnaast woonde nog 16 procent van de vrouwen en 11 procent van de mannen alleen. Het aandeel alleenstaande mannen dat nooit een huwelijks- of samenwoonpartner heeft gehad, ligt hoger dan het aandeel voor de vrouwen (respectievelijk 6 en 3 procent). Het aandeel alleenstaanden dat ooit gehuwd is geweest of heeft samengewoond, ligt voor vrouwen hoger dan voor mannen (13 en 5 procent). Vrouwen blijven na een relatie dus vaker alleen dan mannen. Dit komt deels doordat vrouwen een grotere kans hebben om weduwe te worden, maar ook doordat na een scheiding de kinderen vaak bij de vrouw blijven wonen. Dit maakt de kans op het vinden van een nieuwe partner kleiner.

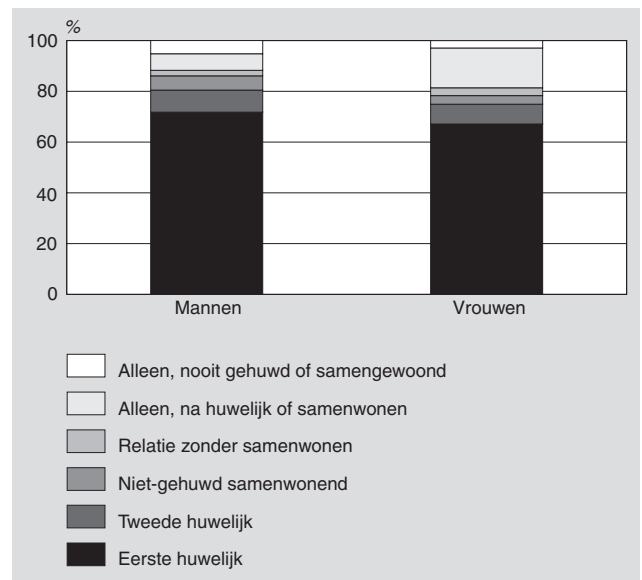
3. Relatieve levensloop van geboortecohort 1940–1954

Relatievorming anno 2003

Het aandeel personen dat zonder partner woont, is gestegen ten koste van het aantal gehuwden (grafiek 4). Vrouwen wonen vaker alleen dan mannen (22 en 14 procent). Dit komt in hoofdzaak door gescheiden vrouwen die voorlopig alleen willen blijven wonen. Twee derde van de vrouwen is nog getrouwd met de eerste huwelijkspartner. Voor mannen ligt dit aandeel op ruim 70 procent. Ook blijkt dat een deel van de personen die alleenwonen wel een partner heeft, maar het betreft een minderheid. Van de totale generatie mannen en vrouwen heeft 2 à 3 procent een latrelatie.

4. Relatievorm in 2003 van geboortegeneratie 1940–1954

Toekomstplannen van niet-gehuwden

Van de mannen die op het moment van interview niet-gehuwd zijn, wil een kwart in de toekomst het liefst (blijven) samenwonen met een partner (grafiek 5). Vrouwen geven echter de voorkeur aan een latrelatie boven samenwonen. Veruit de belangrijkste reden om te willen samenwonen in plaats van te trouwen is dat het huwelijk naar mening van de respondent niets toevoegt. Deze reden wordt door de helft van de respondenten genoemd. Relatief vaak worden ook nog de redenen 'partner wil niet trouwen' (24 procent) en 'wil niet gebonden zijn' (17 procent) genoemd.

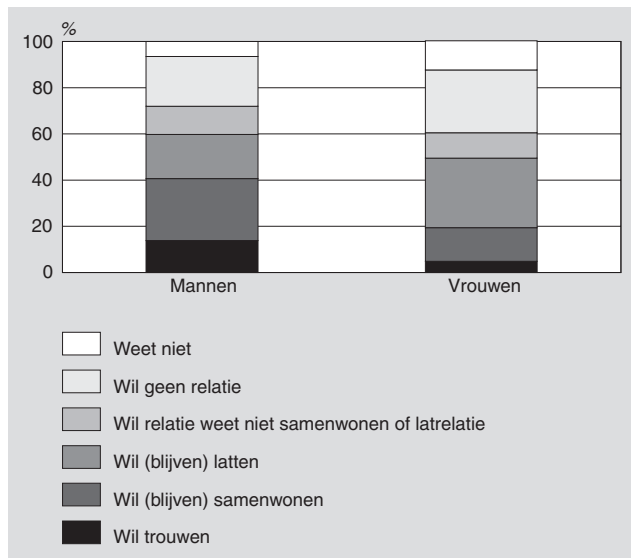
Bijna een op de drie niet-gehuwde vrouwen geeft de voorkeur aan een latrelatie. Voor mannen is dit een op de vijf. Aan deze respondenten is gevraagd waarom ze wel kiezen voor een relatie, maar niet willen samenwonen. De belangrijkste reden is voor zowel mannen als vrouwen dat ze hun vrijheid willen behouden. Driekwart van de respondenten noemt deze reden. 'Slechte samenwoonervaring' wordt ook relatief vaak genoemd (12 procent). Uit grafiek 5 blijkt tevens dat een kwart van de vrouwen helemaal geen relatie (meer) wil aangaan. Voor de mannen is dat één op de vijf.

Aan respondenten die definitief geen relatie willen, is voor een aantal mogelijke redenen gevraagd of ze bij deze keuze al dan niet een rol speelden. Driekwart van de respon-

Karakteristieken van geboortegeneratie 1940–1954 op 1 januari 2003		
	Man	Vrouw
	%	
<i>Relaties</i>		
Aandeel ooit gehuwden	90	94
Aandeel ooit gescheiden	18	23
Aandeel ooit weduwe/weduwnaar	2	6
Aandeel samengewoond voor eerste huwelijk	20	15
Gemiddelde leeftijd bij eerste huwelijk	25,4	22,6
<i>Kinderen</i>		
Aandeel kinderlozen	19	13
Gemiddeld kindertal	1,93	1,99
Gemiddelde leeftijd bij eerste kind	28,0	25,0
<i>Kerkelijke gezindte</i>		
Geen	39	34
Rooms-katholiek	34	34
Nederlands hervormd	14	17
Gereformeerde Kerken	5	6
Overige kerkgenootschappen of levensbeschouwelijke groeperingen	8	9
<i>Opleidingsniveau</i>		
Basis	16	22
Laag	20	33
Middelbaar	33	27
Hoog	31	18
	<i>absoluut</i>	
Totaal aantal respondenten	1 265	1 235

denten geeft aan dat ze hun vrijheid wilden behouden. Een kwart van de respondenten zegt wegens slechte ervaringen in vorige relaties alleen te willen blijven. Voor vrouwen ligt dit percentage twee keer zo hoog als voor mannen. Een op de drie respondenten die kiest voor een relatieeloos bestaan, geeft aan dat een relatie problemen veroorzaakt. Ook dat men geen hoge verwachtingen van relaties moet hebben, wordt door een op de drie respondenten genoemd. Ten slotte kan worden vermeld dat maar een klein deel (5 procent) van de niet-gehuwde vrouwen wil trouwen. Bij de niet-gehuwde mannen is dit aandeel iets groter (14 procent).

5. Toekomstplannen van niet-gehuwden geboren in de periode 1940–1954, 2003

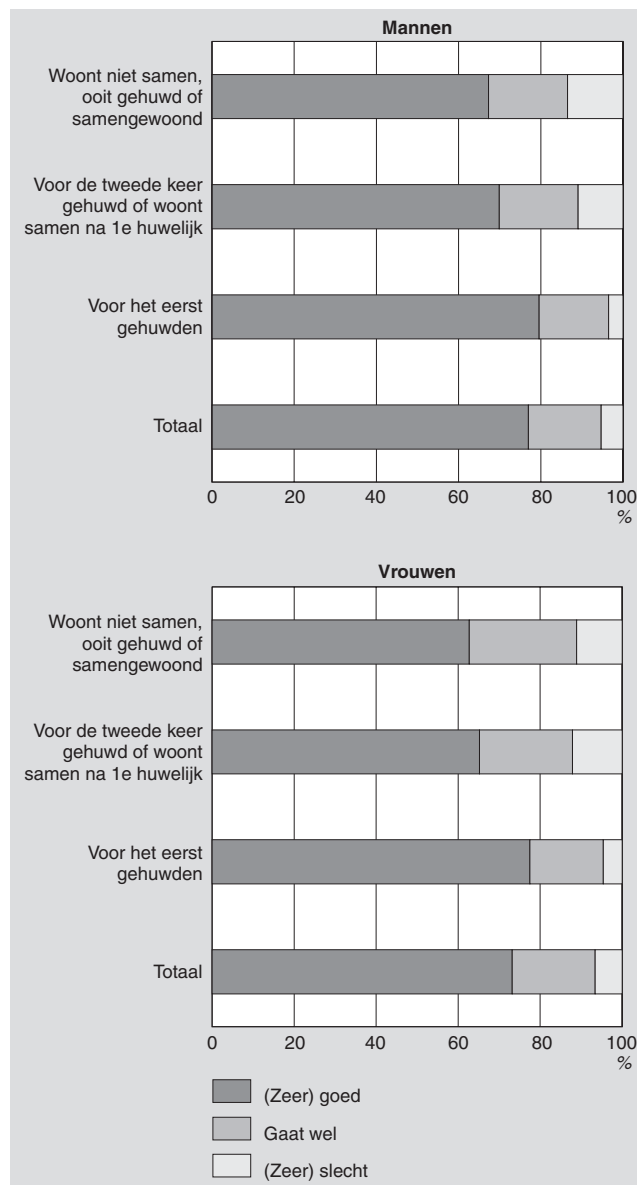
Gezondheid

Uit grafiek 6 blijkt dat van zowel mannen als vrouwen uit de protestgeneratie driekwart de gezondheid als goed tot zeer goed ervaart. Over het algemeen ervaren degenen die nog steeds gehuwd zijn met hun eerste partner een betere gezondheid dan degenen die een tweede of derde, of helemaal geen relatie hebben. Ruim driekwart van de vrouwen die met hun eerste partner getrouwd zijn, voelt zich goed gezond, tegen zes op de tien vrouwen die niet samenwonen. Bij mannen die een slechte tot zeer slechte gezondheid ervaren, zijn de verschillen nog iets groter dan bij vrouwen. Het aandeel met een slechte gezondheid ligt bij mannen die niet meer samenwonen met een partner op 14 procent. Voor gehuwden met een eerste partner draagt dit aandeel 5 procent.

Tevredenheid met partner

Mannen zijn tevredener met hun huidige relatie dan vrouwen (grafiek 7). Driekwart van de mannen is buitengewoon tot zeer tevreden met de partner, tegenover 60 procent van de vrouwen. Opvallend is dat vrouwen die voor de tweede keer getrouwd zijn of samenwonen na een eerste huwelijk iets tevredener zijn dan vrouwen die nog steeds met de eerste partner zijn getrouwd. Voor mannen geldt het tegen-

6. Geboortegeneratie 1940–1954 naar relatievorm en gezondheid, 2003

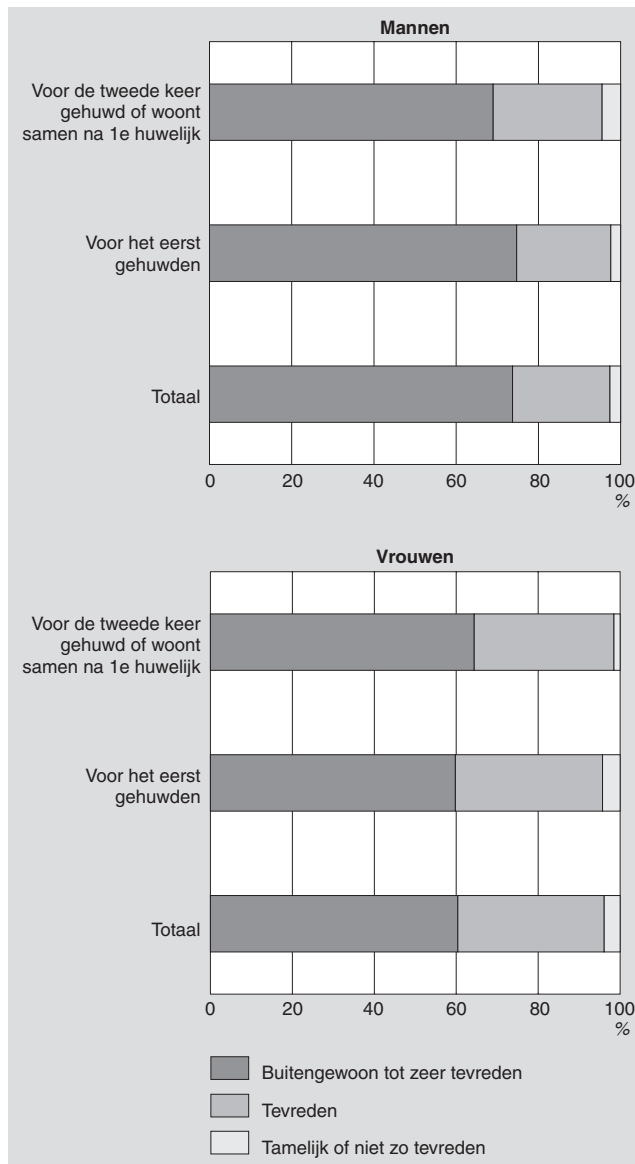
overgestelde. Voor het eerst gehuwde mannen blijken veel tevredener te zijn met hun partner dan voor het eerst gehuwde vrouwen (respectievelijk 75 en 60 procent). Vrouwen nemen bij relatieproblemen dan ook vaker het initiatief om te gaan scheiden. Bij zeven op de tien scheidingen heeft de vrouw de beslissing genomen (De Graaf, 2005).

3. Kindertal

Verreweg het grootste deel van de geboortegeneratie 1940–1954 zal na de interviewperiode in 2003 geen kinderen meer hebben gekregen. Zij waren op dat moment immers tussen de 48 en 62 jaar. Voor mannen met een jongere vrouwelijke partner is de kans om een kind te krijgen nog wel aanwezig.

Het overgrote deel van de vrouwen heeft één of meer kinderen gekregen (87 procent). Voor mannen ligt dit aandeel iets lager (81 procent). Dit verschil heeft te maken met het feit dat het aandeel mannen dat nooit een relatie heeft gehad groter is dan dat van vrouwen. Bijna de helft van de

7. Geboortegeneratie 1940–1954 naar relatievorm en tevredenheid met relatie

vrouwen en mannen kreeg twee kinderen (*staat 1*) en een kwart drie of meer. Het gemiddeld kindertal per vrouw of man ligt gemiddeld iets onder de twee.

Zeven op de tien mensen hebben in hun gezinsvormende fase een duurzame relatie gehad. Van degenen in deze groep die nog steeds met de eerste partner getrouwd zijn, heeft een op de tien geen kinderen gekregen. Het aandeel kinderloze mannen dat inmiddels een nieuwe relatie heeft, is hoger dan dat voor mannen die nog met de eerste partner getrouwd zijn. Opvallend is dat mannen met een nieuwe relatie gemiddeld het hoogste aantal kinderen hebben (2,29). Vaak zijn zij opnieuw getrouwd met een jongere vrouw die nog geen kinderen had. Deze 'repartnering' voegt, gemiddeld genomen, blijkbaar nog een periode van gezinsvorming toe. Mannen die ooit gehuwd zijn geweest of hebben samengewoond, maar op het moment van interview niet met een partner samenwoonden, hebben beduidend minder kinderen gekregen. Een derde is kinderloos gebleven.

Vrouwen die voor de tweede keer getrouwd zijn of niet-gehuwd samenwonen na een eerste huwelijk, hebben relatief vaak één kind gekregen (24 procent). Dit geldt ook voor de vrouwen die niet samenwonen maar wel een relatie achter de rug hebben. Voor het merendeel zijn dit gescheiden vrouwen. Echtscheiding heeft voor hen een verlagend effect gehad op het uiteindelijk kindertal. Dit effect blijkt ook uit eerder onderzoek van Alders en De Graaf (2001).

Onderwijsniveau

Vrouwelijke vijftigers zijn over het algemeen veel lager opgeleid dan mannen van deze leeftijd. Ruim de helft van de vrouwen heeft uitsluitend basisonderwijs of een laag-middelbare schoolopleiding (mulo of huishoudschool) gevolgd. Bijna een op de vijf vrouwen heeft een opleiding na de middelbare school gevolgd (*kader Karakteristieken*). Ongeveer een derde van de mannen blijkt een hoog onderwijsniveau te hebben behaald. Dit aandeel geldt ook voor mannen met een basis/laag of middelbaar onderwijsniveau.

In *staat 2* zijn gehuwde mannen en vrouwen die nog steeds met de eerste partner zijn getrouwd, uitgesplitst naar onderwijsniveau en kindertal. Uit de cijfers blijkt dat hoogopgeleide mannen iets meer kinderen hebben gekregen dan mannen die lager zijn opgeleid. Dit komt tot uiting in het aandeel grote gezinnen (met drie of meer kinderen). Het aandeel kinderlozen ligt zowel voor laag-, middelbaar

Staat 1
Personen geboren in de periode 1940–1954 naar kindertal

Relatievorm in 2003	0	1	2	3 of meer	Totaal aantal respondenten	Gemiddeld kindertal
	%				<i>abs. = 100%</i>	
Mannen						
Totaal	19	11	43	28	1 263	1,93
waaronder						
voor het eerst gehuwden	9	11	50	31	902	2,12
voor de tweede keer gehuwd of woont samen na 1e huwelijk	15	15	36	34	156	2,29
woont niet samen, ooit gehuwd of samengewoond	36	12	35	16	105	1,42
Vrouwen						
Totaal	13	14	47	25	1 235	1,99
waaronder						
voor het eerst gehuwden	9	12	53	27	825	2,10
voor de tweede keer gehuwd of woont samen na 1e huwelijk	9	24	43	24	131	1,89
woont niet samen, ooit gehuwd of samengewoond	16	21	37	27	226	1,99

als hoogopgeleide mannen op 9 procent. Hoogopgeleide vrouwen zijn echter vaker kinderloos gebleven (13 procent) dan vrouwen met een lagere opleiding (7 procent). Hoe hoger de opleiding van een vrouw, hoe groter de kans dat zij langer aan het arbeidsproces heeft deelgenomen. Omdat het combineren van werk en kinderen in de jaren zestig en zeventig een moeilijke opgave was, hebben veel vrouwen het kind uitgesteld, vaak met afstel als gevolg. Geconcludeerd kan worden dat echtparen die in 2003 nog steeds bij elkaar waren, gemiddeld 2,10 kinderen hebben gekregen. Dit is ongeveer 0,15 kinderen meer dan de totale groep mannen en vrouwen. Dit verschil illustreert onder meer het effect van relatieontbinding op het kindertal. Ook het aandeel personen dat nooit een relatie heeft gehad, draagt bij aan de verklaring van het verschil.

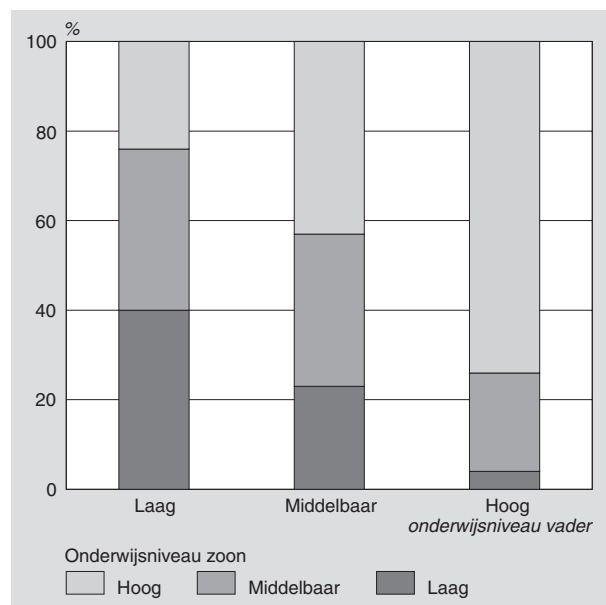
Onderwijsniveau

Voor het onderwijsniveau wordt in dit artikel gebruikgemaakt van de indeling in laagopgeleiden, middelbaar opgeleiden en hoogopgeleiden. Tot de laagopgeleiden behoren personen met uitsluitend basisonderwijs, (m)ulo of huishoudschool. Tot de middelbaar opgeleiden behoren personen met een mbo-, havo- of vwo-opleiding. Tot de hoogopgeleiden behoren personen met een hbo- of universitaire opleiding. De opleiding is bepaald aan de hand van het hoogst behaalde onderwijsniveau.

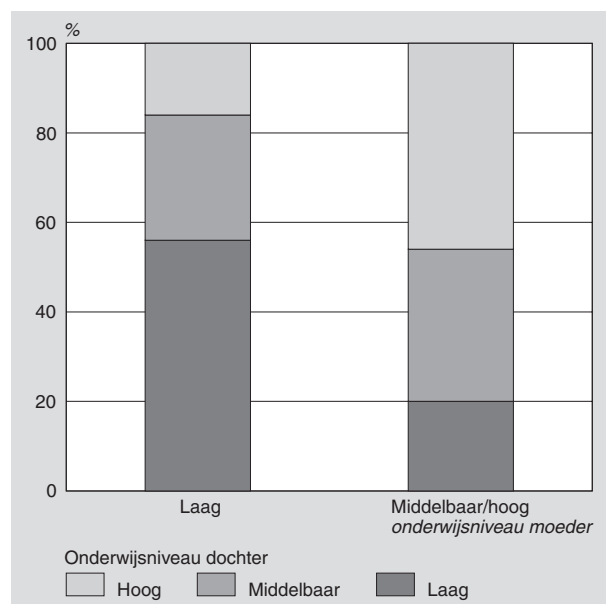
Het onderwijsniveau van mannen geboren in de periode 1940–1954 is sterk gestegen ten opzichte van het onderwijsniveau van hun vaders. Een derde van de zonen heeft een hbo- of universitair diploma op zak. Daarentegen heeft slechts een op de tien vaders dit niveau gehaald. Uit onderstaande grafiek blijkt duidelijk de relatie tussen het onderwijsniveau van vader en zoon. Hoe hoger de opleiding van de vader, hoe groter de kans dat de zoon ook een hoge opleiding heeft afgerond.

De stijging van het onderwijsniveau van moeder op dochter komt ook duidelijk naar voren. Een op de vijf dochters uit de protestgeneratie heeft een hoge opleiding afgerond, tegen slechts 3 procent van de moeders. Van de middelbaar en hoogopgeleide moeders heeft van de dochters de helft een hoge opleiding voltooid. Voor de dochters van de laagopgeleide moeders bedraagt dit aandeel ongeveer 15 procent.

Onderwijsniveau vader naar onderwijsniveau zoon

Onderwijsniveau moeder naar onderwijsniveau dochter

Staat 2
Voor het eerst gehuwden geboren in de periode 1940–1954 naar kindertal en onderwijsniveau, 2003

Onderwijsniveau	0	1	2	3 of meer	Totaal aantal respondenten	Gemiddeld kindertal
<i>Mannen</i>						
	%				abs. = 100%	
Laag	9	13	50	28	303	2,07
Middelbaar	9	12	50	29	304	2,08
Hoog	9	7	50	34	291	2,22
Totaal	9	11	50	31	902	2,12
<i>Vrouwen</i>						
Laag	7	13	54	27	460	2,14
Middelbaar	10	11	52	27	231	2,08
Hoog	13	9	55	24	134	2,02
Totaal	9	12	53	27	825	2,10

Kerkelijke gezindte

Naast het opleidingsniveau heeft ook de kerkelijke gezindte van de ouders indirect invloed gehad op het kindertal. Het aandeel dochters dat na het verlaten van het ouderlijk huis de kerkelijke gezindte van de moeder trouw blijft, ligt voor deze generatie nog boven de 50 procent (*Kader Kerkelijke gezindte*). Niet alleen het onderscheid tussen wel of geen kerkelijke gezindte, maar ook het onderscheid tussen de verschillende gezindten komt tot uiting in de grootte van het gezin. Gehuwden met een kerkelijke gezindte hebben veel vaker grote gezinnen dan gehuwden zonder kerkelijke gezindte (*staat 3*). Een op de vijf mannen zonder kerkelijke gezindte en een op de zes vrouwen heeft drie of meer kinderen. Voor respondenten van gereformeerde huize liggen deze aandelen voor mannen op 46 procent en voor vrouwen op 42 procent. Van de grootste kerkgenootschappen hebben zowel mannen als vrouwen die in een gereformeerd gezin zijn opgegroeid overduidelijk de meeste kinderen gekregen. De kindertallen van respondenten uit een rooms-katholiek of Nederlands hervormd milieu ontlopen elkaar niet veel.

4. Van standaardlevensloop naar keuzelevensloop

Tegenwoordig gaan veel jongeren wanneer ze het ouderlijk huis verlaten eerst alleenwonen of met anderen samenwonen. Ze leren vervolgens een partner kennen, waarmee ze dan ongehuwd gaan samenwonen. Na verloop van tijd komt doorgaans de kinderwens en besluit een groot deel van de paren alsnog te trouwen. Na de komst van het eerste kind blijft de vrouw meestal part-time werken. Men kan hierbij spreken van een nieuwe standaardlevensloop. De overgang van de oude naar de nieuwe standaardlevensloop kent vele variaties en wordt dan ook wel de keuzelevensloop genoemd. De vroegere standaardlevensloop wordt gekenmerkt door de volgende gebeurtenissen: na school gaan werken, maar wel thuis blijven wonen, vanuit huis trouwen, de vrouw zegt de baan op als er kinderen komen en zorgt voor het huishouden.

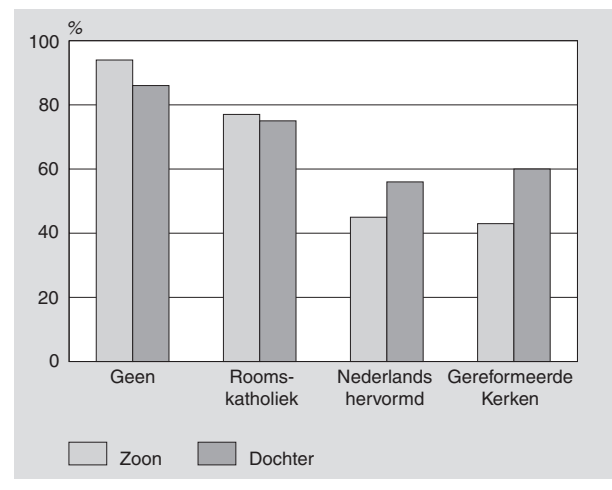
Kerkelijke gezindte

In het OG2003 is aan respondenten gevraagd tot welke kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering zij zich rekenen. Tevens is informatie ingewonnen over de kerkelijke gezindte van de ouders van de respondent toen deze nog in het ouderlijk huis woonde. Gegeven de ontkerkelijking in de loop van de tijd, is bij de presentatie van staat 3 gekozen voor een indeling naar de kerkelijke gezindte van de moeder van de respondent. Deze variabele biedt namelijk een betere benadering van de kerkelijke gezindte van de respondent ten tijde van de gezinsvorming. De kerkelijke gezindte van de respondent is immers een waarneming op het moment van interview in 2003.

Het aandeel kinderen dat niet langer de kerkelijke gezindte van de moeder aanhangt, verschilt naar kerkelijke gezindte en geslacht. Driekwart van de rooms-katholieke zonen en dochters blijft hun geloof vanuit het ouderlijk huis trouw te zijn gebleven.

Bij de protestantse kerkgenootschappen is dit verband minder sterk. In 2003 gaven vooral zonen aan dat zij niet meer tot de kerkelijke gezindte van hun moeder willen worden gerekend. Het merendeel rekent zich dan ook niet langer tot een kerkelijke gezindte.

Trouw aan moeders kerkelijke gezindte

Staat 3
Voor het eerst gehuwden geboren in de periode 1940–1954 naar kindertal en kerkelijke gezindte moeder, 2003

Kerkelijke gezindte moeder van respondent	0	1	2	3 of meer	Totaal aantal respondenten	Gemiddeld kindertal
	%				abs. = 100%	
<i>Mannen</i>						
Totaal	9	11	50	31	902	2,12
waaronder						
Geen	10	8	63	20	113	1,94
Rooms-katholiek	9	11	51	29	407	2,04
Nederlands hervormd	10	11	47	31	226	2,11
Gereformeerde Kerken	6	11	37	46	70	2,43
<i>Vrouwen</i>						
Totaal	9	12	53	27	825	2,10
waaronder						
Geen	12	13	59	16	101	1,83
Rooms-katholiek	9	12	53	27	378	2,05
Nederlands hervormd	8	12	58	22	209	2,08
Gereformeerde Kerken	0	6	52	42	65	2,63

Staat 4
Demografische levensloop van vrouwen voor geboortegeneratie 1940–1954

	Totaal	waarvan		
		1940–1944	1945–1949	1950–1954
<i>absoluut</i>				
Totaal aantal vrouwen	1 235	337	449	449
<i>%</i>				
Aandeel nooit gehuwd	6	7	4	7
Aandeel ooit gehuwd	94	93	96	93
waaronder				
direct uit ouderlijk huis trouwen	69	74	73	62
één of meer kinderen gekregen	91	94	90	89
waaronder 1e kind geboren				
binnen 1 jaar na huwelijksdatum	28	34	27	23
binnen 2 jaar na huwelijksdatum	53	63	57	40
binnen 3 jaar na huwelijksdatum	67	78	71	54
aandeel niet gewerkt direct na geboorte 1e kind	85	91	86	78
Standaardlevensloop ¹⁾	40	53	43	26

¹⁾ Uit huis gegaan om te trouwen, kind binnen drie jaar en gestopt met werken na geboorte kind.

Uit *staat 4* blijkt dat vrouwen die begin jaren vijftig zijn geboren, de standaardlevensloop in meerderheid vaarwel hebben gezegd. Nog ongeveer een kwart van de vrouwen heeft voor de standaardlevensloop gekozen, tegen ruim de helft van de vrouwen geboren in de periode 1940–1944. Driekwart van de laatstgenoemden trouwde vanuit het ouderlijk huis, tegen zes op de tien vrouwen geboren in de jaren vijftig. Van de gehuwde vrouwen van het eerdere geboortecohort kreeg driekwart binnen drie jaar na huwelijksluiting een eerste kind. Na de geboorte van dit kind verrichte nog maar een op de tien vrouwen betaald werk. Vrouwen die begin jaren vijftig zijn geboren kregen minder vaak binnen drie jaar een kind, en bleven vaker werken.

5. Samenvatting

In dit artikel wordt ingegaan op de protestgeneratie, geboren in de periode 1940–1954. De leden van deze generatie zijn als tiener opgegroeid in de jaren vijftig en zestig, hebben als jongvolwassene de 'woelige' jaren zestig meegemaakt, en hebben gezinnen gesticht in de jaren zestig en zeventig. Uit dit onderzoek blijkt dat 90 procent van de mannen en zelfs 94 procent van de vrouwen van deze generatie een huwelijk heeft gesloten. Ze zijn opgegroeid in een tijd dat ongehuwd samenwonen niet gebruikelijk was. Slechts een vijfde van de gehuwde mannen, en 15 procent van de gehuwde vrouwen, heeft samengewoond voor het huwelijk. Driekwart van de vijftigers is nog steeds met de eerste partner getrouwd. Het aandeel vrouwen dat is gescheiden bedraagt bijna een kwart. Ongeveer 5 procent heeft de partner verloren.

Vier op de vijf mannen die nog met de eerste partner zijn getrouwd, zegt een zeer goede tot goede gezondheid te hebben. Voor vrouwen is de ervaren gezondheid iets minder goed. Driekwart van de mannen die nog steeds met de eerste partner zijn getrouwd, is buitengewoon tot zeer tevreden met hun echtgenote. Vrouwen echter zijn minder vaak tevreden met hun echtgenoot (60 procent).

Van de eerste huwelijken die in 2003 nog in stand zijn heeft, is 10 procent kinderloos gebleven. De helft heeft twee kinderen gekregen en ruim een kwart drie of meer kinderen. Gemiddeld komt het kindertal op 2,1. Hoogopgeleide mannen die nog steeds gehuwd zijn hebben de grootste gezinnen gesticht; dit in tegenstelling tot hoogopgeleide vrouwen die het vaakst kinderloos zijn gebleven (13 procent).

Vrouwen die zijn opgegroeid in een gereformeerd gezin hebben het grootste gemiddelde kindertal. Bijna de helft van deze vrouwen heeft drie of meer kinderen gekregen, tegen 16 procent van de vrouwen die van niet-godsdienstig zijn opgevoed.

De instabiliteit van relaties heeft gevolgen gehad voor het ouderschap. Zo zijn ex-gehuwden zonder partner het vaakst kinderloos. Vrouwen die een nieuwe relatie zijn aangegaan, hebben vaak één kind. Mannen met een nieuwe relatie hebben echter relatief vaak veel kinderen.

Begin 2003 woonde 22 procent van de vrouwen en 14 procent van de mannen zonder partner. Dit verschil komt voornamelijk doordat gescheiden vrouwen (voorlopig) alleen willen blijven wonen. Van de niet-gehuwde mannen wil een kwart in de toekomst het liefst (blijven) samenwonen met een partner. Veruit de belangrijkste reden om te willen samenwonen in plaats van te trouwen, is dat het huwelijk naar de mening van de respondent niets toevoegt. Vrouwen geven echter de voorkeur aan een latrelatie in plaats van samenwonen. De belangrijkste reden voor een latrelatie of om alleen te blijven, is het behoud van vrijheid. Duidelijk blijkt dat de protestgeneratie aan de wieg heeft gestaan van veranderingen in relatie- en gezinsvorming. Zij hebben in meerderheid de standaardlevensloop ingeruild voor de keuzelevensloop.

Literatuur

Alders, M. en A. de Graaf, 2001, Een kind of uit elkaar. Maandstatistiek van de Bevolking 49(3), blz. 6–11. CBS, Voorburg/Heerlen.

Becker, H. A., 1991, A pattern of generations and its consequences. In: Henk A. Becker, Dynamics of cohort and generations research, blz. 219–243. Thesis Publishers, Amsterdam.

Graaf, A. de, 2005, Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten. *Bevolkingstrends* 53 (4), blz. 39–46.

Liefbroer, A.C. en J. de Jong Gierveld, 1993, Veranderingen in de overgang van jeugd naar volwassenheid. Mens en maatschappij, boekaflevering, 68^e jaargang, blz. 17–35. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten.

Mannheim, K., 1928, Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie*, jrg. 7, blz. 157–189.

Peters, E.W., 1992, Veranderingen in de jeugdfase van meisjes. *Generaties vergeleken*. DWSO Press, Rijksuniversiteit Leiden.

Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra, 2000, *Levensloop in verandering. Een studie naar de ontwikkeling in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Sdu Uitgevers, Den Haag.

Samenleven en kinderen

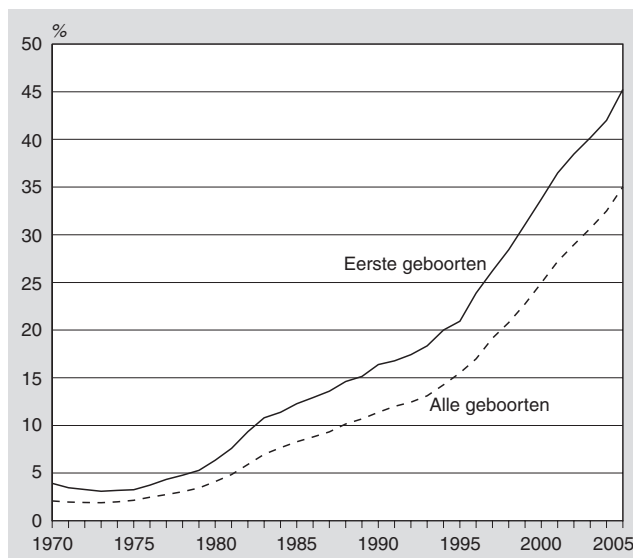
Anouschka van der Meulen en Arie de Graaf

Nu het niet-gehuwd samenwonen steeds meer terrein wint, worden er ook steeds meer kinderen binnen een relatie van ongehuwde ouders geboren. Het huwelijk is niet langer de geëigende stap voordat men aan kinderen begint. Ruim een op de drie kinderen die in 2005 zijn geboren, hebben ouders die niet met elkaar zijn gehuwd. In 1990 was dit bij nog maar 12 procent het geval. Na de geboorte van het kind kiest een deel van de samenwoners alsnog voor het huwelijk. De helft van de samenwoners die aan kinderen zijn begonnen, woont vijf jaar na de geboorte van het eerste kind echter nog steeds ongehuwd samen. Een op de vijf ongehuwde paren is uit elkaar gegaan en een op de drie is na de geboorte alsnog gehuwd. Kinderen die in een samenwoonrelatie worden geboren, hebben een veel grotere kans om in een eenoudergezin of stiefgezin op te groeien dan kinderen die binnen een huwelijk worden geboren.

Buiten het huwelijk geboren

Tussen 1970 en 2005 steeg het aantal buiten het huwelijk geboren kinderen van 5 duizend tot bijna 66 duizend. In de jaren zeventig werd ruim 2 procent van de kinderen buiten het huwelijk geboren. Daarna steeg het percentage gestaag. Tegenwoordig is 35 procent van alle geboren niet-echtelingen (grafiek 1). Van alle niet-echtelingen geboren gaat het in 58 procent van de gevallen om het eerste kind. Dat het aandeel eerste kinderen dat buiten een huwelijk wordt geboren hoger ligt, komt doordat een deel van de ouders na de geboorte van het eerste kind alsnog trouwt. Was in 1970 nog ongeveer 4 procent van de eerstgeborenen niet-echteling, in 2005 was dit 45 procent.

1. Aandeel niet-echtelingen op het totale aantal geboorten, 1970–2005

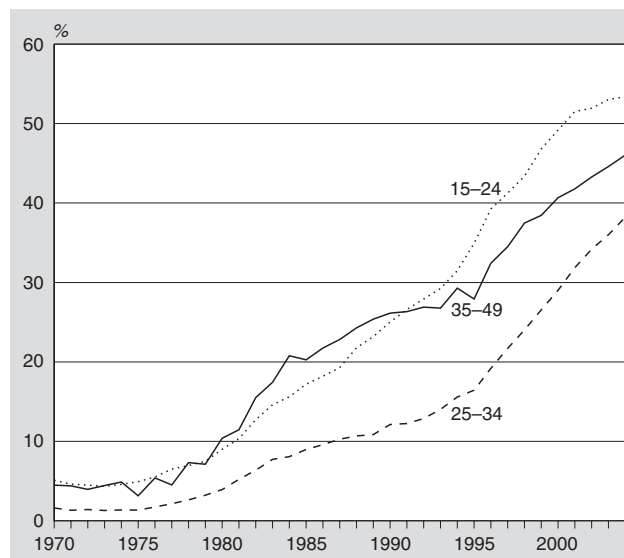
De situatie waarin kinderen buiten het huwelijk worden geboren, verschilt echter volledig met die van vroeger. Tot begin jaren tachtig betrof het nog vaak jonge, alleenstaande vrouwen die ongewenst zwanger werden. Tegenwoordig komen niet-echtelingen juist veelal ter wereld als kind van niet-gehuwd samenwonenden die er bewust voor kiezen om als ongehuwden een gezin te stichten.

Er bestaan grote regionale verschillen in het aandeel niet-echtelingen geboren. In 2003 was dit aandeel het hoogst in de provincies Groningen en Noord-Holland, met bijna 40 procent. In de gemeenten Groningen en Zandvoort had zelfs meer dan de helft van de pasgeborenen niet-gehuwde ouders. Daartegenover staan gemeenten uit de biblebelt, zoals Urk, Staphorst en Bunschoten. In Urk is het aandeel niet-echtelingen geboren het laagst, met 2 procent van alle geboorten.

Leeftijd moeder

De mate waarin vrouwen kinderen krijgen zonder dat ze getrouwd zijn, verschilt sterk per leeftijdsgroep (grafiek 2). Vooral vrouwen die op jonge leeftijd of juist op latere leeftijd moeder worden, krijgen hun eerste kind relatief vaak buiten het huwelijk. In de eerste helft van de jaren zeventig lag het aandeel niet-echtelingen kinderen van deze moeders rond de 5 procent. Inmiddels is dit aandeel voor jonge moeders toegenomen tot meer dan de helft en voor oudere moeders tot bijna 50 procent. Onder de 25–34-jarigen lag het aandeel niet-echtelingen geboren in de gehele periode beduidend lager.

2. Aandeel niet-echtelingen eerste geboorten op het totale aantal eerste geboorten naar leeftijd moeder, 1970–2004

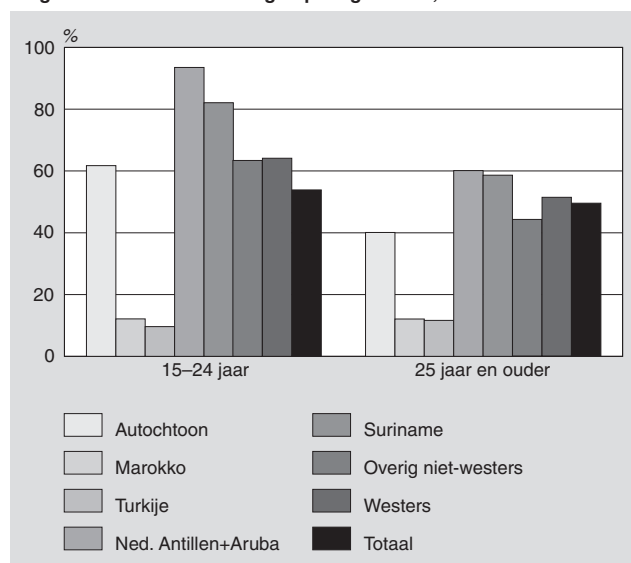

Herkomst

Het aandeel niet-echtelijke eerste geboorten is ook sterk afhankelijk van de herkomst van de moeder. Vooral jonge Antilliaanse en Surinaamse vrouwen krijgen vaak kinderen buiten het huwelijk. Voor Antilliaanse vrouwen van 15–24 jaar is het aandeel niet-echtelijke eerstgeborenen in 2004 maar liefst 94 procent (*grafiek 3*). Turkse en Marokkaanse vrouwen krijgen daarentegen relatief weinig kinderen buiten het huwelijk. Ongeacht de leeftijd van de moeder is het aandeel ongeveer een op de tien, tegenover zes op de tien bij autochtone vrouwen van 15–24 jaar en vier op de tien bij autochtone vrouwen van 25 jaar en ouder.

3. Aandeel niet-echtelijke eerste geboorten op het totale aantal eerste geboorten naar herkomstgroepering moeder, 2004

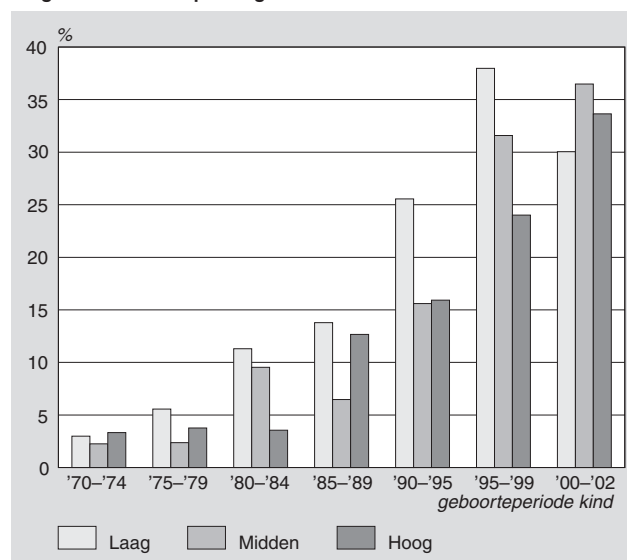
Opleidingsniveau

Ook het opleidingsniveau van de moeder speelt een belangrijke rol in het aandeel niet-echtelijke eerstgeborenen. Niet-echtelijke geboorten komen vaker dan gemiddeld voor bij laagopgeleide vrouwen (*grafiek 4*). Dit is voor de gehele periode vanaf 1970 het geval, behalve in de periode 2000–2002. Dit is voor een deel te verklaren uit het feit dat laagopgeleide vrouwen relatief vaak een niet-echtelijk kind krijgen buiten een samenwoning. Van alle laagopgeleide vrouwen die in de periode 1980–2002 een eerstgeborene buiten het huwelijk kregen, woonde bijna een op de drie niet samen met een partner (*grafiek 5*). Van de hoogopgeleide vrouwen was dit slechts 7 procent.

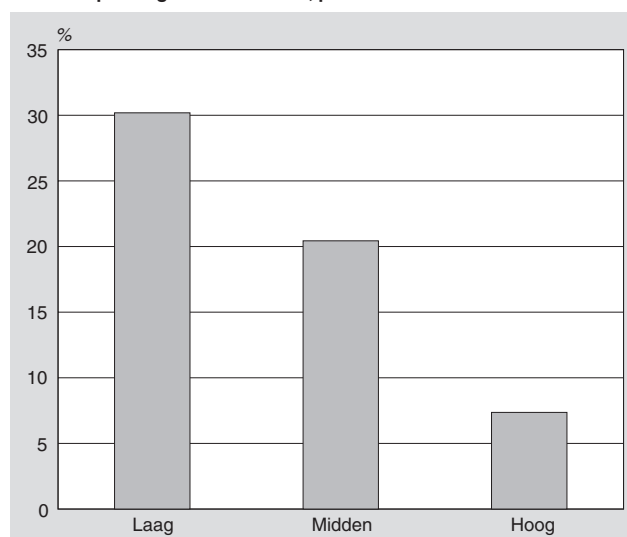
Samenlevingsvorm bij geboorte eerste kind

Van de vrouwen die in de jaren tachtig een eerste kind hebben gekregen, was 90 procent gehuwd en woonde 7 procent niet-gehuwd samen. Voor de vrouwen die in de periode 1995–2002 een eerste kind kregen was het aandeel van de niet-gehuwd samenwonenden gestegen tot ruim een kwart (*staat 1*). Van deze samenwoners was ten tijde van het interview in 2003 inmiddels ruim de helft alsnog getrouwd of verwachtte dat binnenkort te doen.

4. Aandeel niet-echtelijke eerste geboorten op het totale aantal eerste geboorten naar opleidingsniveau moeder

5. Aandeel eerstgeborenen dat buiten een samenwoningrelatie of huwelijk is geboren op het totale aantal niet-echtelijke geboorten naar opleidingsniveau moeder, periode 1980–2002

Veel niet-echtelijk eerstgeborenen groeien uiteindelijk op bij gehuwde ouders. Een eventueel tweede kind wordt dan ook vaker dan het eerste kind binnen een huwelijk geboren. Dit verklaart waarom onder eerste kinderen het aandeel buiten het huwelijk geboren hoger is dan onder het totaal van de geboren.

Het totaal aantal samenwoners met kinderen is in de loop der jaren sterk gestegen. Hun aantal is in de afgelopen tien jaar meer dan verdubbeld, van 100 duizend naar 250 duizend. Het aandeel van de samenwoners dat na de geboorte van het eerste kind alsnog trouwt of wil gaan trouwen, is echter vrijwel gelijk gebleven.

Scheiding na het eerste kind

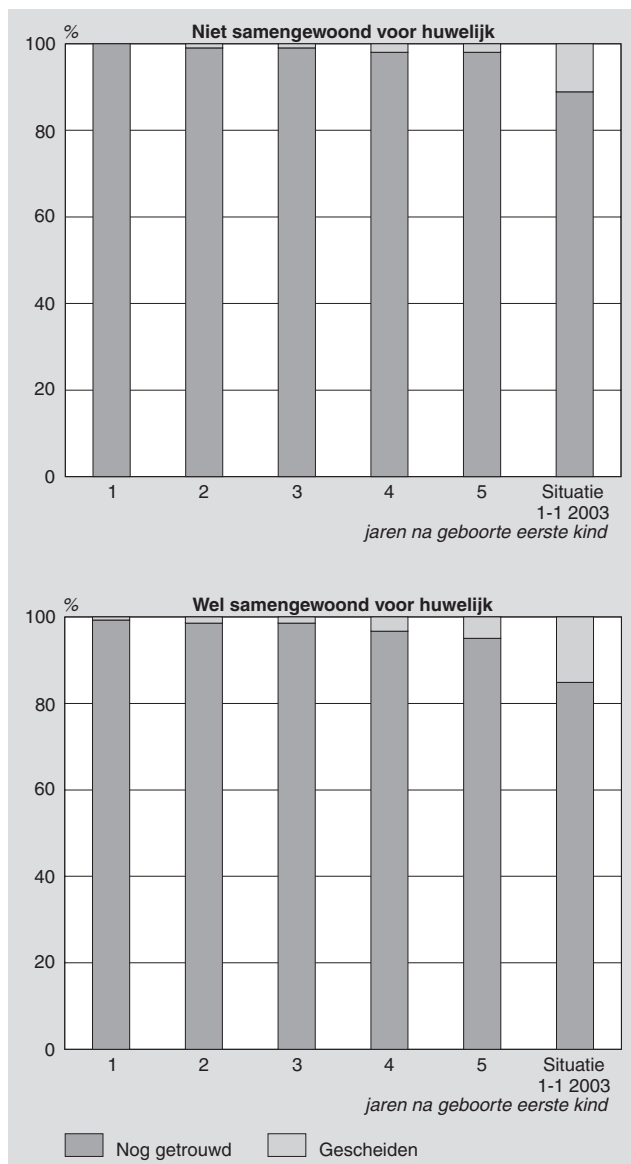
Nu er steeds meer kinderen binnen een samenwoningrelatie worden geboren, is het van belang na te gaan of deze samenwoningrelaties even stabiel zijn als huwelijken waarbin-

Staat
Vrouwen naar samenlevingsvorm bij geboorte eerste kind

Geboorteperiode eerste kind	Kind geboren binnen relatie			Kind geboren buiten relatie	Aantal vrouwen
	gehuwd	niet-gehuwd			
		inmiddels getrouwd/ wil trouwen	wil niet trouwen		
	%				abs.=100%
1970-1974	97,2	0,5	0,7	1,7	326
1975-1979	95,7	0,5	1,6	2,2	299
1980-1984	90,3	3,4	3,8	2,5	305
1985-1989	89,4	2,7	4,4	3,5	342
1990-1994	80,6	7,0	6,4	6,1	322
1995-2002	67,5	13,9	14,0	4,6	544

nen kinderen worden geboren. Voor eerste kinderen die geboren zijn in de periode 1990-1997 is onderzocht hoe stabiel de relatie is gebleken in de vijf jaar na de geboorte en hoe de situatie was op het moment van het interview in 2003 (*kader*).

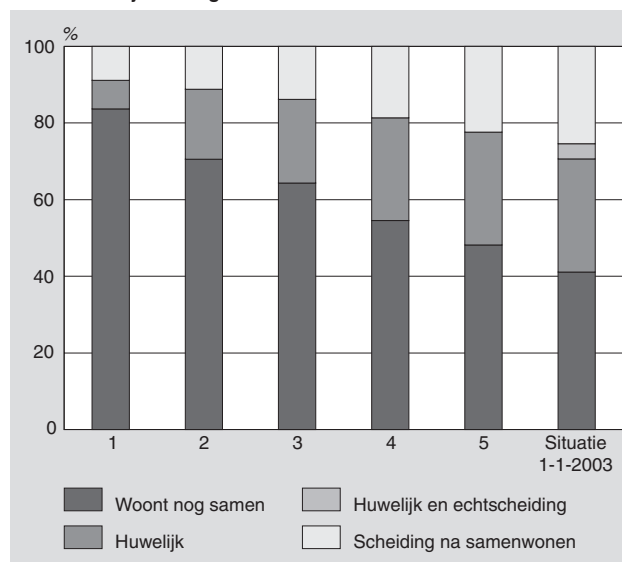
6. Echtelijk eerste kind geboren in de periode 1990-1997, situatie in jaren na geboorte

Is het eerste kind geboren binnen een huwelijk zonder voorafgaand ongehuwd samenwonen, dan blijkt binnen vijf jaar na de geboorte circa 2 procent van deze huwelijken in een echtscheiding te zijn geëindigd (*grafiek 6*). Is het huwelijk wel voorafgegaan door ongehuwd samenwonen, dan is het echtscheidingspercentage na vijf jaar 5 procent. Bij de eerste kinderen die in dezelfde periode in een niet-gehuwde samenwoonrelatie zijn geboren, is het aandeel verbroken relaties na vijf jaar met 22 procent veel hoger (*grafiek 7*). Kinderen die in een samenwoonrelatie worden geboren, hebben dus een veel grotere kans om in een eenoudergezin of stiefgezin op te groeien dan kinderen die binnen een huwelijk worden geboren.

Er zijn ook samenwoonrelaties die na de geboorte van het eerste kind worden omgezet in een huwelijk. Dit gebeurt bij bijna één op de drie samenwonende paren binnen vijf jaar na de geboorte van hun eerste kind.

7. Eerste kind geboren in samenwoonrelatie in de periode 1990-1997, situatie in jaren na geboorte

Voor de verschillende relatievormen gelden verschillende tijdsduren van de relatie voorafgaand aan de geboorte. Paren die eerst gaan samenwonen, vervolgens trouwen en daarna aan kinderen beginnen, wonen met bijna 7 jaar gemiddeld het langst samen voordat het eerste kind wordt geboren. Voor paren die direct in het huwelijk zijn getreden

zonder samenwonen vooraf, is de periode tussen de start van het samenwonen en de geboorte van het eerste kind ruim 4 jaar. Voor paren die binnen een niet-gehuwde samenwoonrelatie hun eerste kind hebben gekregen, is deze periode vergelijkbaar met laatstgenoemde groep (4,8 jaar).

Paren die nog maar kort bij elkaar zijn, hebben doorgaans een hogere kans om uit elkaar te gaan dan paren die al langer bij elkaar zijn (Van Huis et al., 2001). Hoe langer een relatie gemiddeld al bestaat op het moment dat het eerste kind wordt geboren, hoe groter dus de kans is dat een minder stabiele relatie al verbroken is. Om deze reden kan verwacht worden dat relaties met een kortere duur tot de geboorte van het eerste kind een grotere kans hebben op scheiding. Dit blijkt, bij vergelijking van grafiek 6 en 7, inderdaad het geval te zijn. Paren die binnen het huwelijk met voorafgaand samenwonen kinderen hebben gekregen (relatieduur 7 jaar), hebben inderdaad een kleinere echtscheidingskans dan paren die hun eerste kind binnen een samenwoonrelatie hebben gekregen (relatieduur 4,8 jaar). Deze samenhang bestaat echter niet bij paren die binnen het huwelijk zonder samenwonen een kind hebben gekregen. Voor deze groep geldt een tijdsduur tussen de start van de relatie en de geboorte van het eerste kind die vergelijkbaar is met die van de groep met een binnen een niet-gehuwde samenwoonrelatie geboren eerste kind. De verklaring hiervoor is dat paren die samenwonen wat betreft levensbeschouwing verschillen van paren die zonder voorafgaand samenwonen in het huwelijk zijn getreden. Laatstgenoemde groep lijkt veel godsdienstiger te zijn. De betreffende paren zijn minder geneigd tot het verbreken van een relatie. De eerstgenoemde groep rekent zich in meerderheid niet tot een kerkelijke gezindte en gaat ook veel minder frequent naar de kerk.

Onderzoek Gezinsvorming

De cijfers in dit artikel zijn grotendeels gebaseerd op het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS. Dit onderzoek, dat om de vijf jaar wordt gehouden, heeft plaatsgevonden in de periode februari tot en met juni 2003. Aan dit onderzoek hebben 3,9 duizend mannen en 4,2 duizend vrouwen geboren in de periode 1940–1984 deelgenomen. Doel van het Onderzoek Gezinsvorming is informatie te verzamelen over het verloop van de relatie- en gezinsvorming in Nederland en de achtergronden daarvan.

Opleidingsniveau

Voor het onderwijsniveau wordt in dit artikel gebruik gemaakt van de indeling in laagopgeleiden, middelbaar opgeleiden en hoogopgeleiden. Tot de laagopgeleiden behoren personen met uitsluitend basisonderwijs of een vmbo-opleiding. Middelbaar opgeleiden hebben een opleiding op mbo-, havo- of vwo-niveau. Tot de hoogopgeleiden behoren personen met een hbo- of universitaire opleiding. De opleiding is bepaald op basis van het hoogst behaalde onderwijsniveau. Voor degenen die op het moment van interview nog onderwijs volgden, geldt het niveau van de onderwijsvorm die men toen volgde.

Literatuur

Huis, M. van, A. de Graaf en A. de Jong, 2001, Niet meer samen. In: Garssen, J. et al. (red.), Samenleven. Nieuwe feiten over relaties en gezinnen, blz. 91–100. CBS, Vorkburg/Heerlen.

Wonen zonder partner

Arie de Graaf en Suzanne Loozen

In 2005 telde Nederland 4,2 miljoen personen van 18 jaar of ouder die zonder partner woonden. Eén op de drie volwassenen woont dus niet samen met een partner. Tussen 1995 en 2005 is hun aantal met 314 duizend toegenomen. Het betreft alleenstaanden, alleenstaande ouders, thuiswonende kinderen en personen die als 'overig lid' deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden. Van de 18–24-jarigen die zonder partner wonen, heeft of wil ongeveer 80 procent wel een vaste partner. Onder 45–62-jarigen is dit aandeel ongeveer 40 procent voor mannen en ruim 30 procent voor vrouwen. Mannen die definitief alleen willen blijven, zijn overwegend ongehuwd en kinderloos. Vrouwen die definitief geen vaste partner willen, zijn daarentegen vaker gehuwd geweest en hebben meestal wel kinderen. Voor zowel mannen als vrouwen geldt dat degenen die definitief alleen willen blijven, lager opgeleid zijn en een slechtere gezondheid hebben dan degenen die een relatie(wens) hebben.

Inleiding

De afgelopen decennia is er veel veranderd rond relaties en gezinsvorming en relatieontbinding. Zo zijn paren steeds vaker ongehuwd gaan samenwonen. Meestal volgt na verloop van tijd een huwelijk, gewoonlijk wanneer men een gezin wil stichten. Het huwelijk heeft echter aan duurzaamheid verloren. In een volgende relatie gaat men vaker niet-gehuwd samenwonen of, met eventuele kinderen, alleenwonen, met of zonder latrelatie. Daarnaast zijn er steeds meer mensen die hun hele leven ongehuwd blijven, al dan niet met partner. Al deze ontwikkelingen hebben invloed op de omvang van de groep mensen die zonder partner wonen. Op deze groep wordt in dit artikel nader ingegaan.

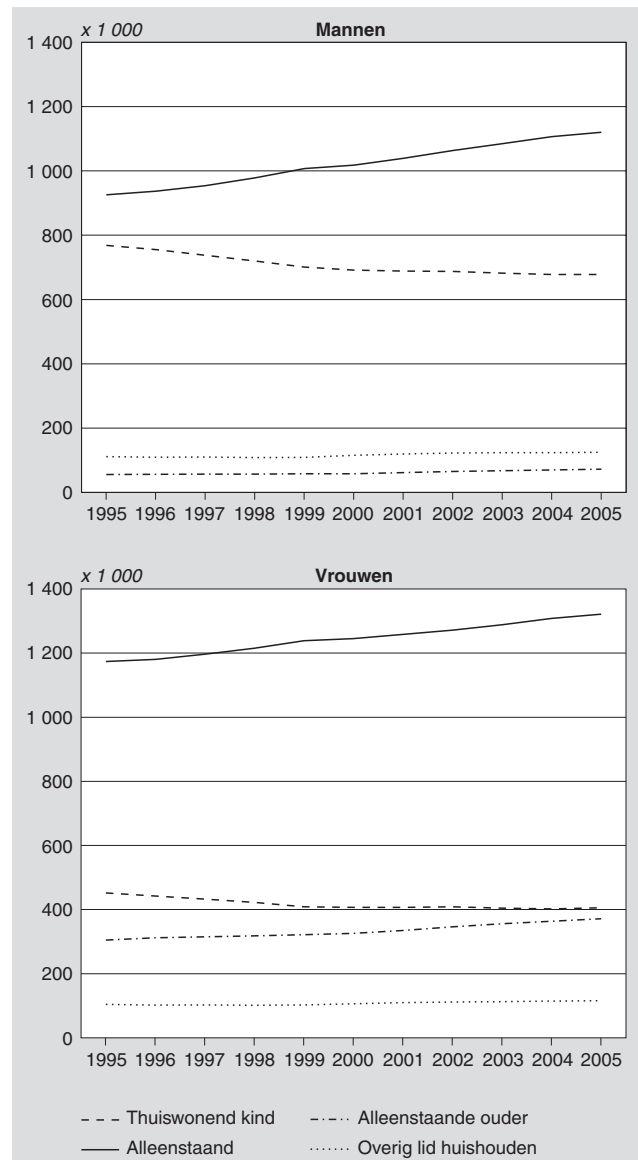
Op basis van de Huishoudensstatistiek (*kader*) is nagegaan hoeveel personen zonder partner wonen. Het gaat hierbij om de volgende vier groepen: alleenstaanden, alleenstaande ouders, thuiswonende kinderen en personen die als 'overig lid' deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden. In 2005 ging het in totaal om 4,2 miljoen personen van 18 jaar of ouder die zonder partner woonden. Alleenstaanden vormden hierbinnen de grootste groep, met 2,4 miljoen. De tweede groep werd gevormd door thuiswonende kinderen, met 1,1 miljoen. Het aantal alleenstaande ouders bedroeg 444 duizend. Ten slotte waren er 241 duizend mensen die als 'overig lid' deel uitmaakten van een meerpersoonshuishouden. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om twee samenwonende zussen die één huishouding voeren.

Tussen 1995 en 2005 is het aantal volwassenen dat zonder partner woont met 314 duizend personen toegenomen. In relatie tot de totale bevolking van 18 jaar of ouder was sprake van een beperkte toename, van 33,0 procent in 1995 naar 33,7 procent in 2005.

Terwijl er meer mannen dan vrouwen van 18 jaar of ouder zijn die nog bij hun ouders wonen, zijn vrouwen duidelijk in

de meerderheid als het gaat om alleenwonen, al dan niet samen met de kinderen (*grafiek 1*). Per saldo zijn er meer vrouwen van 18 jaar of ouder die zonder partner wonen dan mannen.

1. Aantal personen van 18 jaar of ouder dat zonder partner woont, 1995–2005

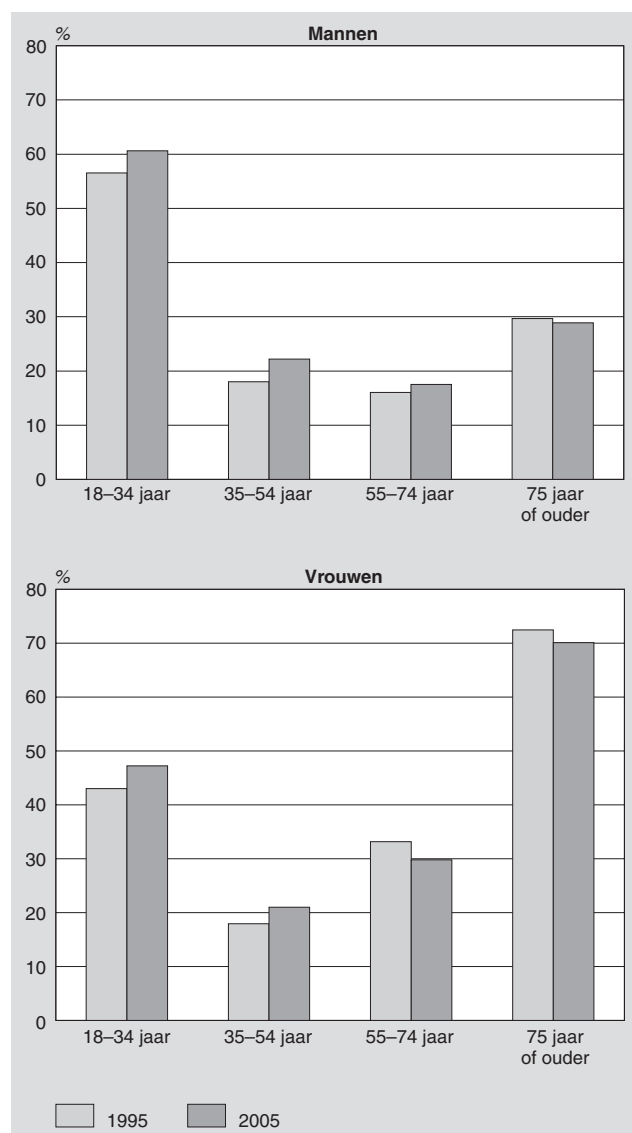

Bron: Huishoudensstatistiek.

Personen die zonder partner wonen

Het aandeel personen dat zonder partner woont, verschilt sterk naar leeftijd en geslacht. Van de 18–34-jarige mannen woont 60 procent zonder partner. Van de mannen van 35–54 jaar is dit ongeveer 20 procent, en van de 55–74-jarigen nog iets minder (*grafiek 2*).

2. Aandeel personen dat zonder partner woont naar leeftijd, 1995 en 2005

Bron: Huishoudensstatistiek.

Onder 75-plussers wonen drie op de tien mannen zonder partner.

Dit beeld is voor vrouwen duidelijk anders. Van de 18-34-jarige vrouwen woont minder dan de helft zonder partner. Onder 55-plussers is het aandeel vrouwen dat zonder partner woont daarentegen hoger dan onder mannen. Dit verschil wordt vooral zichtbaar onder 75-plussers: maar liefst zeven op de tien vrouwen van die leeftijd wonen zonder partner. Het verschil tussen mannen en vrouwen in het aandeel ouderen dat zonder partner woont, hangt samen met de hogere levensverwachting van vrouwen: vrouwen overleven hun man vaker dan andersom (De Jong, 2005). De ontwikkeling tussen 1995 en 2005 laat voor mensen onder de 55 jaar die zonder partner wonen een lichte stijging zien. Bij de ouderen is een lichte daling waarneembaar.

Onder zowel mannen als vrouwen zijn vier op de tien 18-34-jarigen die zonder partner wonen alleenstaand (staat 1). Mannen van deze leeftijd wonen wat vaker bij hun ouders dan vrouwen, met respectievelijk 57 en 47 pro-

Staat 1 Aandeel personen dat zonder partner woont naar leeftijd, 2005

	Alleenstaand	Alleenstaande ouder	Thuiswonend kind	Overig lid huishouden	Totaal
	%				abs.=100%
	x 1 000				
<i>Mannen</i>					
18-34 jaar	38	0	57	5	1 073,3
35-54 jaar	74	8	12	6	549,4
55-74 jaar	81	7	0	12	272,2
75+	87	4	0	8	100,3
Totaal	56	4	34	6	1 995,3
<i>Vrouwen</i>					
18-34 jaar	39	9	47	5	825,9
35-54 jaar	47	45	4	4	509,0
55-74 jaar	84	10	0	6	480,2
75+	90	5	0	5	399,2
Totaal	60	17	18	5	2 214,2

Bron: Huishoudensstatistiek.

cent. Dit komt doordat mannen gemiddeld op latere leeftijd het ouderlijk huis verlaten dan vrouwen (De Graaf, 2004).

Onder mannen van 35-54 jaar is driekwart alleenstaand. Onder vrouwen in deze leeftijdsgroep is ongeveer de helft alleenstaand en bijna de helft alleenstaande ouder. Dit laatste hangt samen met het feit dat kinderen na een echtscheiding doorgaans bij hun moeder gaan wonen (De Graaf, 2005).

Onder 55-plussers is het beeld voor mannen en vrouwen die zonder partner wonen nagenoeg gelijk: van de 55-74-jarigen zijn acht op de tien alleenstaand en onder 75-plussers negen op de tien.

Wel of niet getrouwd geweest

Alleenstaanden

Van de alleenstaanden van 18-34 jaar is onder zowel mannen als vrouwen vrijwel iedereen ongehuwd (staat 2). Van de 35-54-jarigen zijn ongeveer zes op de tien ongehuwd en drie op tien gescheiden. Onder 55-74-jarige alleenstaande mannen is een derde nooit gehuwd geweest, tegen slechts 14 procent onder vrouwen van deze leeftijd. Hier worden de verschillen tussen mannen en vrouwen duidelijk zichtbaar. Verder blijkt dat vrouwen van deze leeftijd ruim twee keer zo vaak verweeduwd zijn als mannen. Onder 75-plussers zijn zeven op de tien mannen verweeduwd, en onder vrouwen ruim acht op de tien.

Opvallend is dat sommige alleenstaanden (nog) gehuwd zijn. In een deel van de gevallen kan het gaan om gehuwden die in de echtscheidingsprocedure zitten. Daarnaast komt het vooral onder allochtonen voor dat de huwelijkspartner (nog) in het buitenland verblijft (Nicolaas et al., 2004). Ook kan het gaan om ouderen waarvan de partner in een verpleeg- of verzorgingshuis verblijft.

De meeste alleenstaande mannen zijn dus ongehuwd, terwijl de meeste alleenstaande vrouwen wel een huwelijk achter de rug hebben, maar inmiddels zijn verweeduwd of gescheiden.

Staat 2
Alleenstaanden naar geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 2005

	Ongehuwd	Gehuwd	Gescheiden	Verweduwd	Totaal
	%				abs.=100%
					x 1 000
Mannen					
18-34 jaar	95	2	3	0	408,0
35-54 jaar	65	6	28	1	406,8
55-74 jaar	32	6	40	22	216,0
75+	12	4	11	72	87,7
Totaal	66	4	20	10	1 118,6
Vrouwen					
18-34 jaar	96	1	2	0	322,1
35-54 jaar	61	4	30	5	238,2
55-74 jaar	14	3	32	51	402,6
75+	8	1	7	84	358,5
Totaal	41	2	18	39	1 321,3

Bron: Huishoudensstatistiek.

Alleenstaande ouders

Op 18-34-jarige leeftijd is de helft van de alleenstaande vaders ongehuwd. Van de alleenstaande moeders zijn dan zes op de tien ongehuwd (staat 3). Verder blijken alleenstaande moeders van 35-54 jaar vaker ongehuwd te zijn dan alleenstaande vaders van die leeftijd, met 23 en 13 procent. Onder 55-74-jarigen valt op dat alleenstaande vaders vaker zijn gescheiden, terwijl alleenstaande moeders vaker zijn verweduwd. Circa een op de tien alleenstaande vaders is ongehuwd, tegen bijna drie op de tien alleenstaande moeders. Alleenstaande vaders blijken daarentegen vaker verweduwd en iets vaker gescheiden te zijn dan alleenstaande moeders.

Staat 3
Alleenstaande ouders naar geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 2005

	Ongehuwd	Gehuwd	Gescheiden	Verweduwd	Totaal
	%				abs.=100%
					x 1 000
Mannen					
18-34 jaar	49	22	23	6	2,5
35-54 jaar	13	10	61	16	46,1
55-74 jaar	3	9	47	41	19,4
75+	0	4	6	90	4,2
Totaal	11	10	52	27	72,3
Vrouwen					
18-34 jaar	63	10	26	1	74,1
35-54 jaar	23	8	59	9	231,4
55-74 jaar	5	5	37	53	46,0
75+	1	1	6	93	20,3
Totaal	28	8	47	18	371,7

Bron: Huishoudensstatistiek.

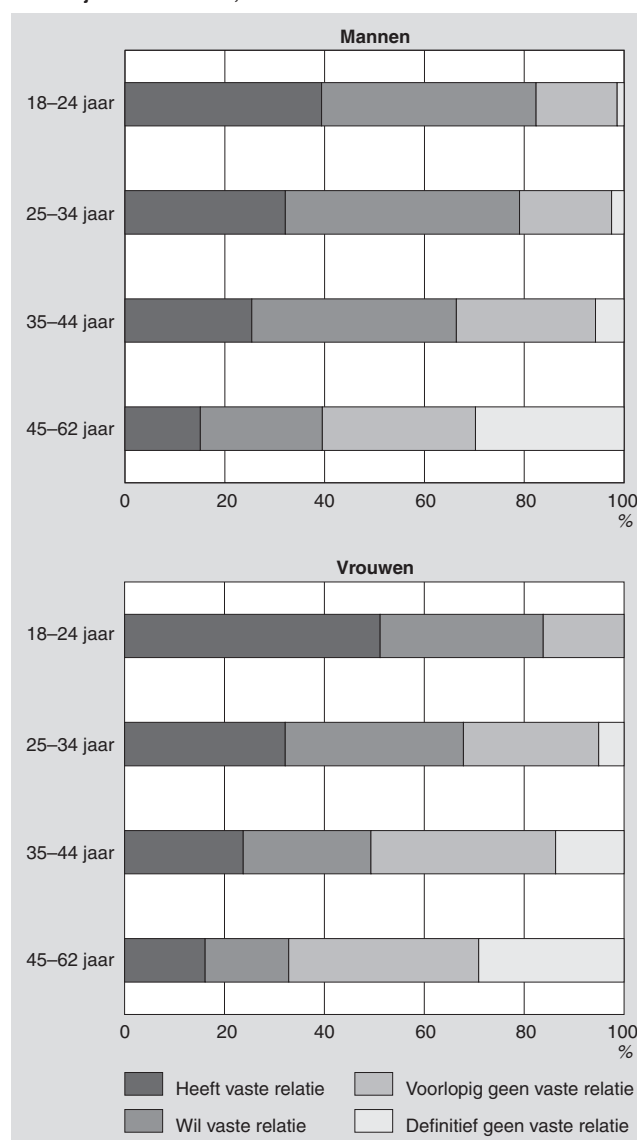
Relatiewens

In het voorafgaande is op basis van gegevens van de Huishoudensstatistiek een beeld geschetst van (de ontwik-

keling van) het aantal personen dat zonder partner woont. Op basis van het Onderzoek Gezinsvorming 2003 kan aanvullende informatie worden verkregen over de groep in de leeftijdscategorie 18-62 jaar (zie kader), onder meer over het al dan niet hebben van een vaste partner waarmee men niet samenwoont, de wensen ten aanzien van een relatie voor de toekomst, de redenen waarom men definitief alleen wil blijven en enkele kenmerken van personen die geen vaste relatie willen.

Leeftijd speelt een belangrijke rol waar het gaat om de relatiewens van personen die zonder partner wonen. Onder 18-24-jarige mannen heeft of wil ruim 80 procent een vaste relatie (grafiek 3). Naarmate men ouder is, neemt dit aandeel fors af, tot 40 procent. Dit betekent dat zes op de tien 45-62-jarige mannen die zonder partner wonen (voorlopig) geen vaste relatie willen. Het beeld is voor 18-24-jarige vrouwen ongeveer gelijk aan dat voor mannen: ruim 80 procent heeft of wil een vaste relatie. Van de 45-62-jarige vrouwen wil twee derde (voorlopig) geen vaste partner.

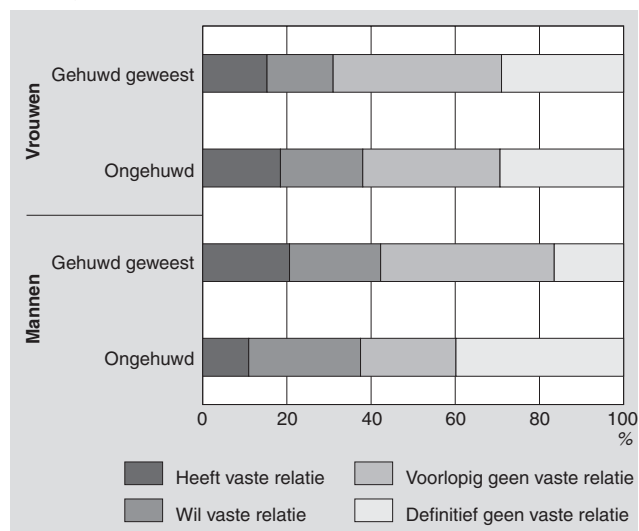
3. Personen van 18-62 jaar die zonder partner wonen naar geslacht, leeftijd en relatiewens, 2003

Bron: Onderzoek Gezinsvorming, 2003.

Of men in het verleden ooit gehuwd is geweest, is eveneens van invloed op de relatiewens. Voor mannen van 45–62 jaar geldt dat zij die ooit gehuwd waren iets vaker een vaste relatie hebben of willen dan ongehuwde mannen (*grafiek 4*). Voor vrouwen van deze leeftijd geldt het tegenovergestelde: ongehuwde vrouwen hebben of willen iets vaker een vaste partner dan vrouwen die ooit gehuwd zijn geweest. Het meest opvallende verschil tussen mannen en vrouwen betreft degenen die ooit gehuwd zijn geweest: vrouwen willen bijna twee keer zo vaak definitief geen vaste partner meer als mannen.

4. Personen van 45–62 jaar die zonder partner wonen naar geslacht, burgerlijke staat en relatiewens, 2003

Bron: Onderzoek Gezinsvorming, 2003.

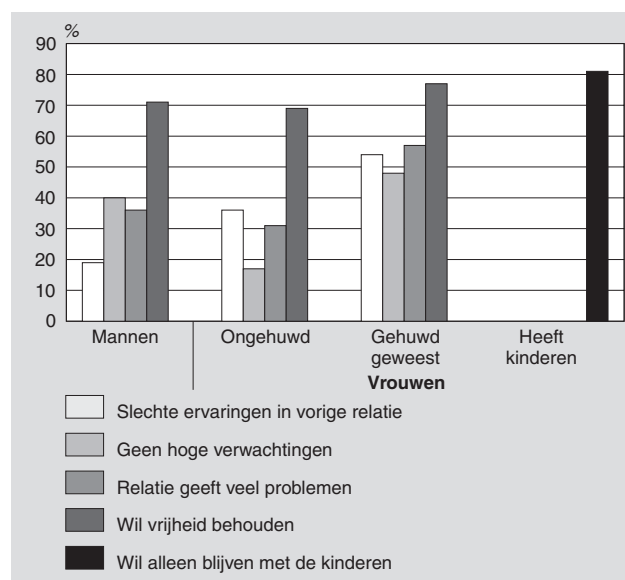
Redenen om alleen te blijven

Van de mannen en vrouwen die definitief geen vaste relatie willen, geven er zeven op de tien aan dat ze hun vrijheid willen behouden (*grafiek 5*). Onder vrouwen die gehuwd zijn geweest, is het behoud van vrijheid ook de meest voorkomende reden. Slechte ervaringen in een vorige relatie, geen hoge verwachtingen van een relatie en de mening dat een relatie veel problemen geeft, worden door ongeveer de helft van de vrouwelijke respondenten als belangrijke redenen gezien om alleen te blijven. Onder vrouwen met thuiswonende kinderen geven acht op de tien aan dat ze geen vaste partner willen omdat ze het belangrijk vinden om alleen te blijven met de kinderen.

Kenmerken van personen die zonder partner wonen

Mannen van 35–62 jaar die definitief geen relatie willen, zijn vaker nooit gehuwd geweest dan mannen die een relatie(wens) hebben (*staat 4*). Slechts één op de vijf mannen die definitief geen relatie willen, is gescheiden. Acht op de tien mannen die definitief geen relatie willen, hebben geen kinderen. Het beeld dat aldus ontstaat van mannen die definitief geen vaste relatie willen, is dat van overwegend ongehuwde, kinderloze mannen. Zij zijn lager opgeleid en rapporteren vaker een slechte gezondheid dan mannen die wél een vaste partner hebben of willen.

5. Redenen waarom mensen definitief alleen willen blijven

Bron: Onderzoek Gezinsvorming, 2003.

Staat 4 Kenmerken van mannen van 35–62 jaar die zonder partner wonen, 2003

	Relatiewens		
	heeft of wil relatie	voorlopig geen relatie	definitief geen relatie
	%		
<i>Burgerlijke staat</i>			
Ongehuwd	67	59	78
Gescheiden	28	31	19
Verweduwd	2	7	2
<i>Kinderen</i>			
Geen kinderen	69	59	79
Wel kinderen	31	41	21
<i>Onderwijsniveau</i>			
Laag	35	49	49
Middelbaar	41	28	33
Hoog	25	24	17
<i>Gezondheid</i>			
(Zeer) goed	78	74	59
Gaat wel	18	20	21
(Zeer) slecht	4	6	20
	abs.=100%		
Totaal aantal respondenten	251	137	81

Bron: Onderzoek Gezinsvorming, 2003.

Vrouwen die definitief geen vaste relatie willen, zijn minder vaak nooit gehuwd geweest als vrouwen die wel een relatie hebben of willen (*staat 5*). Zeven op de tien vrouwen die definitief geen vaste partner willen, hebben kinderen. Zes op de tien zijn laagopgeleid. Samengevat betekent dit dat vrouwen die definitief geen vaste relatie willen, vaker een relatie achter de rug hebben. Voorts hebben ze meestal kinderen. Deze situatie verschilt dus sterk van die voor mannen. Verder zijn deze vrouwen, evenals mannen, lager opgeleid en ervaren ze hun gezondheid vaker als slecht dan vrouwen die wél een vaste partner hebben of willen. Wat de gezondheid betreft, blijft het uiteraard de vraag of mensen met een slechtere gezondheid meer moeite hebben om een geschikte partner te vinden, of dat een relatie (huwelijk) een positief effect op de gezondheid heeft. Uit eerder onderzoek is gebleken dat gehuwden over de hele linie lagere sterfterisico's hebben (De Jong, 2002). Dit is

Staat 5
Kenmerken van vrouwen van 35–62 jaar die zonder partner wonen, 2003

	Relatiewens		
	heeft of wil relatie	voorlopig geen relatie	definitief geen relatie
	%		
<i>Burgerlijke staat</i>			
Ongehuwd	42	33	31
Gescheiden	46	44	48
Verweduwd	11	21	16
<i>Kinderen</i>			
Geen kinderen	46	29	28
Wel kinderen	54	71	72
<i>Onderwijsniveau</i>			
Laag	29	45	62
Middelbaar	29	35	24
Hoog	41	19	15
<i>Gezondheid</i>			
(Zeer) goed	78	72	44
Gaat wel	16	21	35
(Zeer) slecht	6	7	21
	<i>abs.=100%</i>		
Totaal aantal respondenten	222	213	130

Bron: Onderzoek Gezinsvorming, 2003.

mogelijk het gevolg van hun relatief gezonde levensstijl. Ongehuwde en gescheiden mensen hebben, wat betreft onder meer roken, drinken en voeding, vaker een ongezonde leefstijl.

Gegevens

In dit artikel worden gegevens gepresenteerd die afkomstig zijn van de Huishoudensstatistiek. Het aantal personen dat zonder partner woont is een subpopulatie van het totaal aantal personen in particuliere huishoudens. De bevolking in instellingen en tehuizen blijft dus buiten beschouwing.

Daarnaast zijn cijfers opgenomen die zijn gebaseerd op het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS. In dit onderzoek zijn gegevens verzameld over de sociaal-demografische kenmerken van mensen die in Nederland wonen. Het gaat daarbij om de huidige gezinssamenstelling en relaties, maar ook om verwachtingen ten aanzien van toekomstige relaties. Dit onderzoek, dat om de vijf jaar wordt gehouden, heeft plaatsgevonden in de periode februari tot en met juni 2003. Aan het onderzoek hebben 3,9 duizend mannen en 4,2 duizend vrouwen van 18 tot en met 62 jaar deelgenomen.

Literatuur

Graaf, A. de, 2004, Jongeren eerder uit huis. CBS-webmagazine, 28 juni 2004, www.cbs.nl.

Graaf, A. de, 2005, Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten. Bevolkingstrends 53(4), blz. 39–46.

Jong, A. de, 2002, Gehuwden leven het langst. CBS-webmagazine, 3 juni 2002, www.cbs.nl.

Jong, A. de, 2005, Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen. Bevolkingstrends 53(1), blz. 19–23.

Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog, 2005, Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? Bevolkingstrends 52(2), blz. 36–41.

Nederland: van immigratie- naar emigratieland?

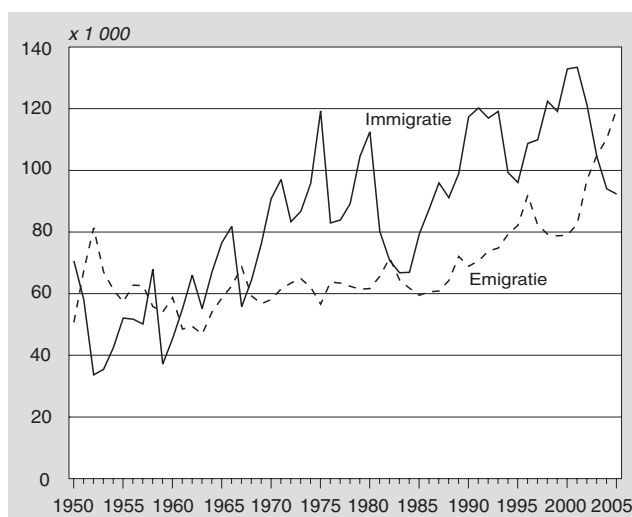
Han Nicolaas

Sinds 1960 is Nederland in feite vrijwel onafgebroken een immigratieland geweest: het aantal immigranten naar Nederland overtrof het aantal mensen dat Nederland verliet. Aan deze situatie is in 2003 een eind gekomen. Door een snelle stijging van de emigratie en een daling van de immigratie is er sinds 2003 sprake van een vertrekoverschot: jaarlijks verlaten meer mensen Nederland dan er naar Nederland komen. De emigratie is vooral onder niet-westerse allochtonen toegenomen, bij zowel de eerste als de tweede generatie. België en Duitsland blijven de favoriete bestemmingslanden van emigranten. De vraag is in hoeverre het vertrekoverschot, dat in 2005 ongeveer 27 duizend personen bedroeg, van tijdelijke aard is of een meer structureel karakter heeft.

1. Van vestigingsoverschot naar vertrekoverschot

In de tweede helft van de vorige eeuw is Nederland in feite vrijwel onafgebroken een immigratieland geweest. Alleen in de jaren vijftig was het saldo van de buitenlandse migratie meestal negatief (grafiek 1). Dit hing voor een belangrijk deel samen met het vertrek van grote aantallen Nederlanders die elders hun heil zochten, hierin financieel gesteund door de Nederlandse overheid. Zij trokken vooral naar Australië, Nieuw-Zeeland, Canada, de Verenigde Staten van Amerika en de Republiek van Zuid-Afrika. In de jaren vijftig vertrokken in totaal ongeveer 350 duizend personen vanuit Nederland naar deze landen, van wie 52 duizend in het 'topjaar' 1952 (staat 1). Vooral Canada en Australië waren in trek. Over de periode 1950–1959 vertrokken respectievelijk 128 duizend en 106 duizend personen naar deze landen. Het verblijf in deze landen had veelal een permanent karakter. Van de emigranten uit de jaren vijftig die naar één van deze landen zijn geëmigreerd, is ongeveer een vijfde weer teruggekeerd naar Nederland.

1. Buitenlandse migratie, 1950–2005 (emigratie inclusief saldo AC)

Emigratie en administratieve correcties

Een probleem bij onderzoek naar emigratie vormen de administratieve correcties, of beter gezegd: het saldo van de administratieve correcties (in het vervolg van dit artikel aangeduid als saldo AC). Deze administratieve correcties bestaan uit twee categorieën: administratieve opnemingen en administratieve afvoeringen.

Sommige emigranten verzuimen de gemeente in te lichten over hun vertrek. Als de gemeente na een onderzoek vaststelt dat een persoon niet meer in de gemeente aanwezig is, en er ook geen bericht van inschrijving van een andere gemeente is ontvangen, kan de gemeente weinig anders doen dan de betreffende persoon uit te schrijven onder de noemer 'vertrek onbekend waarheen'. Het CBS boekt een dergelijk vertrek als administratieve afvoering (zie ook CBS, 2000). Een persoon die ooit administratief is afgevoerd, kan in het algemeen slechts door middel van een administratieve opneming (vestiging met onbekende herkomst) of door een immigratie (herkomstland is bekend) weer in de bevolkingsregistratie worden opgenomen.

Vooral de afvoeringen zijn de laatste jaren sterk in betekenis toegenomen. In 2005 ging het om 66,8 duizend personen, het dubbele van het aantal in 1995. Het aantal opnemingen bedroeg 30,5 duizend in 2005. Het saldo AC betreft personen die administratief zijn afgevoerd zonder dat daar een opneming tegenover staat. In de migratiestatistiek wordt dit saldo geïnterpreteerd als niet-gemelde emigratie en als zodanig bij de 'echte', geregistreerde emigratie geteld om zo het totale vertrek uit Nederland in beeld te brengen. Overigens is het niet zeker of het volledige saldo AC als niet-gemelde emigratie kan worden beschouwd. Het is ook mogelijk dat het voor een deel gaat om personen die, zonder te zijn ingeschreven, in Nederland verblijven. Het saldo correcties kan dus ook ruimer worden geïnterpreteerd, als personen die zijn uitgeschreven uit het bevolkingsregister (anders dan door sterfte) en van wie de huidige verblijfplaats onbekend is. De huidige verblijfplaats kan zowel binnen als buiten Nederland liggen (Alders en Nicolaas, 2003).

In dit artikel wordt met emigratie dan ook bedoeld: emigratie inclusief het saldo AC. Slechts in de grafieken waarin een overzicht wordt gegeven van de emigratie naar land van bestemming wordt alleen de geregistreerde emigratie weergegeven. Van de personen die zich niet hebben afgemeld bij een gemeente, is immers niet bekend óf ze naar het buitenland zijn geëmigreerd, en zo ja, naar welk land.

Staat 1
Emigratie naar de belangrijkste emigratielanden, 1950–1959

	Australië	Canada	Nieuw- Zeeland	Ver- enigde Staten	Zuid- Afrika	Totaal
	x 1 000					
1950	9,7	7,3	0,7	4,1	1,6	23,5
1951	11,1	19,3	2,9	3,7	2,9	39,8
1952	16,3	21,5	5,1	4,2	4,7	51,7
1953	8,5	20,5	2,6	4,2	3,8	39,6
1954	10,8	16,2	1,0	4,0	3,7	35,8
1955	13,9	7,3	1,2	5,2	3,4	31,0
1956	11,6	8,6	1,5	10,6	2,4	34,7
1957	7,4	12,6	1,3	11,1	1,9	34,3
1958	7,9	8,2	2,0	5,6	2,6	26,3
1959	8,9	6,1	1,6	7,2	2,2	26,0
Totaal 1950–1959	106,1	127,9	19,9	59,9	29,1	342,8

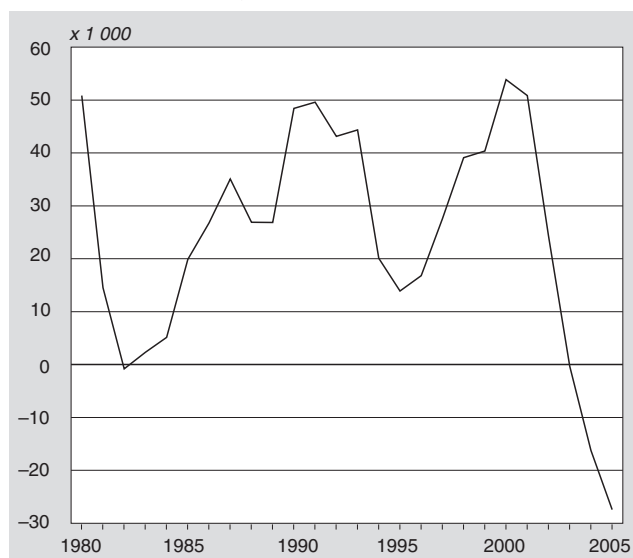
Op een enkele uitzondering na lag het jaarlijks aantal immigranten sinds 1960 op een hoger niveau dan het aantal emigranten. Arbeidsmigranten uit mediterrane landen, gezinsherenigers, gezinsvormers en later asielmigranten zijn sinds de jaren zestig in groten getale naar Nederland gekomen.

Sinds 1960 hebben zich ongeveer 4,2 miljoen immigranten in ons land gevestigd. Een kwart van deze groep is in Nederland geboren en te beschouwen als terugkerende Nederlanders. Het aantal emigranten (inclusief het saldo AC, zie *kader*) bedroeg circa 3,2 miljoen, van wie de helft in Nederland is geboren. Het verschil tussen de totale immigratie en emigratie over deze periode bedraagt ruim 1,0 miljoen personen.

Aan de periode van immigratie-overschotten is in 2003 een eind gekomen. Enerzijds is de immigratie sinds 2002 sterk gedaald onder invloed van een economische teruggang in Nederland, aanscherpingen van het asielbeleid, strengere eisen voor gezinsherenigers en gezinsvormers en maatregelen in internationaal verband ter ontmoediging van illegale immigratie. Anderzijds is het aantal emigranten juist fors toegenomen. Ook dit is voor een deel te verklaren uit de economische teruggang, maar andere factoren spelen hier ook zeker een rol. Uit onderzoek van het NIDI uit 2005 blijkt dat potentiële emigranten niet zozeer hun eigen levenssituatie in het nieuwe land denken te verbeteren, maar veeleer een verbetering verwachten van de kwaliteit van de samenleving, de 'publieke ruimte'. Daarbij gaat het om zaken als bevolkingsdichtheid, ruimte, natuur en stilte (Ter Bekke et al., 2005). Bij de emigratie naar de buurlanden België en Duitsland spelen de goedkopere huizenprijzen in die landen een rol van betekenis. Vooral in de grensstreken is het aantal Nederlanders dat vlak over de grens woont, maar wel vaak nog in Nederland werkt, sterk gestegen.

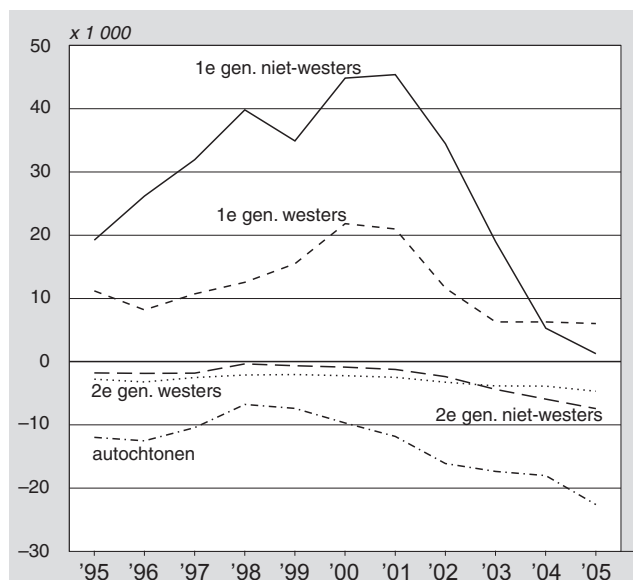
De dalende immigratie en stijgende emigratie hebben tot gevolg dat het migratiesaldo een spectaculaire ontwikkeling heeft doorgemaakt. Het positieve migratiesaldo dat in de jaren 2000 en 2001 nog ruim 50 duizend bedroeg, is sinds 2003 omgeslagen in een negatief saldo van ruim 27 duizend in 2005 (*grafiek 2*). Een dergelijk scherpe daling van het migratiesaldo is slechts te vergelijken met die van de jaren 1980–1982 toen, eveneens in een periode van economische teruggang, het migratiesaldo daalde van +50,8 duizend naar -0,8 duizend.

2. Saldo buitenlandse migratie, 1980–2005 (inclusief saldo AC)

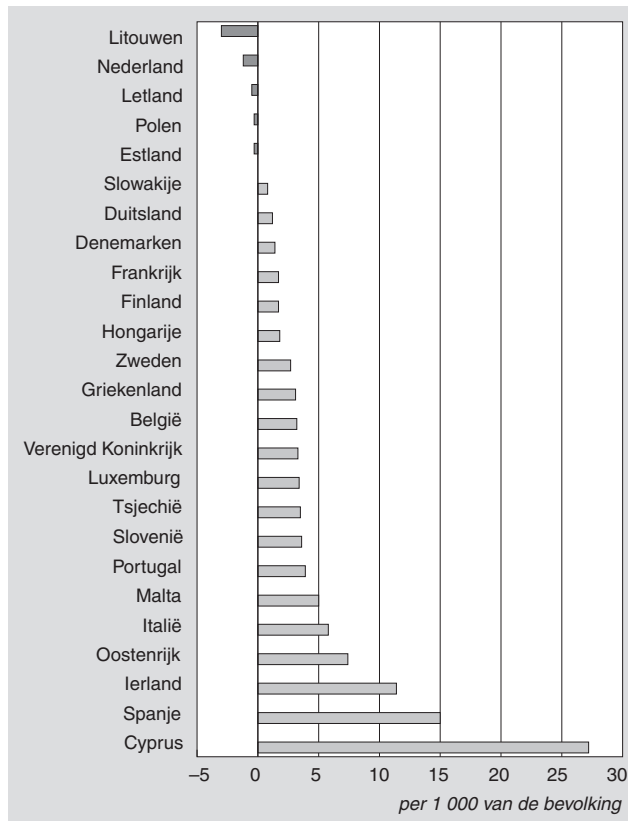
Onderscheiden naar herkomstgroepering deed de grootste daling van het saldo buitenlandse migratie zich voor bij de eerste generatie niet-westerse allochtonen. Het positieve saldo van 45 duizend van deze groep in 2000 en 2001, is in 2005 tot minder dan 2 duizend gereduceerd. De sterke daling van het aantal asielzoekers is hier mede de oorzaak van. Inmiddels vertoont ook de tweede generatie niet-westerse allochtonen een substantieel negatief saldo van ruim 8 duizend (*grafiek 3*). Ook het migratiesaldo van de westerse eerste generatie daalde tussen 2001 en 2003 snel. De laatste jaren is het saldo stabiel gebleven op een niveau van 6 duizend.

3. Saldo buitenlandse migratie naar herkomstgroepering, 1995–2005

Met het negatieve migratiesaldo in 2005 neemt Nederland binnen de Europese Unie een vrijwel unieke positie in. Slechts in een aantal Oost-Europese landen is sprake van een vergelijkbare situatie. Van de West-Europese landen is Nederland het enige land dat in 2005 een negatief migratiesaldo kende (*grafiek 4*).

4. Saldo buitenlandse migratie per 1 000 van de bevolking, 2005

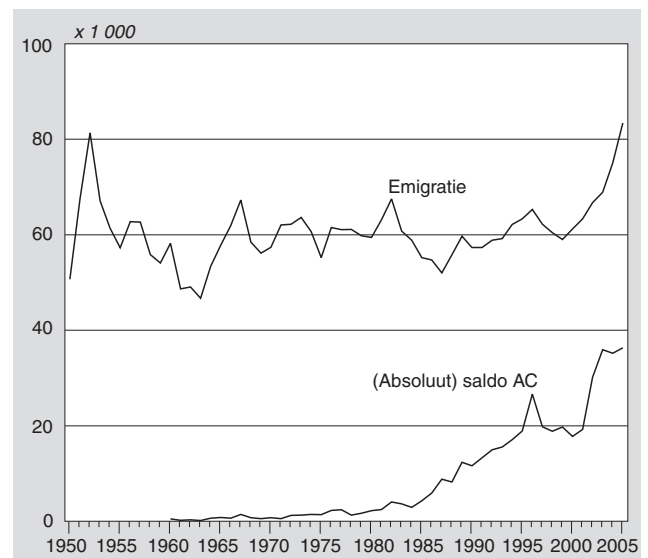
Bron: Eurostat.

2. Emigratie en saldo administratieve correcties

In *grafiek 5* zijn de emigratie en het saldo AC vanaf 1950 weergegeven. Voor de overzichtelijkheid is in de grafiek het *absolute* saldo AC gepresenteerd. Bedacht moet worden dat in elk van de jaren meer administratieve afvoeringen dan opnemingen plaats hebben gevonden. Met uitzondering van de jaren vijftig vertoonde de emigratie tot 2000 een redelijk stabiel beeld, terwijl het saldo AC vanaf 1985 vrijwel continu is gestegen. De piek in het saldo AC in 1996 kan verklaard worden door de koppeling tussen de GBA en het VAS (Vreemdelingen Administratie Systeem) in mei 1996, die tot doel had de beide registraties beter op elkaar af te stemmen. Deze koppeling leidde tot ongeveer 10 duizend extra administratieve afvoeringen. Rond 2001 vertonen zowel de emigratie als het saldo AC een scherpe stijging die tot op heden aanhoudt. In 2005 werd met ruim 83 duizend geregistreerde emigranten het hoogste aantal ooit waargenomen. Het absoluut saldo AC bedroeg het afgelopen jaar ruim 36 duizend.

De stijging van de emigratie doet zich vooral voor bij de niet-westerse migranten, waar de eerste generatie absoluut gezien de sterkste toename te zien gaf (*grafiek 6*). De tweede generatie vertoont echter de laatste jaren ook een opmerkelijke stijging in het aantal emigranten. Het zijn vooral de jongeren onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen die Nederland meer en meer verlaten. De emigratie van tweede generatie niet-westerse allochtonen bestaat namelijk voor twee derde uit kinderen die met hun ouders vertrekken. Tweede generatie westerse allochtonen emigreren daarentegen vaker als paar of alleenstaande.

5. Emigratie en (absoluut) saldo AC, 1950–2005

Als we de totale emigratie uitsplitsen naar geregistreerde emigratie en saldo AC, dan blijkt de stijging in 2004 en 2005 vooral toe te schrijven aan de geregistreerde emigratie. Het saldo AC lijkt zich, na de forse stijging in 2002, de laatste jaren enigszins te stabiliseren op een niveau van 36 duizend (*grafiek 5*).

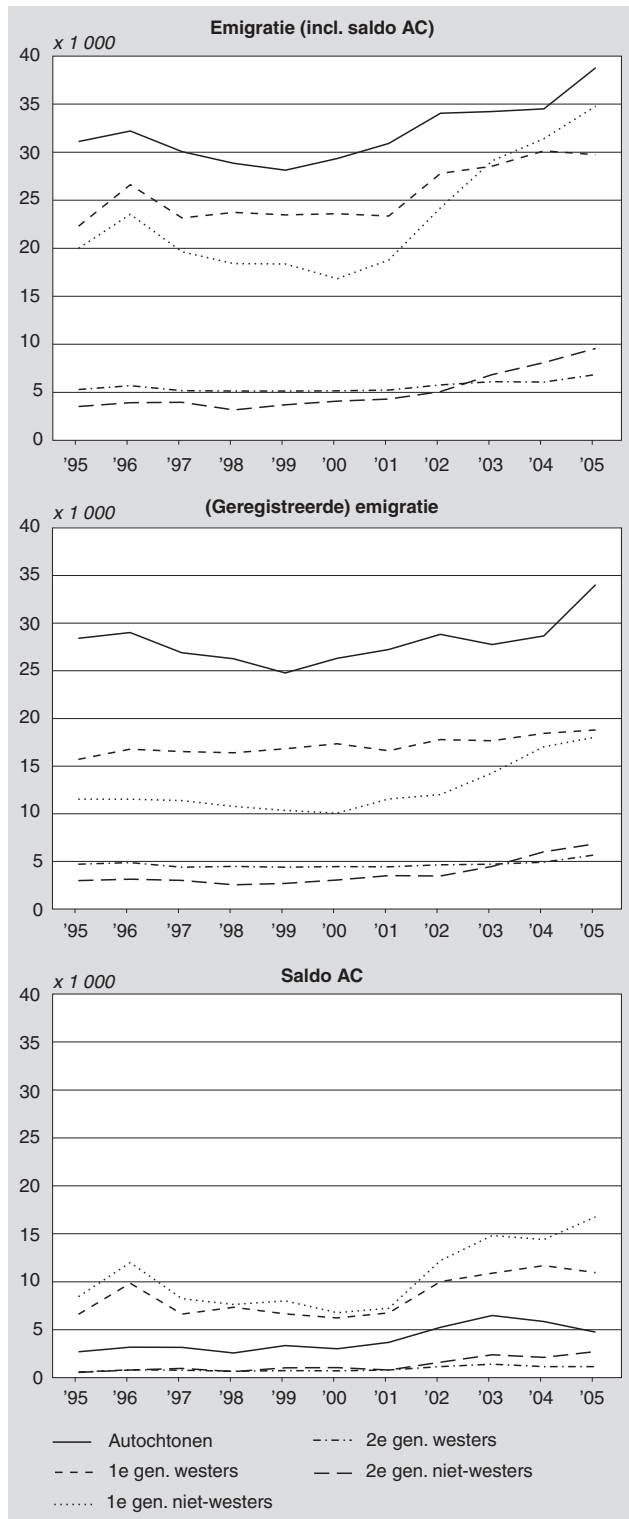
3. Migratie naar levensfase

De mobiliteit verschilt sterk per levensfase, zoals blijkt uit *grafiek 7*. In deze grafiek is de immigratie en emigratie in 2005 per herkomstgroepering weergegeven per duizend inwoners van de desbetreffende leeftijdsgroep en herkomstgroepering. Om uitschieters op hoge leeftijden vanwege de geringere aantallen te voorkomen, is alleen gekeken naar de leeftijd tot 70 jaar.

Het patroon en niveau van immigratie en emigratie is voor autochtonen en allochtonen totaal verschillend. Autochtonen hebben een veel lagere mobiliteit dan allochtonen. Bovendien is er voor elke leeftijd sprake van een vertreksaldo, vooral tussen het 20^e en 35^e levensjaar.

Westerse en niet-westerse allochtonen kennen daarentegen in deze leeftijdsgroep een vestigingsoverschot: er komen per saldo meer jongeren vanuit het buitenland naar Nederland dan er naar het buitenland vertrekken. Het niveau van de immigratie en emigratie is onder westerse allochtonen in deze leeftijdsgroep wel een stuk hoger dan onder niet-westerse allochtonen. Dit heeft te maken met de verschillende motieven van allochtonen die naar Nederland komen. Westerse allochtonen komen voornamelijk vanwege studie of arbeid en verblijven over het algemeen korte tijd in Nederland. Daarom ligt niet alleen de immigratie in deze leeftijdsgroep op een hoog niveau, maar ook de emigratie. Niet-westerse allochtonen hebben andere redenen om te immigreren. Asielmigratie, gezinshereniging en gezinsvorming spelen bij deze groep een belangrijke rol, waardoor het leeftijds patroon van niet-westerse allochtonen wat breder gespreid is dan bij westerse allochtonen.

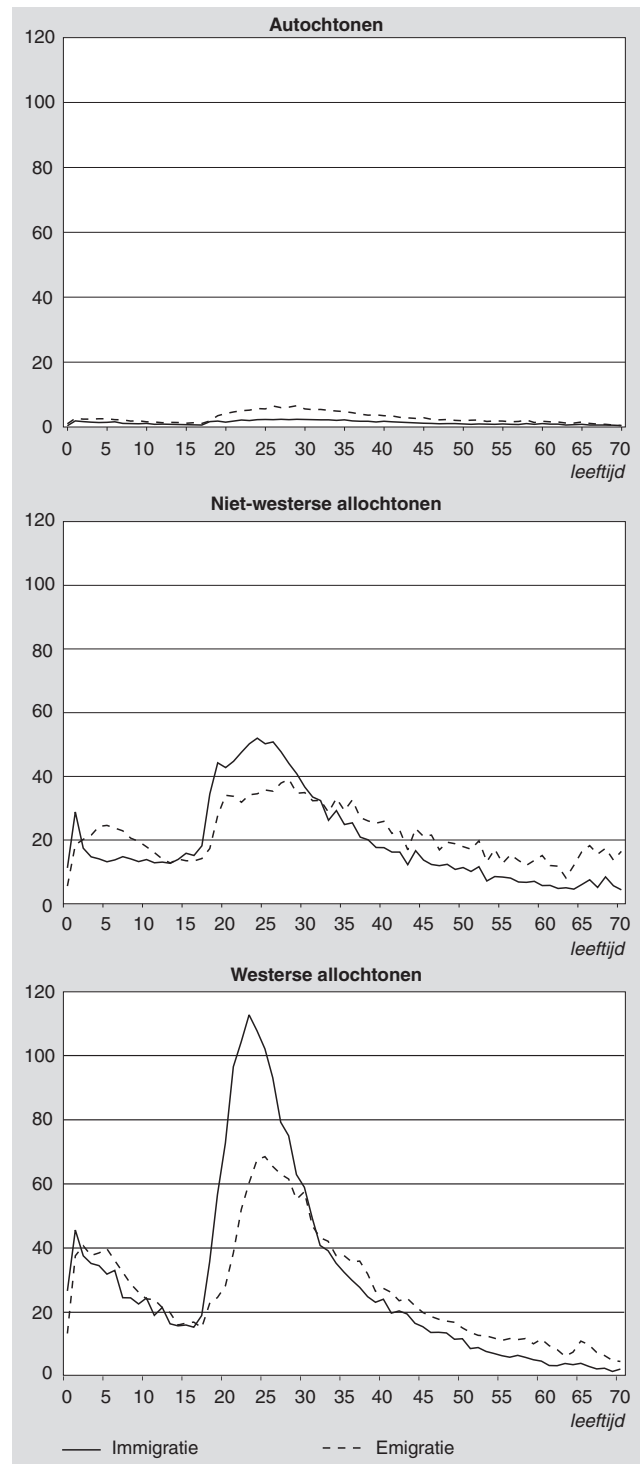
6. Emigratie en saldo AC naar herkomstgroepering, 1995–2005

4. Emigratie naar land van bestemming

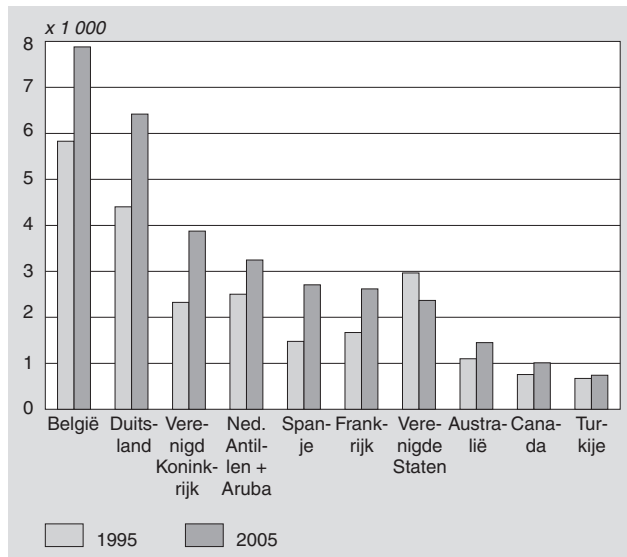
Van de ruim 83 duizend geregistreeerde emigranten in 2005 is ruim de helft in Nederland geboren (45,3 duizend). Dit zijn er ruim 10 duizend meer dan in 1995, toen 34,8 duizend in Nederland geboren personen naar het buitenland vertrokken. De toptien van populaire bestemmingen van in Nederland geboren emigranten is tussen 1995 en 2005 nauwelijks veranderd. Alleen Turkije heeft zich in 2005 als

7. Immigratie en emigratie in 2005 naar leeftijd en herkomstgroepering, per 1 000 van de desbetreffende bevolking op 1-1-2005

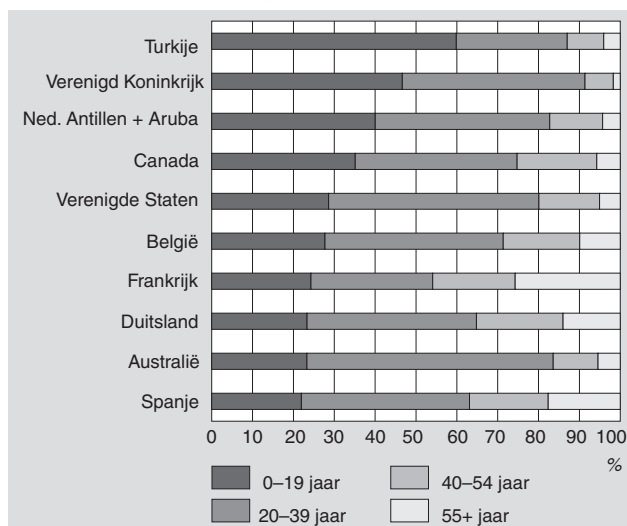
nieuwkomer in de toptien gevestigd. België en Duitsland blijven veruit de aantrekkelijkste bestemmingen (*grafiek 8*): van elke drie in Nederland geboren emigranten gaat er één naar België of Duitsland. De grote meerderheid van de in Nederland geboren emigranten naar deze landen is autochtoon (80 procent), wat inhoudt dat ook de beide ouders van deze personen in Nederland zijn geboren. De in Nederland geboren emigranten die naar Turkije vertrekken behoren daarentegen voor het merendeel (75 procent) tot de tweede generatie Turken.

8. Emigratie van in Nederland geboren en opgevoed naar land van bestemming, 1995 en 2005

De leeftijdsverdeling van emigrerende, in Nederland geboren personen naar enkele landen van bestemming is weergegeven in *grafiek 9*. Zes op de tien emigranten naar Turkije in 2005 waren jonger dan 20 jaar. Ook emigranten naar het Verenigd Koninkrijk en de Nederlandse Antillen en Aruba zijn over het algemeen jong. De jonge leeftijd van de emigranten naar het Verenigd Koninkrijk kan in ieder geval voor een deel worden verklaard door het feit dat het hier om in Nederland geboren kinderen van Somalische ouders gaat. De laatste jaren zijn namelijk veel Somalische nationaliteit, voor een groot deel met de Nederlandse nationaliteit, naar Engeland geëmigreerd. In steden als Birmingham en Leicester bevinden zich inmiddels aanzienlijke aantallen Somaliërs. Twintigers en dertigers vertrekken vaker dan gemiddeld naar Australië en de Verenigde Staten. Frankrijk en Spanje zijn juist in trek bij de wat oudere emigranten. In 2005 vertrokken 1,2 duizend 55-plussers naar deze twee landen. In 1995 waren dit er nog 0,5 duizend. Het zijn veelal paren zonder kinderen die naar deze twee landen emigreren.

9. Procentuele verdeling van emigrerende, in Nederland geboren en opgevoed naar land van bestemming en leeftijd, 2005

Van de emigranten die niet in Nederland zijn geboren, en dus eerder als immigrant naar Nederland kwamen, keert een grote meerderheid terug naar het land van geboorte. Van de 38,1 duizend geregistreerde emigranten in 2005 die niet in Nederland zijn geboren, keerde twee derde terug naar het geboorteland.

5. Emigratie naar verblijfsduur

Iets minder dan de helft van de emigranten is buiten Nederland geboren en dus ooit als immigrant naar Nederland gekomen. Deze retournatie houdt sterk verband met de verblijfsduur in Nederland. Van de 917 duizend buiten Nederland geboren emigranten die in de jaren 1995–2004 naar Nederland kwamen, zijn drie op de tien vóór 2005 weer vertrokken¹⁾. Het oudste cohort, de immigranten uit 1995, laat uiteraard een hoger vertrekpercentage zien dan het jongste cohort uit 2004. Van de immigranten uit 1995 is na negen jaar ruim 40 procent weer uit Nederland vertrokken (*staat 2*). Van de immigranten uit 2004 heeft iets meer dan 4 procent Nederland in dat jaar al weer verlaten.

Het *patroon* in terugkeer is voor verschillende immigratie-cohorten en voor vrijwel alle groepen migranten hetzelfde. Na één jaar vertrekt in verhouding het grootste deel – een op de tien – van de immigranten uit Nederland. Na het eerste jaar neemt de geneigdheid tot emigratie sterk af. Hoewel het patroon voor de verschillende groepen migranten vergelijkbaar is, zijn er wel grote verschillen waarneembaar in het *niveau* van de vertrekpercentages van immigranten. Van de 40 duizend niet-westerse immigranten in 1995 had bijna een derde Nederland na negen jaar weer verlaten (*grafiek 10*).

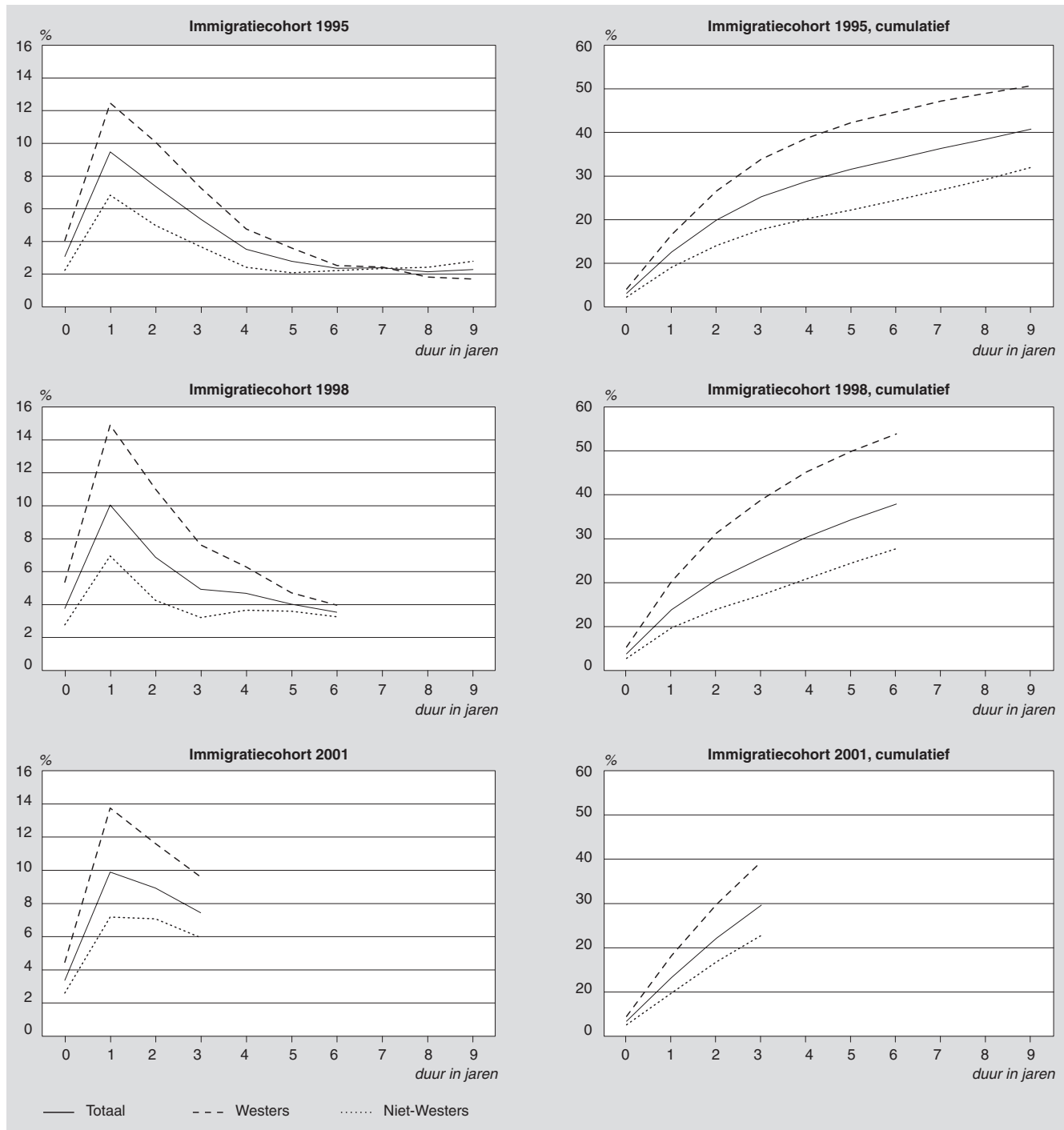
Somaliërs (54 procent) en Antillianen/Arubanen (47 procent) keren vaker dan gemiddeld terug, Turken, Marokkanen, Irakezen en Afghanen juist minder vaak (resp. 19, 17, 15 en 11 procent). De vertrekgeneigdheid van de 35 duizend westerse immigranten in 1995 was een stuk hoger dan die van de niet-westerse immigranten: iets meer dan de helft was na negen jaar weer vertrokken. Van de groepen westerse immigranten van enige omvang zijn het vooral Japanners, Amerikanen en Britten die in groten getale weer terugkeren. Inmiddels heeft 92 procent van de Japan-

¹⁾ Bij onderzoek naar emigratie wordt gewoonlijk de emigratie inclusief het saldo AC beschouwd. Dit saldo betreft administratieve afvoeringen door de gemeenten zonder dat daar in hetzelfde jaar een administratieve opneming in dezelfde of een andere gemeente tegenover staat. Omdat de verblijfsduur per persoon wordt bepaald, is het niet mogelijk het saldo AC te onderscheiden naar verblijfsduur. Om deze reden worden hier ook die personen tot de emigranten gerekend die administratief zijn afgevoerd zonder dat daar in hetzelfde jaar of in latere jaren een administratieve opneming tegenover staat. Zo worden personen die in 2000 administratief zijn afgevoerd en in 2001 weer zijn opgenomen, *niet* meegerekend.

Staat 2
Emigratie van buiten Nederland geboren personen naar jaar van vestiging in Nederland

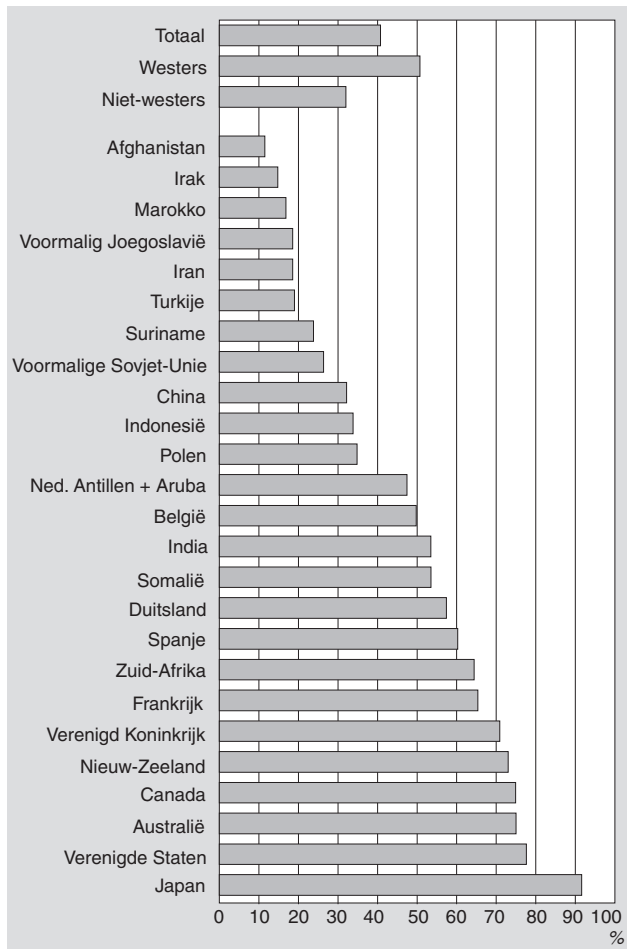
Gevestigd in:	Totaal	waarvan weer vertrokken in:											
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	totaal	
	<i>absoluut</i>												
	%												
1995	74 703	3,1	9,5	7,4	5,4	3,5	2,8	2,4	2,4	2,1	2,3	40,7	
1996	86 183		3,5	10,1	7,8	4,7	3,5	2,8	2,6	2,6	2,6	40,3	
1997	87 146			4,0	10,5	7,5	5,0	3,4	3,3	3,1	2,9	39,6	
1998	96 425				3,8	10,0	6,9	4,9	4,7	4,0	3,5	37,9	
1999	94 177					3,7	9,3	7,0	5,9	4,9	4,4	35,1	
2000	109 033						3,3	8,4	7,8	6,7	5,7	31,8	
2001	110 254							3,4	9,9	8,9	7,4	29,6	
2002	99 808								3,7	11,0	9,9	24,6	
2003	84 686									4,3	12,6	16,9	
2004	74 572										4,3	4,3	
Totaal	916 987	0,3	1,1	1,9	2,6	2,9	3,1	3,4	4,4	5,1	5,7	30,4	

10. Emigratie naar verblijfsduur in Nederland en geboorteland, immigratiecohorten 1995, 1998 en 2001

se, 78 procent van de Amerikaanse en 71 procent van de Britse immigranten uit 1995 Nederland weer verlaten (*grafiek 11*). Het betreft hier voor een groot deel arbeidsmigranten.

11. Percentage immigranten uit 1995 dat tot en met 2004 weer is geëmigreerd, naar geboorteland

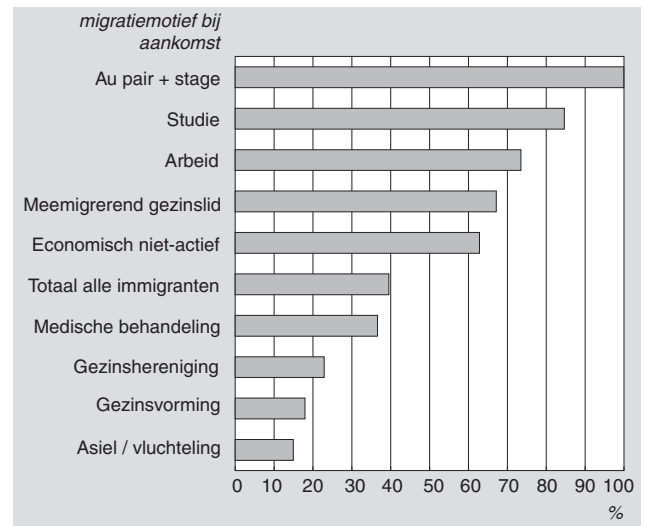

6. Emigratie naar oorspronkelijk migratiemotief

Dat de retournigratie sterk verband houdt met de verblijfsduur in Nederland komt ook naar voren als we kijken naar het oorspronkelijk migratiemotief bij binnenkomst in Nederland. In *grafiek 12* is de retournigratie van niet-Nederlanders (immigranten zonder de Nederlandse nationaliteit) weergegeven die in 1997 naar Nederland zijn gekomen ('cohort 1997'), onderscheiden naar het oorspronkelijk migratiemotief. De retournigratie is beschreven aan de hand van het cohort immigranten van 1997, omdat voor eerdere cohorten geen informatie over retournigratie naar migratiemotief beschikbaar is (Nicolaas et al., 2004).

Voor een juiste interpretatie van deze grafiek moeten enkele kanttekeningen worden geplaatst. Iemand wordt in Nederland als immigrant ingeschreven in de GBA bij een voorgenomen verblijfsduur van minimaal vier maanden in de komende zes maanden. Dit betekent bijvoorbeeld dat seizoenarbeiders, een deel van de stagiairs en de mensen die hier komen voor een medische behandeling niet als immigrant worden geteld. Deze mensen blijven dus ook in de

12. Percentage immigranten uit 1997 dat tot en met 2003 weer is geëmigreerd, naar oorspronkelijk migratiemotief

overzichten van retournigratie buiten beschouwing. Voor asielzoekers gelden weer andere criteria voor inschrijving als immigrant in de bevolkingsregisters dan voor andere categorieën. Asielzoekers worden in de GBA ingeschreven op het moment van statusverlening of na verblijf van langer dan een half jaar in de centrale opvang (tot 1 juni 2000 één jaar). In verband hiermee zijn ook afgewezen asielzoekers slechts ten dele in de emigratiecijfers opgenomen.

Uit de grafiek blijkt dat bijna driekwart van de arbeidsmigranten na zes jaar is vertrokken. Het zal geen verbazing wekken dat au pairs, stagiairs en studenten doorgaans nog sneller vertrekken. Van de eerste categorie is na drie jaar bijna iedereen weer vertrokken. Van de asielmigranten vertrekt slechts een klein deel, maar hierbij moet er dus rekening mee worden gehouden dat asielzoekers die snel worden afgewezen helemaal niet als immigrant worden geteld. Ten slotte valt het hoge aandeel terugkerende meemigrerende gezinsleden op. Zij zijn vaak tegelijk met een arbeidsmigrant naar Nederland geëmigreerd.

7. Conclusie

De afgelopen decennia was Nederland een *immigratieland*. Terwijl verreweg de meeste landen in de EU ook nu nog een *vestigingsoverschot* kennen, heeft Nederland sinds 2003 juist een *vertrekoverschot*. In 2005 vertrokken ongeveer 27 duizend meer mensen dan er naar Nederland kwamen. Is dit negatieve migratiesaldo, dat in 2003 is ingezet, een trend die structureel van aard is of heeft het een tijdelijk karakter?

Vele factoren spelen een rol bij de beantwoording van deze vraag en zullen moeten uitwijzen of Nederland in de toekomst weer *immigratieland* zal worden. Hierbij kan gedacht worden aan de economische situatie in Nederland en omliggende landen, de huizenprijzen in de grensstreken, het migratiebeleid in Nederland en andere landen en niet in de laatste plaats het oordeel van mensen over de kwaliteit van de samenleving. Voorlopige cijfers over de eerste maanden van 2006 laten zien dat er van een daling in de emigratie nog geen sprake is. Het is echter waar-

schijnlijk nog te vroeg om te concluderen dat de stijgende trend in de emigratie ook dit jaar zal doorzetten. Wel laat het aantal *immigranten* weer een stijging zien. In de meest recente bevolkingsprognose van het CBS voor de lange termijn wordt verwacht dat het vertrekoverschot nog enkele jaren zal aanhouden, maar vervolgens weer zal omslaan in een vestigingsoverschot. Een van de redenen voor deze verwachting is dat een aantrekkende economie een opwaarts effect heeft op de immigratie (vooral arbeidsmigratie) en een neerwaarts effect op de emigratie.

Literatuur

Alders, M. en H. Nicolaas, 2003, Administratieve correcties in de bevolkingsstatistieken. *Bevolkingstrends* 51(4), blz. 46–51.

Bekke, S. ter, H.P. van Dalen en K. Henkens, 2005, Emigratie van Nederlanders: geprikkeld door bevolkingsdruk. *DEMOS* 21(4), blz. 25–28.

CBS, 2000, Bevolkingscijfers: wie tellen mee en wie niet? *Maandstatistiek van de Bevolking* 48(7), blz. 7–8. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2005, Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen. *Bevolkingstrends* 53(1), blz. 19–23.

Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog, 2004, Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? *Bevolkingstrends* 52(2), blz. 36–42.

Emigratie van autochtonen naar België

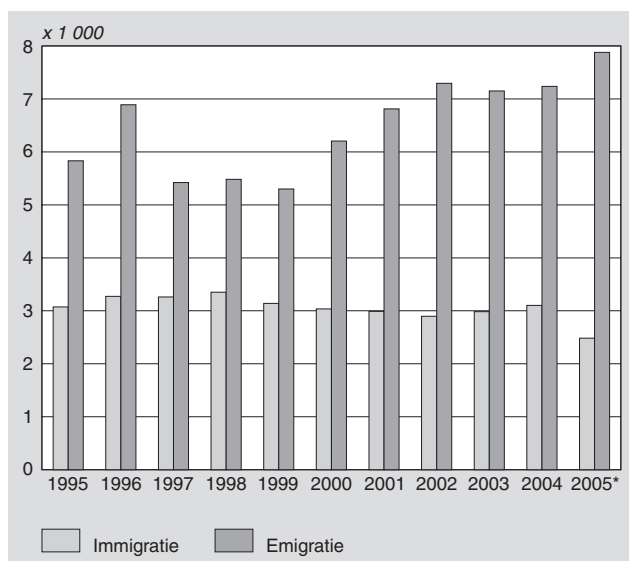
Carel Harmsen

Voor autochtone Nederlanders is België de afgelopen tien jaar een aantrekkelijk emigratieland geworden. Per saldo verhuisden bijna 33 duizend autochtonen naar België. Het beeld dat daarbij is ontstaan, is dat van vermogende Nederlanders die hun kapitaal veilig willen stellen. Het merendeel van de migranten bestaat echter uit autochtonen die voor minder geld een betere woning kunnen kopen, zonder ander werk te hoeven zoeken.

Inleiding

In de periode 1995–2005 zijn per saldo bijna 33 duizend in Nederland geboren personen naar België geëmigreerd. Lange tijd was het saldo van immigratie en emigratie min of meer in evenwicht, maar vanaf eind jaren tachtig gaan er meer mensen vanuit Nederland naar België dan in tegenovergestelde richting. Vooral in de periode 2000–2005 is een aanzienlijk aantal personen naar België verhuisd (grafiek 1). Overigens is voor een deel van de emigranten het land van bestemming onbekend.

1. Migratie van in Nederland geboren personen van en naar België, 1995–2005

Een belangrijke factor die verantwoordelijk is voor deze verhuisstroom, is mogelijk het verschil in huizenprijzen tussen Nederland en België. Hoewel de gegevens niet direct vergelijkbaar zijn, lijken er aanzienlijke verschillen te bestaan. Uit gegevens van de Nederlandse Vereniging van

---

De auteur dankt Michel Poulain (Gédap, Université Catholique de Louvain, België) voor het ter beschikking stellen van gegevens over in Nederland geboren personen per gemeente in België.

Makelaars blijkt dat in de regio Tilburg en Breda de prijzen van in het eerste kwartaal van 2004 verkochte vrijstaande woningen en villa's rond de 450 duizend euro lag. De gegevens van het Belgische CBS, de Federale overheidsdienst economie (FOD economie, 2005(1)), laten zien dat dergelijke woningen in de provincie Antwerpen in 2004 voor gemiddeld 307 duizend euro van eigenaar wisselden. De verschillen tussen Zuid-Limburg en de Belgische provincie Limburg zijn echter minder groot.

Waarschijnlijk speelt ook een rol dat sinds 1 januari 2001 Nederlanders die in het buitenland wonen er voor kunnen kiezen onder het Nederlandse belastingregime te blijven vallen waardoor bijvoorbeeld de hypotheekrente fiscaal aftrekbaar blijft. Hierdoor is het in financieel opzicht nog aantrekkelijker geworden om zich in België te vestigen. Vooral bewoners rond de Brabantse stedenrij en Maastricht kunnen, zonder het eigen verzorgingsgebied te verlaten, tegen mogelijk lagere kosten een aantrekkelijke woning kopen.

In het verleden heeft verder ook het feit dat in België wonende Nederlanders geen vermogensbelasting hoefden te betalen waarschijnlijk een rol gespeeld. Dit heeft vooral wat oudere, vermogende Nederlanders naar België gelokt (NRC, 2001).

Centraal in dit artikel staat de vraag waar de autochtonen zich in België vestigden en waarvandaan ze afkomstig waren. Verder wordt aandacht besteed aan de leeftijdsopbouw, de huishoudenssamenstelling en het beroep van de zich in België vestigende groep, en hun status op de arbeidsmarkt en inkomenspositie vóór vertrek uit Nederland. De beschrijving van de demografische en ruimtelijke kenmerken is gebaseerd op gegevens over in de periode 1995–2005 naar België geëmigreerde autochtonen die (nog) niet naar Nederland zijn teruggekeerd. De beschrijving van de verdeling over de gemeenten in België betreft in Nederland geboren personen. De beschrijving van de inkomenspositie, de status op de arbeidsmarkt en het beroep van autochtone migranten is gebaseerd op gegevens (voor 2003) over de potentiële beroepsbevolking, hier afgebakend als de bevolking van 15–64 jaar.

Vestigingsplaats in België

Op 1 januari 2002 woonden er in België ongeveer 51 duizend in Nederland geboren mannen en 42 duizend in Nederland geboren vrouwen (FOD Economie, 2005(2)). Tien jaar eerder waren het respectievelijk 39 duizend mannen en 29 duizend vrouwen. Voorzover waarneembaar is vooral na 1 januari 2000 het aantal in Nederland geboren personen in België sneller gaan stijgen.

De meeste Nederlanders wonen, als verwacht, in de grensstreek. Het hoogste aandeel Nederlanders in België bevindt zich in het arrondissement Maaseik, met meer dan 6 procent in Nederland geboren personen in de bevolking,

gevolgd door Tongeren (meer dan 5 procent). Beide arrondissementen liggen op pendelafstand van Maastricht. In het arrondissement Maaseik is tussen 1 januari 1991 en 1 januari 2003 het aantal in Nederland geboren personen met bijna 8 duizend gestegen, naar bijna 15 duizend. In het arrondissement Tongeren steeg het aantal in Nederland geboren personen met bijna 5 duizend, naar 10 duizend. Ook in het arrondissement Hasselt was sprake van een aanzienlijke stijging, van 2 duizend naar 3 duizend in Nederland geboren personen. Alle drie arrondissementen maken deel uit van de Belgische provincie Limburg. De provincie Antwerpen is de tweede provincie waar zich veel in Nederland geboren personen hebben gevestigd. Ongeveer 2 procent van de bevolking is er in Nederland geboren. De toename van het aandeel is er iets minder sterk geweest, maar met 30 procent nog steeds aanzienlijk. Met name het arrondissement Turnhout, met gemeenten als Baarle-Hertog, Ravels en Hoogstraten, telt aanzienlijke aantallen in Nederland geboren personen. In het arrondissement Turnhout woonden op 1 januari 2002 13 duizend in Nederland geboren personen, tegen iets meer dan 8 duizend tien jaar eerder.

Niet overal in België is het aantal Nederlanders toegenomen. In de provincie Henegouwen, met Charleroi en Mons als grote gemeenten, daalde het toch al geringe aantal in Nederland geboren personen. In Wallonië als geheel is het aandeel van de in Nederland geboren personen slechts weinig toegenomen. Dit geldt overigens ook voor de provincie West-Vlaanderen, een provincie die eveneens niet aan Nederland grenst.

Plaats van herkomst

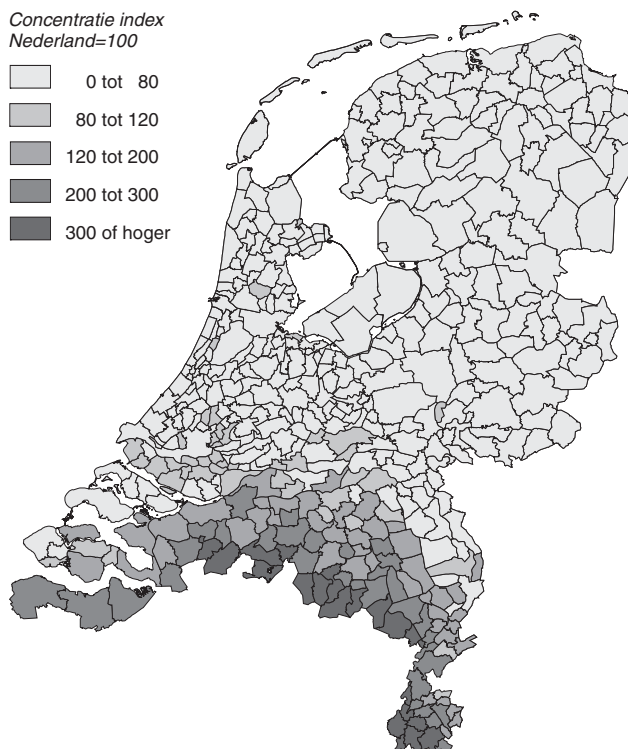
In *kaart 1* is per gemeente weergegeven hoe groot het aantal emigranten naar België is in verhouding tot het totaal aantal emigranten (exclusief administratieve correcties). De meeste autochtonen die naar België emigreren, blijken uiteraard uit de grensstreek afkomstig te zijn. Het merendeel van de migratie vindt plaats vanuit de drie zuidelijke provincies. Vanuit de rest van Nederland is de migratie naar België minder dan gemiddeld. Gemeenten die ondanks een betrekkelijk grote afstand tot de Belgische grens toch een min of meer evenredig aandeel emigranten naar België kennen, zijn onder meer Rozendaal (bij Arnhem), Muiden en Hillegom. Het laagst is de migratie vanuit Ameland en Schiermonnikoog. In de periode 1995–2005 is geen enkele autochtoon hiervandaan naar België geëmigreerd.

Uit Baarle-Nassau en Cranendonck (onder Eindhoven) zijn naar verhouding de meeste autochtone inwoners naar België verhuisd. De 25 gemeenten met een zeer hoog aandeel emigranten naar België zijn vrijwel uitsluitend gemeenten rond Tilburg, Eindhoven en Maastricht.

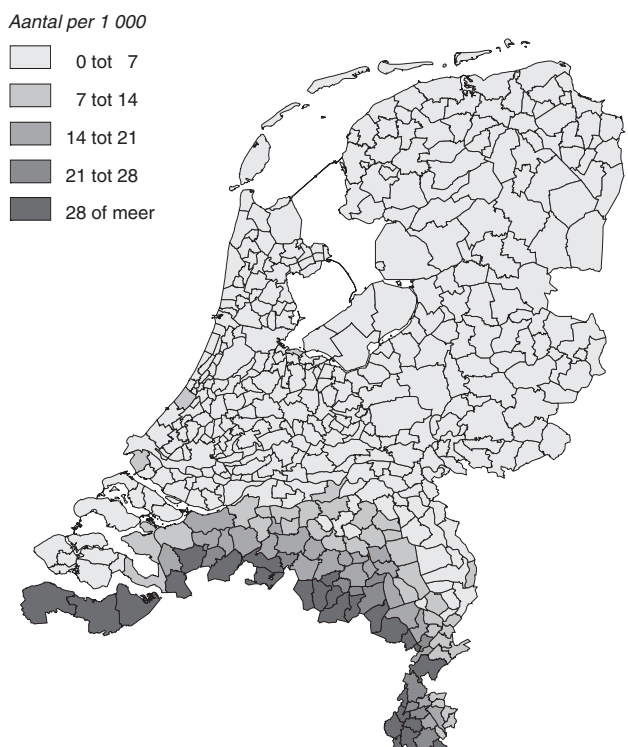
Uit het kaartbeeld zou de indruk kunnen ontstaan dat er een grote stroom migranten uit de grensgemeenten naar België vertrekt. Enige relativering is echter op zijn plaats. In *kaart 2* is per gemeente weergegeven hoe groot het aantal autochtonen is dat naar België emigreert als aandeel in het totaal aantal autochtonen dat uit de gemeente naar een andere gemeente of een ander land vertrekt. Uit

de gemeente Cranendonck vertrekt naar verhouding het grootste aantal personen naar België (60 per 1000 mensen die uit die gemeente vertrekken). Baarle-Nassau, gelegen onder Tilburg, en Bergeijk, weer liggend onder Eindhoven, volgen op korte afstand. Gemiddeld bevinden zich onder duizend personen die uit Nederlandse gemeenten vertrekken 7 emigranten naar België.

Kaart 1: Emigratie van autochtonene naar België, per gemeente, 1995–2005

Kaart 2: Aandeel emigratie van autochtonen naar België in het totale aantal verhuizingen uit de gemeente (excl. correcties), 1995–2005

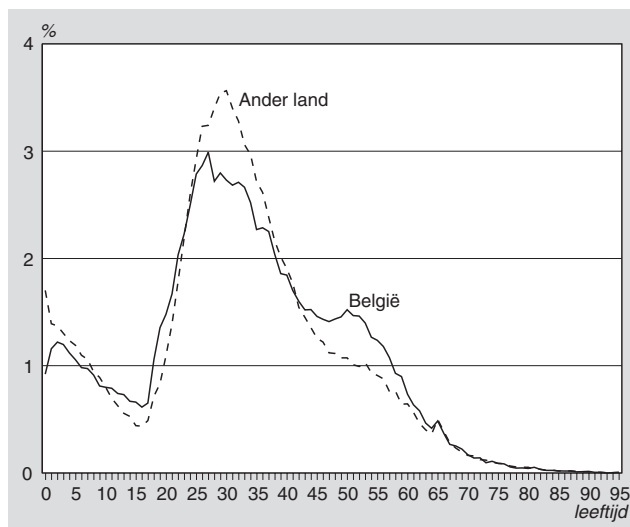

Leeftijdsopbouw en huishoudenssamenstelling

In de periode 1995–2005 zijn jaarlijks gemiddeld ongeveer 5 duizend autochtonen naar België vertrokken. In de periode 2001–2006 waren het er iets meer dan in de daaraan voorafgaande jaren. Het is mogelijk dat de veranderde wetgeving met betrekking tot hypotheekrenteaftrek de drempel om net over de grens te gaan wonen heeft verlaagd. De emigratie van autochtonen naar België en Duitsland is na het jaar 2000 veel sterker gestegen dan de emigratie naar andere landen.

De mediane leeftijd waarop autochtonen emigreren ligt op 33 jaar. De mediane leeftijd van autochtonen die naar België migreren is ongeveer één jaar hoger. In vergelijking met de totale groep emigranten, vertrekken naar verhouding veel vijftigers naar België. Deze oververtegenwoordiging van vijftigers doet zich bij zowel mannen als vrouwen voor. Vanuit de grensprovincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland zijn de migranten gemiddeld jonger dan migranten die uit de overige delen van Nederland komen (*grafiek 2*). Migrant uit de grensprovincies zijn waarschijnlijk vooral jonge mensen die op zoek zijn gegaan naar een woning in de regio en daarbij de grens met België hebben overschreden.

2. Emigratie van autochtonen naar leeftijd bij emigratie, en land van bestemming, 1995–2005

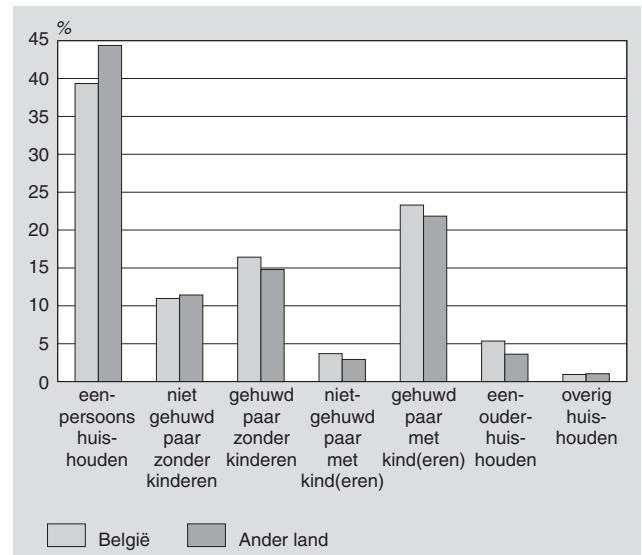

Emigranten naar België zijn minder vaak alleenstaand en vaker partner in een gehuwd paar, al dan niet met kinderen (*grafiek 3*). Ook het aandeel eenouderhuishoudens is onder hen iets hoger. Dit geldt nog sterker voor migranten uit de grensprovincies. Slechts een derde van migrerende huishoudens uit de grensstreek is alleenstaand, tegen ruim 40 procent van de huishoudens uit de overige provincies. Deze gegevens duiden erop dat de emigranten naar België mensen zijn die binnen dezelfde woonregio naar België vertrekken.

Inkomen en status op de arbeidsmarkt

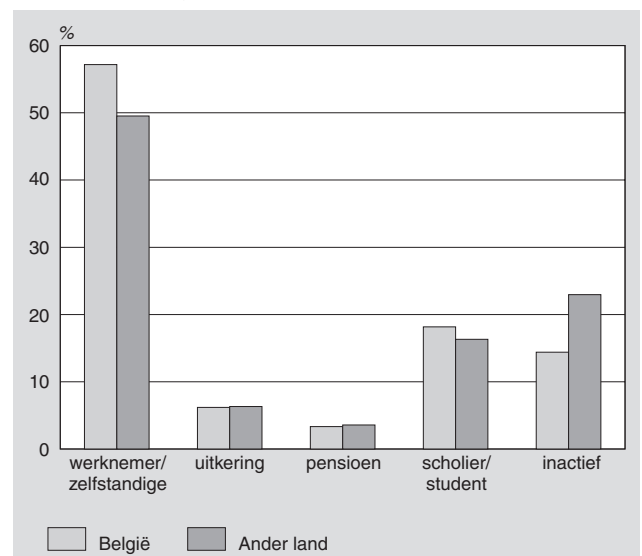
Ruim 57 procent van de autochtone migranten is werknemer of zelfstandig. Dit aandeel is veel groter dan dat onder

3. Huishoudenssamenstelling van autochtone emigranten naar land van bestemming, 1995–2005

alle migranten (*grafiek 4*). Iets minder dan de helft van hen is werknemer of zelfstandige. Ook het aandeel van autochtone scholieren/studenten is hoger dan dat onder emigranten naar andere landen. Het aandeel van degenen die als 'inactief' zijn geclassificeerd, is in de migratie van autochtonen naar België juist laag.

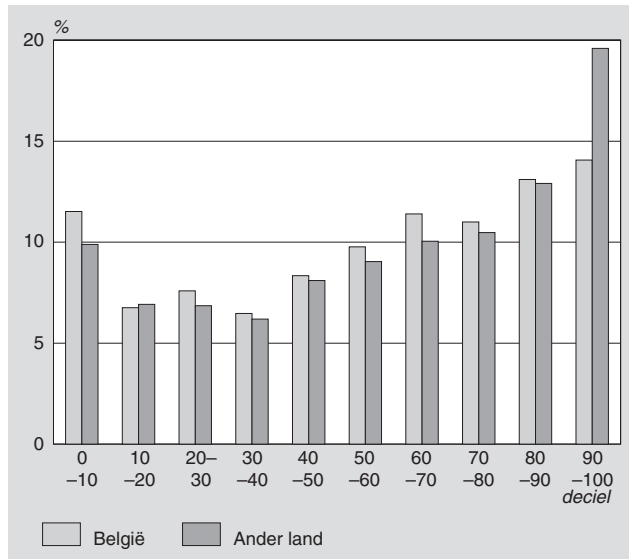
4. Status op de arbeidsmarkt van autochtone emigranten naar land van bestemming, 2004

Autochtone emigranten die naar België vertrekken hebben een bovengemiddeld inkomen, maar vergeleken met de totale groep autochtone emigranten zijn de verschillen minimaal (*grafiek 5*). Van de emigranten naar België heeft 28 procent een inkomen dat in het derde kwartiel valt en 32 procent een inkomen in het vierde kwartiel. Alleen in de allerhoogste inkomensgroep blijven autochtone migranten die naar België verhuizen achter bij migranten die naar andere landen vertrekken. Ook als naar leeftijd wordt gestandaardiseerd, blijft dit verschil bestaan.

Inwoners van Amsterdam en Den Haag blijken tot de meeste verdienende personen te behoren die naar België zijn geëmigreerd. Mogelijk moet hierbij worden gedacht aan beter verdienende werknemers uit de financiële wereld (Amsterdam) en ambtelijke wereld (Den Haag). Ook inwoners van Tilburg en Breda behoren naar verhouding vaak tot de hoogste inkomenscategorie. Bij Maastricht en Heerlen is dit wat minder vaak het geval: 23 procent van de migrerende autochtone Maastrichtenaren en nog geen 20 procent van de migrerende Heerlenaren valt in het vierde kwartiel.

5. Inkomensverdeling van autochtone emigranten naar land van bestemming, 2004

Werk

Ruim de helft van alle autochtonen die in 2004 naar België emigreerden, had werk. Van de autochtonen die naar andere landen emigreerden was dit iets minder dan de helft. Beroepen waarin autochtonen die naar België verhuizen oververtegenwoordigd zijn, bevinden zich op het terrein van algemeen overheidsbestuur, medische zorg in allerlei vormen en banken en verzekeringsbedrijven. Hierin valt

vooral de categorie algemeen overheidsbestuur op. Mogelijk leidt de relatie met de Europese Commissie tot een stroom (bestuurs)ambtenaren naar Brussel. Verder is de afgelopen jaren door enkele fusies (ING en Fortis) een aantal banken actiever geworden op de Belgische markt. Als gevolg hiervan is het aantal werknemers dat naar België is vertrokken mogelijk toegenomen.

Conclusie

Voor autochtone Nederlanders is België een relatief aantrekkelijk emigratieland geworden. Vooral vanaf het jaar 2000 is het aantal autochtonen dat naar België emigreert sterk gestegen. Per saldo verhuisden in de periode 1995–2005 bijna 33 duizend autochtonen naar België. Het is zeer waarschijnlijk dat de mogelijkheid om tegen dezelfde of lagere kosten, met behoud van hypotheekrenteaftrek, een kwalitatief beter huis over de grens met België te verwerven aan deze verhuisstroom heeft bijgedragen. Het merendeel van de migranten bestaat waarschijnlijk uit autochtonen die deze stap kunnen zetten zonder ingrijpende beslissingen aangaande werk en scholing te hoeven nemen.

Literatuur

FOD (Federale Overheidsdienst) economie, 2005(1), Verkoop onroerende goederen, per gemeente arrondissement en provincie, 2004. FOD Economie, Brussel (www.statbel.fgov.be).

FOD (Federale Overheidsdienst) Economie, 2005(2), Bevolking, per gemeente arrondissement en provincie, 1 januari 2005. FOD Economie, Brussel (www.statbel.fgov.be).

NRC, 2001, Vanuit België rij je lekker tegen de file in, 20 januari 2001.

NVM, 2006, Kwartaalcijfers woningmarkt regio Zuid-Limburg, regio Breda, regio Tilburg zuidoost Noord-Brabant (www.nvm.nl).

Sociaal-economische positie van eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland

Carel Harmsen en Koos Arts

Arubanen in Nederland doen het in financieel opzicht gemiddeld beter dan Curaçaoenaren. Ook is de sociaal-economische positie van Arubanen iets beter. Een aanzienlijk deel van de bevolking afkomstig van de Nederlandse Antillen of Aruba komt voor studie naar Nederland.

Op 1 januari 2004 telde Nederland bijna 14 duizend Arubanen en 65 duizend personen die op Curaçao zijn geboren.

Inleiding

De indruk lijkt te bestaan dat Arubanen het in Nederland in sociaal en economisch opzicht beter doen dan Curaçaoenaren. Omdat in de tot voor kort beschikbare statistieken Antillianen en Arubanen niet konden worden onderscheiden naar eiland van herkomst, is het echter niet mogelijk geweest hierover uitspraken te doen die voor de deelpopulaties gelden. Inmiddels is het mogelijk geworden de op Aruba geboren bevolking te onderscheiden van de bevolking die op Curaçao, Bonaire of de Bovenwindse eilanden is geboren (Harmsen, 2005). Ook is bekend dat het bruto nationaal product (BNP) per hoofd van de bevolking op Aruba in 2004 met bijna 20 duizend (US) dollar bijna 3 duizend dollar hoger is dan dat van de Nederlandse Antillen (United Nations, 2005). Het BNP van Nederland ligt volgens dezelfde bron op ruim 35 duizend dollar. Het feit dat het Arubaanse BNP per hoofd hoger is dan dat van de Nederlandse Antillen, hoeft echter niet te betekenen dat de economische positie van de in Nederland wonende bevolking uit deze gebieden overeenkomt met die van de bevolking van de eilanden van herkomst.

In dit artikel wordt een korte schets gegeven van de inkomenspositie en de status op de arbeidsmarkt van de potentiële beroepsbevolking (hier beperkt tot de bevolking van 15–64 jaar) onder de eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland. Deze potentiële beroepsbevolking is bijna 71 duizend personen groot (*staat*). Van hen hebben zich 25 duizend in de periode 1999–2003 in Nederland gevestigd. De totale eerste generatie telde per 1 januari 2004 84 duizend personen.

Staat
Eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland, 1 januari 2004

Geboortegebied	Jaar van vestiging			
	voor 1999		1999–2003	
	totaal	w.o. 15–64 jaar	totaal	w.o. 15–64 jaar
	x 1 000			
Aruba	9,3	8,6	4,4	3,6
Bonaire	1,5	1,3	1,5	1,2
Curaçao	39,9	35,2	25,0	19,3
Bovenwindse eilanden	1,3	1,1	1,3	1,0
Totaal	52,1	46,1	32,3	25,0

Positie op de arbeidsmarkt

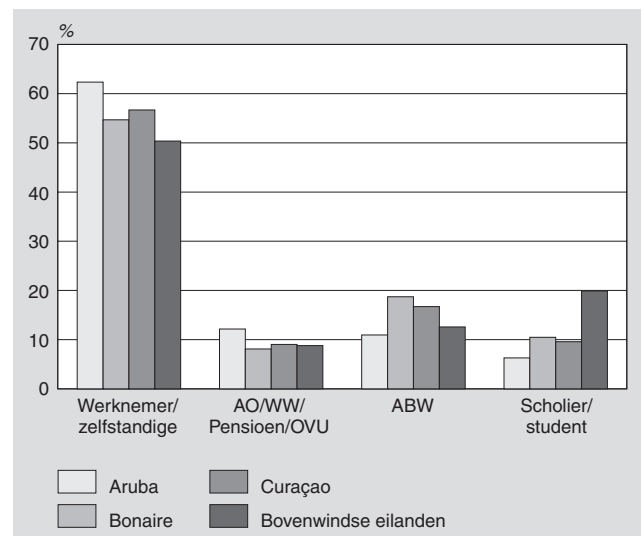
Een vergelijking van de arbeidsmarktpositie van Antillianen en Arubanen waarbij geen onderscheid wordt gemaakt naar verblijfsduur, laat slechts geringe verschillen zien tussen Antillianen en Arubanen. De verschillen worden duidelijker als dit onderscheid wel wordt aangebracht. In het onderstaande worden de arbeidsmarktpositie en het inkomen van Antillianen beschreven naar herkomsteland en duur van het verblijf in Nederland (maximaal vijf jaar en vijf jaar of langer).

Langer dan vijf jaar in Nederland

Ongeveer 62 procent van de eerste generatie Arubanen die langer dan vijf jaar in Nederland verblijven is, al dan niet in loondienst, werkzaam. Onder de eerste generatie Curaçaoenaren is dit 57 procent (*grafiek 1*). Personen afkomstig van Curaçao en Bonaire hebben naar verhouding vaak een bijstandsuitkering. Het betreffende aandeel is bij hen de helft hoger dan bij Arubanen.

Ongeveer 20 procent van de bevolking afkomstig van de bovenwindse eilanden (Sint-Maarten, Sint-Eustatius en Saba) die langer dan vijf jaar in Nederland verblijft, volgt een studie. Dit aandeel is ruim het dubbele van dat onder personen uit de overige gebiedsdelen van de Nederlandse Antillen. Opmerkelijk is het naar verhouding hoge aantal Arubanen dat een arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft.

1. Positie op de arbeidsmarkt van eerste generatie Antillianen en Arubanen van 15–64 jaar die langer dan 5 jaar in Nederland verblijven, 1 januari 2004

Voor de positie op de arbeidsmarkt speelt ook de huishoudenspositie (alleenstaande, alleenstaande ouder, etcetera) een rol. Wordt deze huishoudenspositie onderscheiden,

dan valt op dat er vrijwel geen verschillen bestaan tussen partners in paren afkomstig van Aruba, Bonaire, Curaçao en de bovenwindse eilanden. Ongeveer 70 procent werkt, 10 procent heeft een of andere vorm van werkloosheidsuitkering en ongeveer 5 procent heeft een bijstandsuitkering. Alleen het aandeel onderwijsvolgenden is naar verhouding groot onder personen afkomstig van de bovenwindse eilanden.

Wel zijn er verschillen binnen de groep alleenstaande ouders. Van de Arubanen die alleenstaande ouder zijn, werkt ongeveer de helft. Bij alleenstaande ouders die van Curaçao afkomstig zijn is dit aandeel, met ongeveer 40 procent, iets kleiner. Veel alleenstaande ouders hebben een bijstandsuitkering. Onder Arubaanse alleenstaande ouders is dit aandeel ongeveer een derde en onder Curaçaose alleenstaande ouders bijna 45 procent.

Van de alleenstaanden is, ongeacht het herkomstgebied, ruim 40 procent werkzaam. Alleen het aandeel scholieren/studenten verschilt aanzienlijk. Een kwart van de Arubaanse alleenstaanden volgt onderwijs, tegen 15 procent van de Curaçaose alleenstaanden.

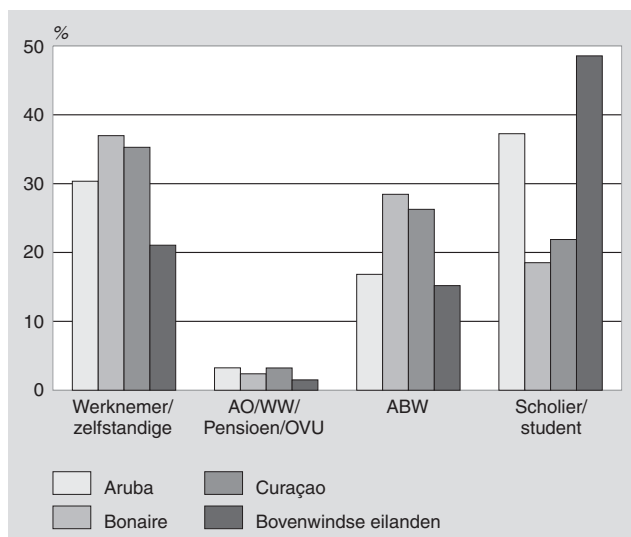
De verschillen in positie op de arbeidsmarkt tussen Arubanen en Curaçaoenaren hangen dus samen met het verschil in het aantal personen per huishoudenspositie en met het verschil in arbeidsdeelname van alleenstaande ouders.

Maximaal vijf jaar in Nederland

Van Antillianen en Arubanen die ten hoogste vijf jaar in Nederland verblijven, studeert ongeveer een kwart, werkt ruim een derde en heeft een kwart een bijstandsuitkering (grafiek 2). Onder Arubanen is het aandeel dat studeert met bijna 40 procent iets hoger, evenals onder personen afkomstig van de bovenwindse eilanden. Van hen studeert bijna de helft. Onder de op Curaçao geboren bevolking is het aandeel studerenden ruim 20 procent.

Het aandeel werkzamen en het aandeel personen dat een bijstandsuitkering heeft is onder de op Curaçao geboren personen die vijf jaar of korter in Nederland verblijven iets hoger.

2. Positie op de arbeidsmarkt van eerste generatie Antillianen en Arubanen van 15-64 jaar die 5 jaar of korter in Nederland verblijven, 1 januari 2004

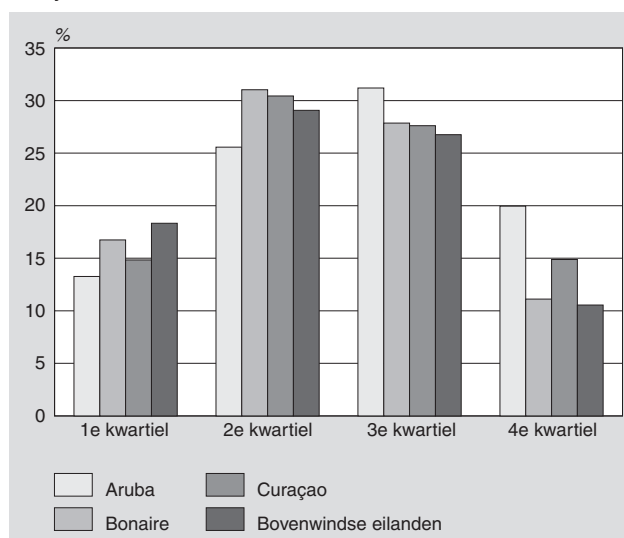
Inkomen

Evenals het geval is voor de positie op de arbeidsmarkt, worden de verschillen in inkomen pas duidelijk als onderscheid wordt gemaakt naar verblijfsduur. Het hoge aandeel studerenden heeft in de groep die vijf jaar of korter in Nederland verblijft een neerwaarts effect op het gemiddelde inkomen van de personen afkomstig uit de verschillende deelgebieden van de Nederlandse Antillen en Aruba.

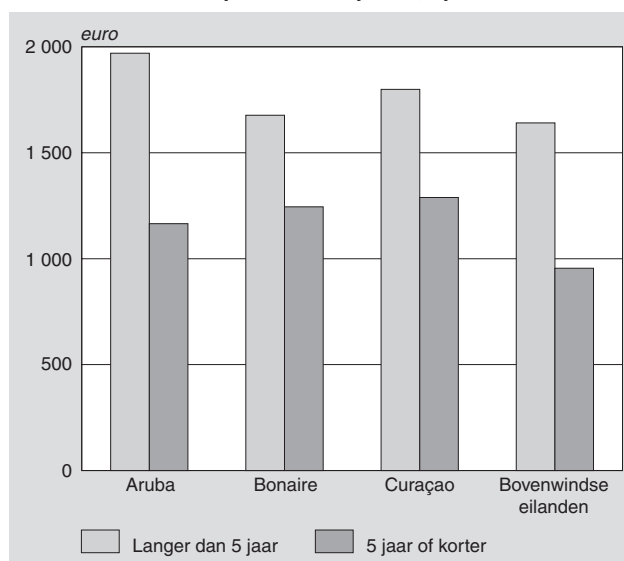
Langer dan vijf jaar in Nederland

De eerste generatie Arubanen die langer dan vijf jaar in Nederland wonen, zijn naar verhouding iets beter vertegenwoordigd in de hogere inkomens dan de eerste generatie Curaçaoenaren (grafiek 3). Het gemiddelde persoonlijk fiscaal maandinkomen van Arubanen was in september 2003 bijna 2 duizend euro (grafiek 4).

3. Relatieve inkomensverdeling van eerste generatie Antillianen en Arubanen die langer dan 5 jaar in Nederland verblijven, 1 januari 2004

4. Gemiddeld maandinkomen van eerste generatie Antillianen en Arubanen van 15-64 jaar naar verblijfsduur, 1 januari 2004

Voor eerste generatie Curaçaoenaren was dit bijna 1,8 duizend euro. Wordt de huishoudenspositie onderscheiden, dan blijft dit verschil bestaan. De verschillen zijn naar verhouding het kleinst bij partners in paren, en groter bij alleenstaande ouders. Gemiddeld doen Arubanen het wat betreft inkomen dus inderdaad iets beter dan personen afkomstig van Curaçao.

Maximaal vijf jaar in Nederland

De eerste generatie Antillianen en Arubanen die ten hoogste vijf jaar in Nederland verblijft, heeft gezien het grote aandeel studenten en bijstandsgerechtigden uiteraard een veel lager inkomen. Het gemiddelde inkomen van de eerste generatie Curaçaoenaren is in deze groep het hoogst, waarschijnlijk omdat hier het aandeel personen met werk hoger is en het aandeel studenten/scholieren lager. Worden de gemiddelde inkomens per huishoudenspositie vergeleken, dan vallen de verschillen in inkomen grotendeels weg.

Conclusie

In Nederland wonende eerste generatie Arubanen die langere tijd in Nederland verblijven, doen het wat betreft positie op de arbeidsmarkt en inkomen gemiddeld beter dan de eerste generatie Antillianen afkomstig van Curaçao. De eerste generatie Arubanen die vijf jaar of korter in Nederland verblijven, doen het financieel ogenschijnlijk minder goed dan de vergelijkbare groep Curaçaoenaren. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door het fors hogere aandeel studerende onder de Arubanen.

Literatuur

Harmsen, C.N., 2005, Eerste generatie Antillianen naar geboorte-eiland. *Bevolkingstrends* 53(4), blz. 22–24.

United Nations, 2005, National Accounts, main aggregates database. United Nations Statistics Division, New York (<http://unstats.un.org>).

Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties

Deel 2: Huishoudensgrootte

Mathieu Vliegen en Niek van Leeuwen

Er bestaan soms aanzienlijke regionale verschillen in de grootte van huishoudens binnen hetzelfde type bevolkingsconcentratie. Het grootst is deze regionale verscheidenheid in alle stedelijke centra en in de zeer kleine landelijke kernen. Aan de verscheidenheid ligt wel een regionaal patroon ten grondslag. Zo zijn in Groningen, Friesland en Zeeland de huishoudens in alle daar gelegen typen landelijke kernen en stedelijke centra kleiner dan het landelijk gemiddelde. Veelal zijn daar een- en tweepersoonshuishoudens oververtegenwoordigd. Ook veel landelijke kernen en stedelijke centra in Drenthe en Noord-Holland kennen relatief kleine huishoudens. Vooral in de perifeer gelegen provincies is de afwijking van het landelijk gemiddelde veelal aanzienlijk. Noord-Brabant en Zuid-Holland zijn de enige provincies waar de gemiddelde huishoudensgrootte in alle landelijke kernen en stedelijke centra uitstijgt boven het landelijk niveau, zij het soms in geringe mate. Vooral Overijssel en Flevoland worden in veel van deze typen bevolkingskernen gekenmerkt door een grote afwijking van het landelijk gemiddelde. Dit is veelal een gevolg van een oververtegenwoordiging van huishoudens met vier of meer personen.

1. Inleiding

Bevolkingskernen blijken in veel opzichten regionale verschillen te vertonen. In een eerder artikel in *Bevolkingstrends* was de aandacht gericht op de verscheidenheid in de leeftijdsopbouw van hun inwoners (Vliegen en Van Leeuwen, 2006). In dit tweede deel over de regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties staan regionale verschillen in de grootte van de huishoudens centraal. Eerder is vastgesteld dat pas vanaf een bevolkingskern met 20 duizend inwoners het aandeel eenpersoonshuishoudens snel gaat stijgen en het aandeel grotere huishoudens met vier en met vijf of meer personen gaat afnemen (Vliegen en Van Leeuwen, 2005).

De vraag die in dit artikel centraal staat, heeft betrekking op regionale verschillen in de huishoudensstructuur binnen de diverse typen bevolkingsconcentraties. De nadruk ligt daarbij in eerste instantie op regionale verschillen in de gemiddelde huishoudensomvang. In tweede instantie wordt gekeken naar eventuele regionale verschillen in de samenstelling van de huishoudens naar grootte die mogelijk aan de diversiteit in gemiddelde omvang ten grondslag liggen.

Voor de beantwoording van deze vraag wordt gebruikgemaakt van de statistische gegevens die naar aanleiding van het Europese Volkstellingsprogramma op het niveau van deze ruimtelijke eenheden zijn samengesteld (CBS, 2006). De basis voor deze gegevens wordt gevormd door het bestand van de Virtuele Volkstelling 2001, waarvoor

het Sociaal Statistisch Bestand als bron heeft gediend (Linder, 2004). In de geschiedenis van de Nederlandse volkstellingen geeft de virtuele volkstelling van 2001 daarmee voor het eerst een compleet landelijk cijfermatig overzicht van het aantal huishoudens per afzonderlijke bevolkingskern en van hun samenstelling naar grootte. In de traditionele volkstellingen tot 1971 is namelijk van een dergelijk overzicht geen sprake. De betreffende publicaties beperkten zich tot een overzicht van het aantal inwoners (zie onder meer CBS, 1981). Ook in de monografie over groeiende en kwijnende plattelandskernen met betrekking tot de volkstelling van 1971, kwamen huishoudens niet aan de orde (Groot, 1980).

Een bevolkingskern is een morfologisch aaneengesloten bebouwd gebied met een duidelijk herkenbaar stratenpatroon, waarin zich minimaal 25 woningen bevinden. Gehuchten of dorpen in de vorm van een lintbebouwing langs wegen, kanalen en rivieren of soortgelijke nederzettingvormen in het landelijke gebied vallen er niet onder (Vliegen et al., 2006). Evenals in het voorafgaande artikel over de regionale verschillen in de leeftijdsstructuur, wordt ook hier een onderscheid aangehouden tussen bevolkingskernen met minder dan 10 duizend inwoners, aangeduid als landelijke kernen, en bevolkingskernen met 10 duizend of meer inwoners, aangeduid als stedelijke centra. Afhankelijk van het inwonertal worden die landelijke kernen en stedelijke centra nog verder onderscheiden in zeer kleine, kleine, middelgrote en grote landelijke kernen of stedelijke centra. Zeer kleine, kleine, middelgrote en grote landelijke kernen zijn achtereenvolgens kernen met minder dan 500 inwoners, 500 tot 2 duizend inwoners, 2 duizend tot 5 duizend inwoners en 5 duizend tot 10 duizend inwoners. Zeer kleine, kleine, middelgrote en grote stedelijke centra zijn achtereenvolgens centra met 10 duizend tot 20 duizend, 20 duizend tot 50 duizend, 50 duizend tot 100 duizend en 100 duizend of meer inwoners.

2. Regionale verscheidenheid landelijke kernen

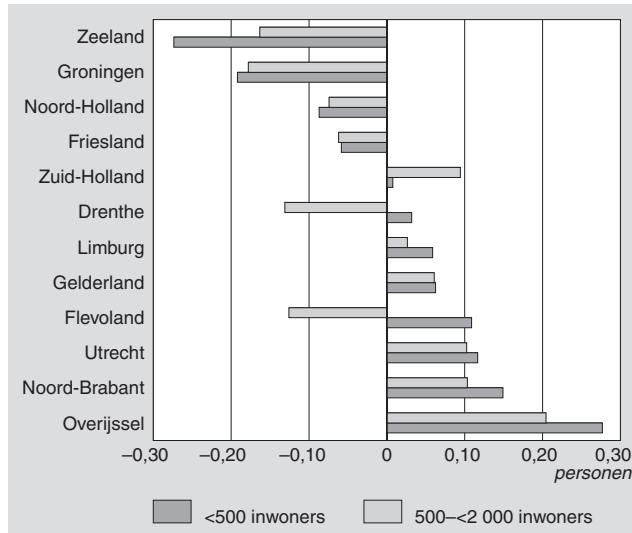
Zeer kleine en kleine landelijke kernen

In de Zeeuwse en Groningse *zeer kleine landelijke kernen* zijn de huishoudens het minst omvangrijk. In vergelijking met het landelijk gemiddelde tellen die huishoudens daar gemiddeld 27, respectievelijk 19 personen minder per 100 huishoudens. Ook in de Noord-Hollandse en Friese zeer kleine landelijke kernen zijn de huishoudens gemiddeld kleiner van omvang dan het landelijk gemiddelde. In de overige provincies ligt de gemiddelde omvang van de huishoudens in dit type landelijke kern boven dat gemiddelde. Vooral de huishoudens in de zeer kleine landelijke kernen

in Overijssel, Noord-Brabant, Utrecht en Flevoland zijn gemiddeld omvangrijker. Die in de Overijsselse zeer kleine kernen spannen in dit opzicht de kroon. Per 100 huishoudens tellen de zeer kleine kernen daar gemiddeld 28 personen meer dan het landelijk gemiddelde (grafiek 1).

1. Verschil tussen de gemiddelde huishoudensgrootte per provincie en het landelijk gemiddelde: bevolkingskernen met minder dan 2 duizend inwoners, 2001

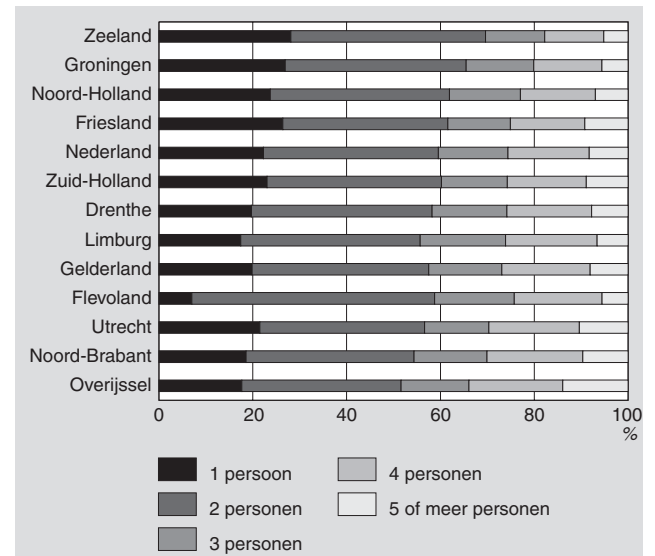
De kleinere gemiddelde omvang van de huishoudens in de Zeeuwse zeer kleine landelijke kernen is vooral toe te schrijven aan een groter aandeel een- en tweepersoons-huishoudens en een geringer aandeel in de andere huishoudensstypen, vooral in de huishoudens met vier of meer personen. De kleinere gemiddelde huishoudensgrootte in de Groningse zeer kleine landelijke kernen is vooral een gevolg van een groter aandeel eenpersoonshuishoudens en een kleiner aandeel van huishoudens met vier of meer personen (grafiek 2).

De grotere gemiddelde huishoudensomvang in de Overijsselse zeer kleine landelijke kernen is vooral te wijten aan een aanzienlijk kleiner aandeel eenpersoonshuishoudens en een overeenkomstig groter aandeel huishoudens met vijf of meer personen. Ook spelen nog een geringer aandeel tweepersoonshuishoudens en een groter aandeel huishoudens met vier personen een rol. De grotere gemiddelde huishoudensomvang in de Noord-Brabantse zeer kleine landelijke kernen wordt voornamelijk bepaald door een geringer aandeel eenpersoonshuishoudens en een groter aandeel huishoudens bestaande uit vier personen. In de Utrechtse zeer kleine landelijke kernen zijn daarvoor een geringer aandeel tweepersoonshuishoudens en een groter aandeel huishoudens van vier of meer personen van belang.

Aan de relatief grotere gemiddelde omvang van de huishoudens in de zeer kleine landelijke kernen in Flevoland, ten slotte, ligt wel een zeer opmerkelijke huishoudensstructuur ten grondslag. Deze wordt daar vooral gekenmerkt door een zeer klein aandeel eenpersoonshuishoudens en een zeer groot aandeel tweepersoonshuishoudens. Het aandeel eenpersoonshuishoudens ligt er namelijk 15 procentpunten onder, en het aandeel tweepersoonshou-

dens 14 procentpunten boven het landelijk gemiddelde (grafiek 2). Eerder is voor dit type kern in Flevoland al vastgesteld dat meer dan de helft van haar inwoners tot de leeftijdsgroep van 40 tot 65 jaar behoort en dat de 65-plussers daar sterk ondervetegenwoordigd zijn. Deze sterk afwijkende leeftijdsstructuur vormt dan ook grotendeels een verklaring voor de opmerkelijke huishoudensstructuur in deze kern. Bij dit type kern betreft het 'stadsdelen' van de gemeente Lelystad die op meer dan 200 meter van de eigenlijke hoofdkern Lelystad verwijderd liggen.

2. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met minder dan 500 inwoners, naar provincie, 2001

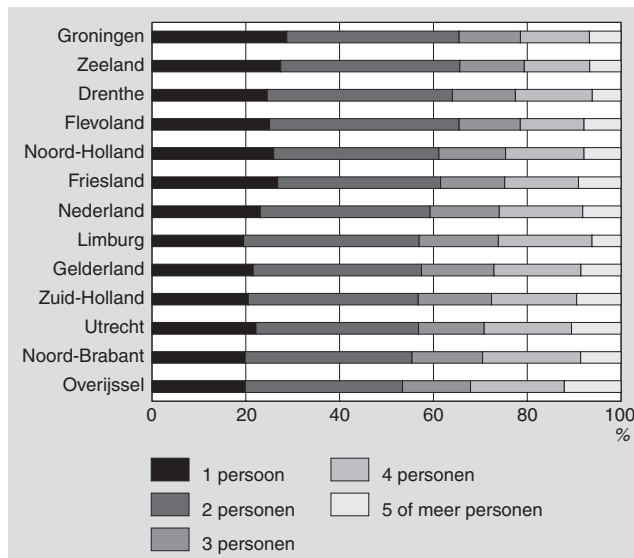

Zeeland en Groningen zijn ook de provincies waar huishoudens in de *kleine landelijke kernen* gemiddeld het minst omvangrijk zijn. Ook in Drenthe en Flevoland is het gemiddelde huishouden in dit type kern gemiddeld aanzienlijk kleiner dan het landelijk gemiddelde. Overijssel heeft de grootste huishoudens in de kleine landelijke kernen. De huishoudens zijn er gemiddeld 20 personen per 100 huishoudens groter dan de huishoudens op landelijk niveau. Ook de huishoudens in de Noord-Brabantse en Utrechtse kleine landelijke kernen zijn groter dan het landelijk gemiddelde (grafiek 1).

De kleine landelijke kernen in Groningen danken hun geringere gemiddelde huishoudensgrootte vooral aan een relatief groot aantal eenpersoonshuishoudens en een relatief kleiner aandeel huishoudens met vier personen. Hetzelfde geldt voor de Zeeuwse kleine landelijke kernen, met dien verstande dan die kernen ook nog worden gekenmerkt door een niet te verwaarlozen kleiner aandeel tweepersoonshuishoudens. De geringere gemiddelde omvang van de huishoudens in de Drentse kleine landelijke kernen is vooral een gevolg van een groter aantal tweepersoonshuishoudens in combinatie met een geringer aandeel huishoudens met vijf of meer personen. In Flevoland zijn het vooral een groter aandeel tweepersoonshuishoudens en een kleiner aandeel huishoudens met vier personen die zorgen voor een gemiddeld geringere huishoudensomvang (grafiek 3).

De grotere omvang van de huishoudens in de Overijsselse kleine landelijke kernen wordt vooral verklaard door een ondervertegenwoordiging van een- en tweepersoonshuishoudens en een oververtegenwoordiging van huishoudens met vier personen, maar vooral van huishoudens met vijf of meer personen. In de Noord-Brabantse kernen zijn het een geringer aandeel eenpersoonshuishoudens en een groter aandeel huishoudens met vier personen die grotendeels verantwoordelijk zijn voor de daar aanwezige grotere gemiddelde huishoudensomvang. In Utrecht, ten slotte, betreft het vooral het grotere aandeel huishoudens met vijf of meer personen (grafiek 3).

3. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolgingskernen met 500 tot 2 duizend inwoners, naar provincie, 2001

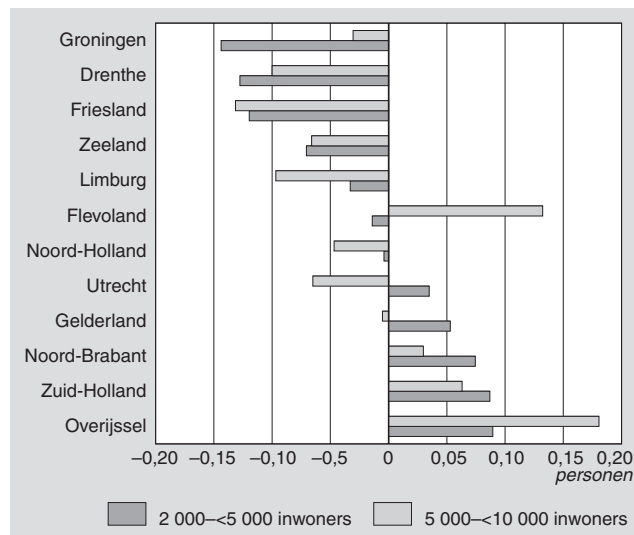
Een vergelijking van de huishoudensstructuur in de Friese en Limburgse zeer kleine en kleine landelijke kernen, ten slotte, laat grotendeels een tegenovergesteld beeld zien ten opzichte van het landelijk gemiddelde. In beide typen Friese kernen kenmerkt die huishoudensstructuur zich door een groter aandeel eenpersoonshuishoudens, een iets kleiner aandeel huishoudens met twee, drie of vier personen en een iets groter aandeel huishoudens met vijf of meer personen. In de Limburgse zeer kleine en kleine kernen treft men het omgekeerde aan.

Middelgrote en grote landelijke kernen

De *middelgrote landelijke kernen* met de meest omvangrijke huishoudens worden aangetroffen in Overijssel, Zuid-Holland en Noord-Brabant. De afwijkingen van het landelijk gemiddelde zijn hier echter kleiner dan die in de zeer kleine en kleine landelijke kernen. Het minst omvangrijk zijn de huishoudens in de middelgrote landelijke kernen in de drie noordelijke provincies (grafiek 4).

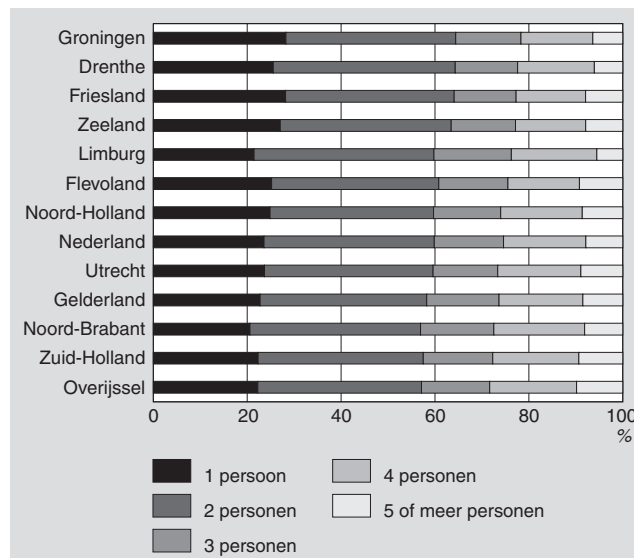
Gezien de geringe afwijkingen in de gemiddelde huishoudensomvang ten opzichte van het landelijk gemiddelde zijn er nauwelijks specifieke onderdelen in de huishoudensstructuur in de Overijsselse, de Zuid-Hollandse en Noord-

4. Verschil tussen de gemiddelde huishoudensgrootte per provincie en het landelijk gemiddelde: bevolgingskernen van 2 duizend tot 10 duizend inwoners, 2001

Brabantse middelgrote landelijke kernen aan te wijzen die voor die afwijkingen van belang kunnen zijn. Vermeldenswaard zijn alleen een groter aandeel huishoudens met vijf of meer personen in de Overijsselse en Zuid-Hollandse middelgrote kernen en een geringer aandeel eenpersoonshuishoudens in de Noord-Brabantse middelgrote kernen (grafiek 5).

5. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolgingskernen met 2 duizend tot 5 duizend inwoners, naar provincie, 2001

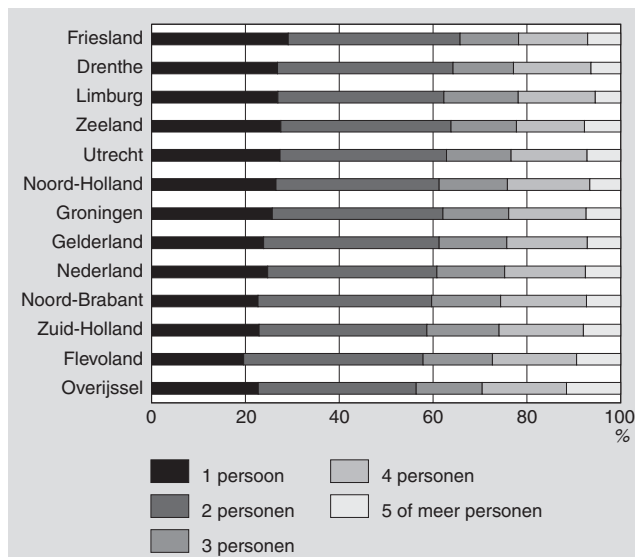
De geringere omvang van de huishoudens in de Groningse en Friese middelgrote landelijke kernen is vooral een gevolg van een aanzienlijk kleiner aandeel eenpersoonshuishoudens (5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde) en een kleiner aandeel huishoudens met vier personen. Ter duiding van de geringere gemiddelde huishoudensomvang in de Drentse middelgrote kernen zijn vooral de grotere aandelen een- en tweepersoonshuishoudens van belang (grafiek 5).

Overigens valt de huishoudensstructuur in de Limburgse middelgrote landelijke kernen op, in die zin dat die structuur een grote overeenkomst vertoont met de huishoudensstructuur in de daar aanwezige zeer kleine en kleine landelijke kernen. Ook hier wordt de huishoudensstructuur ten opzichte van het landelijk gemiddelde gekenmerkt door een gering aandeel eenpersoonshuishoudens, een groter aandeel huishoudens met twee, drie of vier personen en een kleiner aandeel huishoudens met vijf of meer personen.

De *grote landelijk kernen* met een geringere gemiddelde huishoudensomvang – met 10 of meer personen per 100 huishoudens boven het landelijke gemiddelde – liggen weer in een aantal perifere provincies: nu in Limburg, en opnieuw in Friesland en Drenthe. Ook de grote landelijke kernen in Zeeland en Utrecht laten een geringere gemiddelde huishoudensomvang zien, zij het dat die daar slechts 7 personen per 100 huishoudens boven het landelijk gemiddelde ligt. De grote landelijke kernen met een grotere gemiddelde omvang van de huishoudens liggen in de eerste plaats opnieuw in Overijssel, en in de tweede plaats nu in Flevoland (grafiek 4).

De belangrijkste reden voor de gemiddeld geringere huishoudenomvang in de Friese grote landelijke kernen vormt een grote oververtegenwoordiging van eenpersoonshuishoudens en een ondervertegenwoordiging van huishoudens met drie en vier personen. Ook in de grote landelijke kernen in Drenthe en Limburg geldt vooral de oververtegenwoordiging van de eenpersoonshuishoudens als belangrijkste reden voor de daar aanwezige geringere gemiddelde omvang van de huishoudens. Dit geldt overigens ook voor de Zeeuwse en Utrechtse grote landelijke kernen. In Limburg komt daarbij nog een ondervertegenwoordiging van de huishoudens met vijf of meer personen (grafiek 6).

6. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met 5 duizend tot 10 duizend inwoners, naar provincie, 2001

Van belang voor de gemiddeld grotere huishoudenomvang in de Overijsselse grote landelijke kernen is vooral een grote oververtegenwoordiging van huishoudens met vijf of

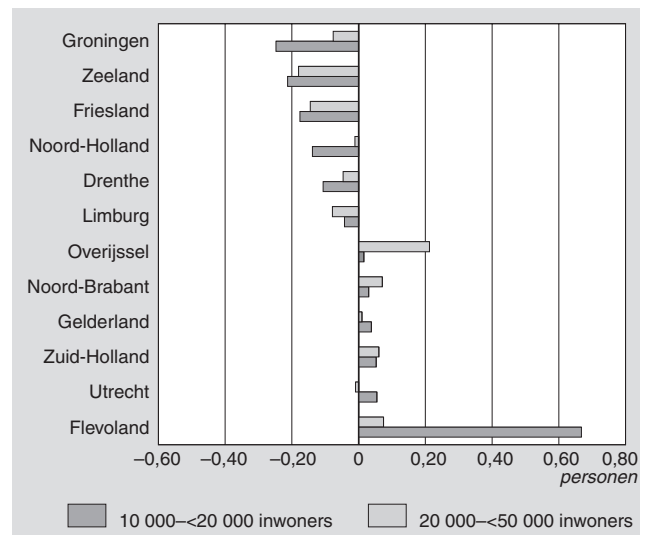
meer personen (4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde). Daarnaast zijn in deze grote kernen ook de een- en tweepersoonshuishoudens ten opzichte van het landelijk gemiddelde ondervertegenwoordigd. In de grote landelijke kernen in Flevoland daarentegen zorgt vooral een sterke ondervertegenwoordiging van de eenpersoonshuishoudens, met 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde, voor de daar aanwezige gemiddeld grotere huishoudensomvang. Daarnaast zijn er de huishoudens met twee personen en de huishoudens met vijf personen oververtegenwoordigd (grafiek 6).

3. Regionale verscheidenheid stedelijke centra

Zeer kleine en kleine stedelijke centra

De regionale verscheidenheid in de *zeer kleine stedelijke centra* is wat betreft de gemiddelde huishoudensomvang zeer groot. Het verschil tussen de zeer kleine stedelijke centra met de grootste en kleinste gemiddelde omvang van de huishoudens bedraagt namelijk 92 personen per 100 huishoudens (grafiek 7). Het meest omvangrijk zijn gemiddeld de huishoudens in de zeer kleine stedelijke centra in Flevoland. Per 100 huishoudens ligt die gemiddelde omvang daar 67 personen boven het landelijk gemiddelde. Een grote bijdrage daaraan levert Urk, waar een gemiddeld huishouden uit 3,65 personen bestaat. De overige zeer kleine stedelijke centra in Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant vertonen daarentegen slechts een iets bovengemiddelde huishoudensomvang (grafiek 7).

7. Verschil tussen de gemiddelde huishoudensgrootte per provincie en het landelijk gemiddelde: bevolkingskernen van 10 duizend tot 50 duizend inwoners, 2001

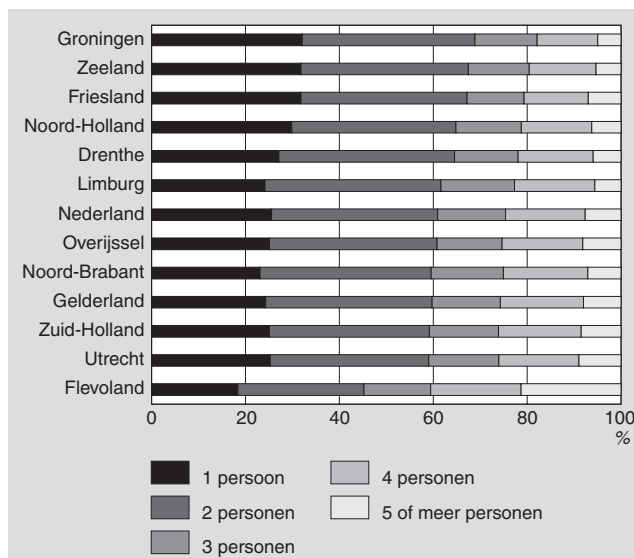

De huishoudens in de zeer kleine stedelijke centra in Groningen, Friesland en Zeeland zijn gemiddeld aanzienlijk geringer van omvang. Per 100 huishoudens ligt die omvang in de Groningse zeer kleine stedelijke centra 25 personen, en in de overeenkomstige Zeeuwse en Friese centra 21, respectievelijk 18 personen onder het landelijk gemiddelde.

De aanzienlijk grotere huishoudensomvang in de zeer kleine stedelijke centra in Flevoland wordt hoofdzakelijk bepaald door een zeer grote oververtegenwoordiging van huishoudens met vijf of meer personen en een grote ondervertegenwoordiging van een- en tweepersoonshuishoudens. Het aandeel huishoudens met vijf of meer personen bedraagt daar namelijk 14 procentpunten meer dan het landelijk gemiddelde en het aandeel een- en tweepersoonshuishoudens 7, respectievelijk 9 procentpunten minder dan het landelijk gemiddelde (grafiek 8).

Aan de aanzienlijk geringere gemiddelde omvang van de huishoudens in de Groningse, Zeeuwse en Friese zeer kleine stedelijke centra draagt vooral het grote aandeel eenpersoonshuishoudens bij. Dat ligt er 7, respectievelijk 6 procentpunten boven het landelijke gemiddelde. Ook van belang is daar het aandeel huishoudens met vier personen (3 tot 4 procentpunten onder het landelijk gemiddelde; grafiek 8).

8. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met 10 duizend tot 20 duizend inwoners, naar provincie, 2001

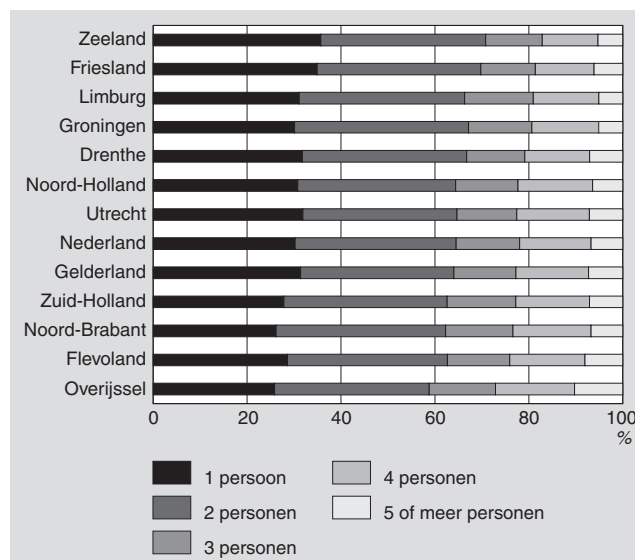
Opvallend is opnieuw de huishoudensstructuur in de Limburgse zeer kleine stedelijke centra. Die structuur komt weer grotendeels overeen met de huishoudensstructuur in de zeer kleine, kleine en middelgrote landelijke kernen. Ten opzichte van het landelijk gemiddelde kenmerkt die structuur zich ook hier weer door een geringer aandeel eenpersoonshuishoudens, een groter aandeel huishoudens met twee, drie of vier personen en een kleiner aandeel huishoudens met vijf of meer personen.

De regionale verscheidenheid in de kleine stedelijke centra ten aanzien van de gemiddelde huishoudensomvang is veel minder groot dan die in de voorafgaande zeer kleine stedelijke centra. De kleine stedelijke centra waarin de huishoudens gemiddeld het grootst zijn, liggen opnieuw in Overijssel. Gemiddeld tellen daar 100 huishoudens 21 personen meer dan het landelijk gemiddelde. De kleine stedelijke centra met een geringere gemiddelde huishoudensomvang liggen in Friesland en Zeeland, met 18, respectievelijk 14 personen per 100 huishoudens minder dan het

landelijk gemiddelde. Na de kleine stedelijke centra in deze twee provincies komen eerst de overeenkomstige centra in de andere drie perifeer gelegen provincies – Limburg, Groningen en Drenthe – met een geringere gemiddelde huishoudensgrootte. De afwijking van het landelijke gemiddelde is daar echter minder groot (grafiek 7).

De belangrijkste onderdelen in de huishoudensstructuur ter duiding van de grotere gemiddelde huishoudensomvang in de Overijsselse kleine stedelijke centra zijn het geringere aandeel eenpersoonshuishoudens en het grotere aandeel huishoudens met vijf of meer personen. Voor de geringere huishoudengrootte in de Zeeuwse en Friese kleine stedelijke centra zijn hoofdzakelijk het grotere aandeel eenpersoonshuishoudens en het kleinere aandeel huishoudens met vier personen verantwoordelijk (grafiek 9).

9. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met 20 duizend tot 50 duizend inwoners, naar provincie, 2001

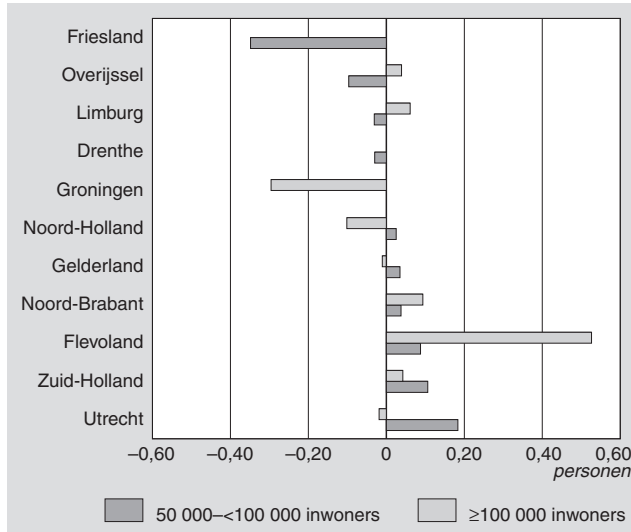

Middelgrote en grote stedelijke centra

De middelgrote stedelijke centra met de grootste gemiddelde huishoudensomvang liggen in Utrecht (twee centra), Zuid-Holland (drie centra) en Flevoland (een centrum). In Utrecht tellen deze middelgrote centra gemiddeld 18 personen per 100 huishoudens en in Zuid-Holland 11 personen per 100 huishoudens meer dan het landelijk gemiddelde. In het Flevolandse middelgrote stedelijk centrum zijn dat 9 personen per 100 huishoudens meer dan dat gemiddelde. De huishoudens zijn gemiddeld het kleinst in het enige middelgrote stedelijke centrum in Friesland. De huishoudensomvang telt in dat centrum per 100 huishoudens gemiddeld 35 personen minder dan het landelijk gemiddelde. Ook in de vier Overijsselse middelgrote stedelijke centra zijn de huishoudens er gemiddeld kleiner (grafiek 10).

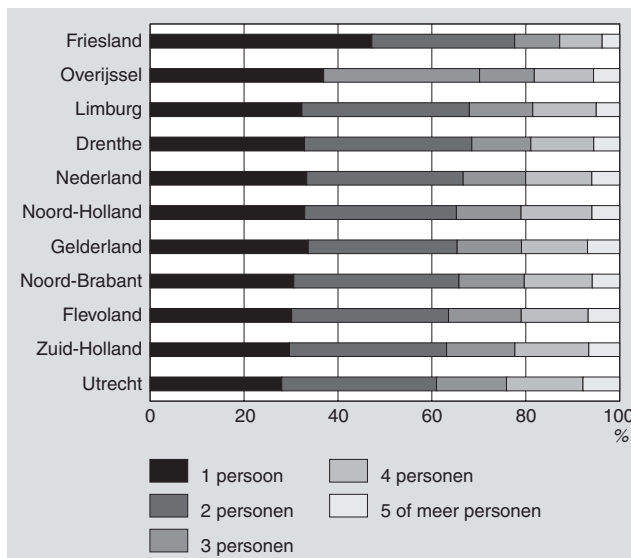
De grotere gemiddelde huishoudensomvang in de Utrechtse middelgrote stedelijke centra is vooral te wijten aan een ondervertegenwoordiging van de eenpersoonshuishoudens (5 procentpunten minder dan het landelijk gemiddelde). Ook zijn de grotere huishoudens (met vier personen

10. Verschil tussen de gemiddelde huishoudensgrootte per provincie en het landelijk gemiddelde: bevolkingskernen van 50 duizend of meer inwoners, 2001

en met vijf of meer personen) er oververtegenwoordigd (grafiek 11).

11. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met 50 duizend tot 100 duizend inwoners, naar provincie, 2001

De relatief kleinere huishoudensomvang in het Friese middelgrote stedelijk centrum weerspiegelt een sterk afwijkende huishoudensstructuur. Vooral de eenpersoonshuishoudens zijn er, met 14 procentpunten, ten opzichte van het landelijk gemiddelde oververtegenwoordigd. Alle andere huishoudentypen zijn er ondervertegenwoordigd, in het bijzonder de huishoudens met vier personen. De geringere huishoudensomvang in de Overijsselse middelgrote stedelijke centra is voornamelijk een gevolg van een oververtegenwoordiging van de eenpersoonshuishoudens.

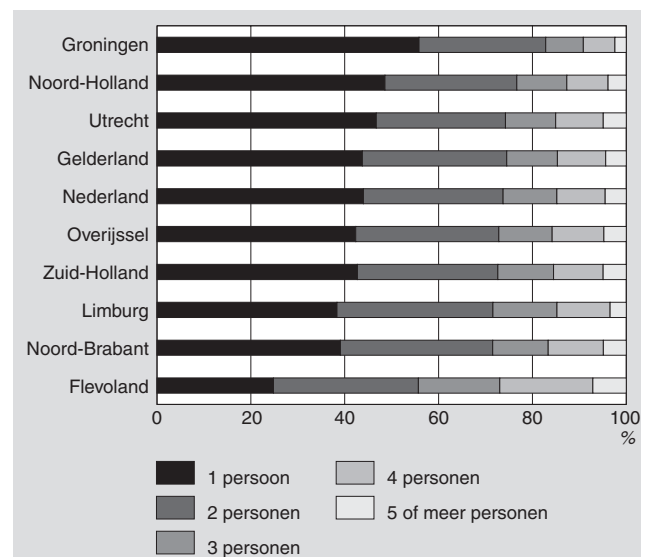
Wat betreft de grote stedelijke centra zijn de huishoudens gemiddeld het grootst in het enige grote stedelijke centrum in Flevoland, met 53 personen per 100 huishoudens meer dan het landelijk gemiddelde. Daarentegen zijn de huishou-

dens gemiddeld het kleinste in het enige stedelijke centrum in Groningen, met 30 personen per 100 huishoudens minder dan het landelijk gemiddelde. Daarmee is de regionale verscheidenheid in de *grote stedelijke centra* wat betreft de gemiddelde huishoudensomvang met een verschil van 83 personen per 100 huishoudens het grootst, na de verscheidenheid in de zeer kleine stedelijke centra (grafiek 10).

Behalve deze twee grote stedelijke centra zijn voor de regionale verscheidenheid in dit type stedelijk centrum ook de centra in twee andere provincies relevant. Dit zijn de vier Noord-Brabantse grote stedelijke centra met een grotere gemiddelde huishoudensomvang enerzijds en de drie Noord-Hollandse grote stedelijke centra met een geringere gemiddelde huishoudensomvang anderzijds. Het verschil tussen de Noord-Brabantse en Noord-Hollandse centra bedraagt echter maar 19 personen per 100 huishoudens.

Gezien het grote verschil in de gemiddelde huishoudensomvang tussen het Flevolandse en het Groningse grote stedelijke centrum vertonen deze stedelijke centra onderling een nogal afwijkende huishoudensstructuur. De eenpersoonshuishoudens in het Flevolandse grote stedelijke centrum zijn aanzienlijk ondervertegenwoordigd, met 19 procentpunten onder het landelijke gemiddelde. In het Groningse grote stedelijke centrum daarentegen is dit type huishouden met 12 procentpunten boven het landelijk gemiddelde oververtegenwoordigd. Verder wonen in het grote stedelijke centrum in Flevoland veel meer huishoudens met drie, vier en vijf of meer personen. In het stedelijke centrum in Groningen zijn juist alle typen meerpersoonshuishoudens ondervertegenwoordigd (grafiek 12). Deels analoge verschillen in huishoudensstructuur bestaan tussen de grote stedelijke centra in Noord-Holland en in Noord-Brabant, al zijn die verschillen minder uitgesproken. In de Noord-Hollandse grote stedelijke centra zijn eenpersoonshuishoudens oververtegenwoordigd met 5 procentpunten meer dan het landelijk gemiddelde. In Noord-Brabant is dit type huishouden in de daar gelegen grote stedelijke centra ondervertegenwoordigd, met 5 procentpunten minder dan dat gemiddelde.

12. Aandeel huishoudens naar grootte in bevolkingskernen met 100 duizend of meer inwoners, naar provincie, 2001

4. Besluit

Er blijkt soms een aanzienlijke regionale verscheidenheid per type bevolkingskern te bestaan in de gemiddelde huishoudensomvang en in de huishoudensstructuur. Een grotere regionale verscheidenheid wordt vooral aangetroffen in sommige typen stedelijk centrum, en een geringere regionale verscheidenheid in sommige typen landelijke kern.

Misschien nog belangrijker is de constatering dat alle typen landelijke kernen met de geringste gemiddelde huishoudensomvang in een aantal perifere provincies liggen, vooral die in het noorden en zuidwesten van het land. Dit geldt grotendeels ook voor alle typen stedelijk centrum. De uitzonderingen betreffen de middelgrote en grote stedelijke centra. Vooral in de perifere gelegen provincies Zeeland en Groningen zijn de huishoudens in diverse typen landelijke kern gemiddeld relatief klein van omvang. In de stedelijke centra zijn dat vooral de huishoudens in die centra in Friesland.

Landelijke kernen met de grootste gemiddelde huishoudensomvang liggen voornamelijk in Overijssel en Noord-Brabant. In Overijssel is dit het geval voor alle typen landelijke kern en in Noord-Brabant voor de zeer kleine, kleine en middelgrote landelijke kernen. Flevoland is koploper wat betreft de aanwezigheid van grotere huishoudens in de stedelijke centra. Opmerkelijk is de positie van de landelijke kernen en stedelijke centra in Gelderland. De gemiddelde omvang van de huishoudens in die kernen en centra liggen daar het dichtst bij de landelijke gemiddelden. Nergens komen zij voor in het rijtje met landelijke kernen of stedelijke centra met de grootste of kleinste gemiddelde huishoudensomvang.

De grootste en kleinste gemiddelde huishoudensomvang in de onderscheiden typen landelijke kern en stedelijk centrum wordt in iedere provincie voornamelijk bepaald door de aanwezigheid van eenpersoonshuishoudens.

Literatuur

CBS, 1981, Plaatselijke indeling. Bevolking van plaatsen en aaneengebouwde plaatsen (agglomeraties). 14e Algemene Volkstelling, annex Woningtelling, 23 februari 1971. Serie B, deel 1B. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.

CBS, 2006, Bevolkingskernen, 2001. CBS website. Thema Ruimte, Cijfers, Ruimtelijke gegevens, www.cbs.nl.

Groot, J.P., 1980, Groeiende en kwijnende plattelandskernen. Monografieën Volkstelling 1971, no.14. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.

Linder, F. 2004, The use of administrative registers and sample surveys in the Dutch Census of 2001. In: Schulte Nordholt, E., M. Hartgers and R. Gircour (eds.), The Dutch Virtual Census of 2001. Analysis and Methodology, blz. 243–260. Statistics Netherlands, Voorburg/Heerlen.

Vliegen, M. en N. van Leeuwen, 2005, Bevolkingsconcentraties: van kleine kernen tot grote agglomeraties. Bevolkingstrends 53(4), blz. 14–21.

Vliegen, M. en N. van Leeuwen, 2006, Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties. Deel 1: Gemiddelde leeftijd en leeftijdsopbouw. Bevolkingstrends 54(1), blz. 54–60.

Vliegen, M., N. van Leeuwen en F. Kerkvliet, 2006, Bevolkingskernen in Nederland opnieuw afgebakend. CBS website. Thema Ruimte, Publicaties, www.cbs.nl.

Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties

Deel 3: Werkzame beroepsbevolking

Mathieu Vliegen en Niek van Leeuwen

Dit derde en laatste deel over de regionale verscheidenheid in de bevolkingsconcentraties sluit af met een beschrijving van regionale verschillen in de werkzame beroepsbevolking. De mate waarin de potentiële beroepsbevolking, en daarbinnen de jongeren en ouderen, in de diverse typen landelijke kern en stedelijk centrum aan het arbeidsproces deelnemen, laat aanzienlijke verschillen zien. Deze verschillen zijn echter grotendeels regionaal bepaald. Per type landelijke kern en stedelijk centrum nemen de onderscheiden leeftijdsgroepen in de Randstadprovincies meer dan gemiddeld deel aan het arbeidsproces. Minder dan gemiddeld participeren ze in bijna alle typen landelijke kern en stedelijk centrum in de drie noordelijke provincies, Zeeland en Limburg. Vooral de positie van de provincie Groningen valt hierbij op. Alle typen landelijke kern en de zeer kleine en kleine stedelijke centra worden daar vaak gekenmerkt door een zeer geringe deelname aan het arbeidsproces. Dit geldt in het bijzonder voor de jongere generatie. In Limburg is het vooral de oudere generatie in de stedelijk centra die minder deelneemt aan het actieve beroepsleven.

1. Inleiding

In dit derde en laatste deel over de regionale verscheidenheid in de bevolkingsconcentraties staat de deelname aan de arbeidsmarkt centraal. Eerst wordt aandacht besteed aan de regionale verscheidenheid in de deelname aan het arbeidsproces door de inwoners van 15 tot 65 jaar, de potentiële beroepsbevolking. Vervolgens komen de jongere en de oudere generatie aan de orde. Deze leeftijdsgroepen staan in het arbeidsmarktbeleid sterk in de belangstelling: de jongeren vanwege hun verschillende kansen tot toetreding tot de arbeidsmarkt en de ouderen vanwege hun eventuele vervroegde uittreding uit het actieve beroepsleven. Bij al deze onderwerpen wordt de vraag gesteld of, en zo ja in hoeverre, er per type bevolkingsconcentratie provinciale verschillen bestaan in de actieve deelname aan het arbeidsproces. Het doel hiervan is een aanvulling te geven op een eerdere constatering dat inwoners van kleinere en middelgrote bevolkingskernen zich iets actiever op de arbeidsmarkt bewegen dan inwoners van stedelijke centra en grote agglomeraties (Vliegen en Van Leeuwen, 2005).

Bij de beantwoording van deze vraag wordt, evenals in de voorafgaande artikelen, voor de diverse typen bevolkingsconcentratie een onderscheid aangehouden tussen bevolkingsconcentraties met minder dan 10 duizend en met 10 duizend of meer inwoners. De eerstgenoemde bevolkingsconcentraties worden aangeduid als landelijke kern en de laatstgenoemde als stedelijk centrum. Afhankelijk van het inwonertal zijn de landelijke kernen en stedelijke centra

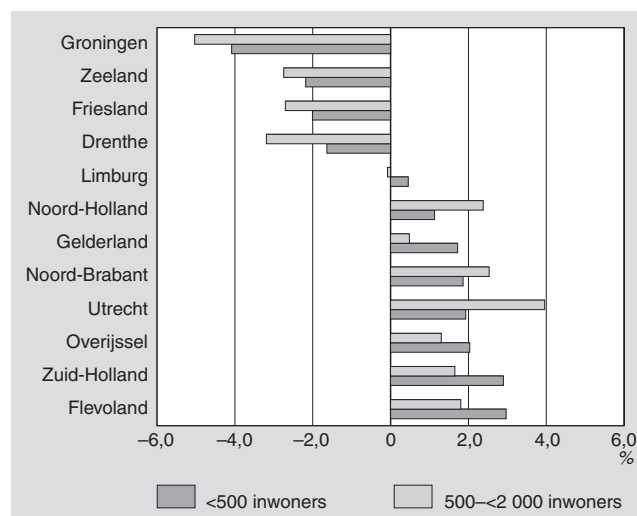
verder onderscheiden in zeer kleine, kleine, middelgrote en grote landelijke kernen of stedelijke centra. Zeer kleine, kleine, middelgrote en grote landelijke kernen zijn achtereenvolgens kernen met minder dan 500 inwoners, 500 tot 2 duizend inwoners, 2 duizend tot 5 duizend inwoners en 5 duizend tot 10 duizend inwoners. Zeer kleine, kleine, middelgrote en grote stedelijke centra zijn achtereenvolgens centra met 10 duizend tot 20 duizend, 20 duizend tot 50 duizend, 50 duizend tot 100 duizend en 100 duizend of meer inwoners. Onder een bevolkingsconcentratie of bevolkingskern wordt een morfologisch aaneengesloten bebouwd gebied met een duidelijk herkenbaar stratenpatroon verstaan, waarin zich minimaal 25 woningen bevinden. Gehuchten of dorpen in de vorm van een lintbebouwing langs wegen, kanalen en rivieren of soortgelijke nederzettingvormen in het landelijke gebied vallen dus niet daaronder (Vliegen et al., 2006).

2. De potentiële beroepsbevolking

Zeet kleine en kleine landelijke kernen

De regionale verscheidenheid in de zeer kleine en kleine landelijke kernen in de deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking is aanzienlijk. Het verschil in deelname tussen de zeer kleine landelijke kernen met de hoogste en de laagste deelname bedraagt 7 procentpunten. Het verschil loopt voor de kleine landelijke kernen zelfs op tot 9 procentpunten (grafiek 1).

1. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen met minder dan 2 duizend inwoners, 2001

De potentiële beroepsbevolking in de Groningse zeer kleine en kleine landelijke kernen blijkt het minst aan het actieve arbeidsproces deel te nemen. Het netto deelnemingspercentage van de potentiële beroepsbevolking in de zeer kleine kernen ligt daar 4 procentpunten onder het landelijk gemiddelde; in de kleine kernen is dit zelfs 5 procentpunten. Een wezenlijk geringere deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking treft men ook aan in de zeer kleine en kleine landelijke kernen in Friesland, Drenthe en Zeeland. Van de netto deelnemingspercentages in de zeer kleine landelijke kernen in deze provincies wijkt dat in de Drentse kernen nog het minst af van het landelijk gemiddelde. Dit geldt echter niet voor de kleine landelijke kernen in Drenthe.

De zeer kleine landelijke kernen met naar verhouding de grootste deelname van de potentiële beroepsbevolking aan het arbeidsproces liggen in Flevoland en Zuid-Holland. Het netto deelnemingspercentage van deze bevolkingsgroep ligt daar 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Met (bijna) 2 procentpunten meer dan het landelijk gemiddelde volgt de potentiële beroepsbevolking in de Overijsselse, Utrechtse, Noord-Brabantse en Gelderse zeer kleine landelijke kernen.

Ook de kleine landelijke kernen in Flevoland, Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant horen tot de kernen met een grotere deelname. Van die kleine kernen laten de Utrechtse kernen de hoogste deelname zien, met een netto aandeel dat 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde ligt. Behalve de kleine landelijke kernen in de vier genoemde provincies horen ook de Noord-Hollandse kleine landelijke kernen tot de kernen met een relatief hoge deelname door de potentiële beroepsbevolking aan het arbeidsproces. Evenals in de overeenkomstige Noord-Brabantse kernen ligt het netto deelnemingspercentage van de potentiële beroepsbevolking ruim 2 procentpunten boven het landelijk gemiddelde.

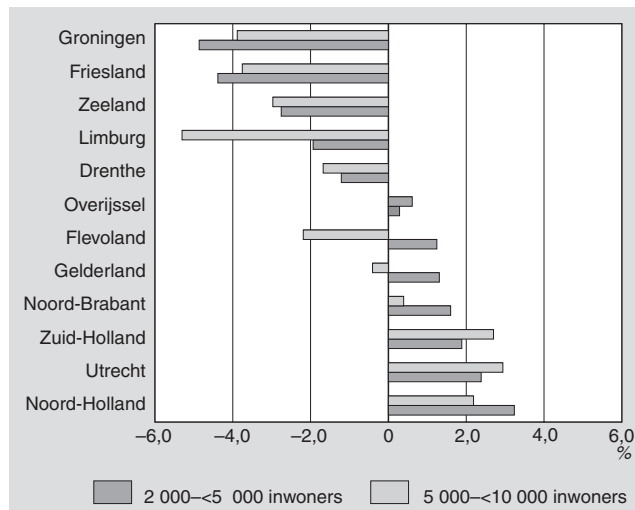
Middelgrote en grote landelijke kernen

De regionale verscheidenheid in de middelgrote en grote landelijke kernen is van dezelfde orde van grootte als die in de beide voorafgaande typen landelijke kern. Het netto verschil in deelname tussen de kernen met de hoogste en laagste deelname door deze bevolkingsgroep bedraagt voor beide typen landelijke kern namelijk 8 procentpunten (grafiek 2).

Aan top van de middelgrote en grote landelijke kernen met de hoogste deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking bevinden zich de desbetreffende kernen in de drie Randstadprovincies. Van alle middelgrote landelijke kernen in deze provincies laten de Noord-Hollandse kernen met ruim 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde het hoogste netto deelnemingspercentage zien. Van alle grote landelijke kernen in dezelfde provincies zijn dit echter de Utrechtse kernen, met bijna 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Een positieve balans in de arbeidsdeelname van bijna 2 procentpunten boven het landelijk gemiddelde vertonen verder de Noord-Brabantse middelgrote landelijke kernen.

De middelgrote landelijke kernen met een netto deelnemingspercentage onder het landelijk gemiddelde liggen alle

2. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolgingskernen met 2 duizend tot 10 duizend inwoners, 2001

in de perifere provincies in het noorden, zuidwesten en zuiden van het land. Eenzelfde patroon wordt aangetroffen bij de grote landelijke kernen, zij het dat daartoe ook de grote landelijke kernen in Flevoland behoren.

In de middelgrote landelijke kernen participeert de potentiële beroepsbevolking in de Groningse en Friese kernen het minst in het arbeidsproces. In de Groningse middelgrote landelijke kernen ligt de deelname 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde en in de Friese kernen ruim 4 procentpunten. Daarna komen de Zeeuwse en Limburgse middelgrote landelijke kernen. De Drentse middelgrote kernen wijken in dit opzicht met ruim 1 procentpunt onder het landelijke gemiddelde het minst af.

In de grote landelijke kernen participeert de potentiële beroepsbevolking in de Limburgse grote kernen het minst in het arbeidsproces. De desbetreffende deelname ligt daar ruim 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde. Met bijna 4 procentpunten onder dat gemiddelde is de actieve beroepsdeelname in de Groningse en Friese grote landelijke kernen ook relatief gering. In iets mindere mate geldt dit ook voor de Zeeuwse en Drentse grote landelijke kernen.

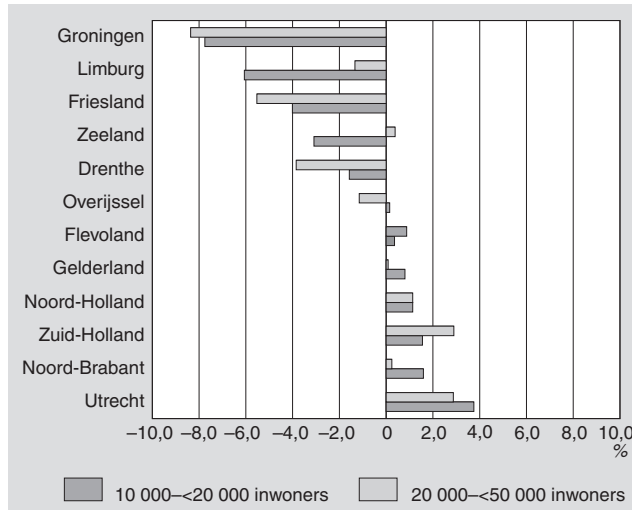
Zeer kleine en kleine stedelijke centra

De regionale verscheidenheid in de zeer kleine en kleine stedelijke centra wat betreft de deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking is groter dan die in alle voorafgaande typen landelijke kern. Het verschil tussen de hoogste en de laagste netto deelname bedraagt voor beide typen stedelijk centrum ruim 11 procent. Alle zeer kleine stedelijke centra met een netto deelnemingspercentage lager dan het landelijk gemiddelde blijken in de vijf perifere provincies te liggen. Van de vijf kleine stedelijke centra met een lager dan gemiddeld deelnemingspercentage liggen er vier in perifere provincies. De grootste afwijkingen van het gemiddelde worden echter aangetroffen in de kleine stedelijke centra in de drie noordelijke provincies.

Het minst neemt de potentiële beroepsbevolking deel aan het arbeidsproces in de Groningse zeer kleine en kleine stedelijke centra. In de eerstgenoemde stedelijke centra ligt hun netto deelnemingspercentage daar bijna 8 procentpunten onder het landelijk gemiddelde, en in de laatstgenoemde stedelijke centra ruim 8 procentpunten daaronder (grafiek 3).

3. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen met 10 duizend tot 50 duizend inwoners, 2001

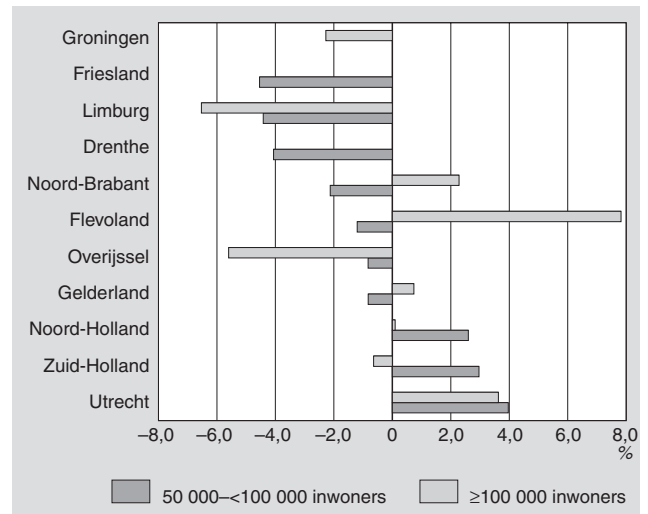
Ook in de Limburgse zeer kleine stedelijke centra is de deelname met 6 procentpunten onder het landelijk gemiddelde relatief gering. Dit geldt ook voor de Friese kleine stedelijke centra, waar het netto deelnemingspercentage bijna 6 procentpunten lager is dan het landelijk gemiddelde. Van de zeer kleine en kleine stedelijke centra met een positief saldo ten opzichte van het landelijk gemiddelde laten de Utrechtse stedelijke centra de hoogste deelname zien. De desbetreffende netto deelname ligt in de zeer kleine stedelijke centra in die provincie bijna 4 procentpunten en in de kleine stedelijke centra 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde.

Middelgrote en grote stedelijke centra

De regionale verscheidenheid in de middelgrote stedelijke centra is van dezelfde orde van grootte als die in de diverse typen landelijke kern. Het netto verschil tussen de middelgrote stedelijke centra met de hoogste en de laagste deelname bedraagt namelijk bijna 9 procentpunten. Ten opzichte van het landelijk gemiddelde laten alleen de middelgrote stedelijke centra in de drie Randstadprovincies een positieve balans zien, met een deelname die varieert van 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde in de Utrechtse centra tot bijna 3 procentpunten boven dat gemiddelde in de Noord-Hollandse centra. Van de middelgrote stedelijke centra met een netto deelnemingspercentage onder het landelijk gemiddelde laten de centra in de drie perifere provincies Friesland, Limburg en Drenthe de laagste cijfers zien. De deelname aan het arbeidsproces door

de potentiële beroepsbevolking ligt daar ruim 4 procentpunten onder het landelijk gemiddelde (grafiek 4).

4. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen met 50 duizend of meer inwoners, 2001

De regionale verscheidenheid in de grote stedelijke centra is verreweg het grootst van alle landelijke kernen en stedelijke centra. Het verschil tussen de centra met het hoogste en het laagste deelnamecijfer bedraagt hier ruim 14 procentpunten. De hoogste participatie in het arbeidsproces wordt aangetroffen in het groot stedelijk centrum van Flevoland. Het netto deelnemingscijfer ligt daar ruim 8 procent boven het landelijk gemiddelde.

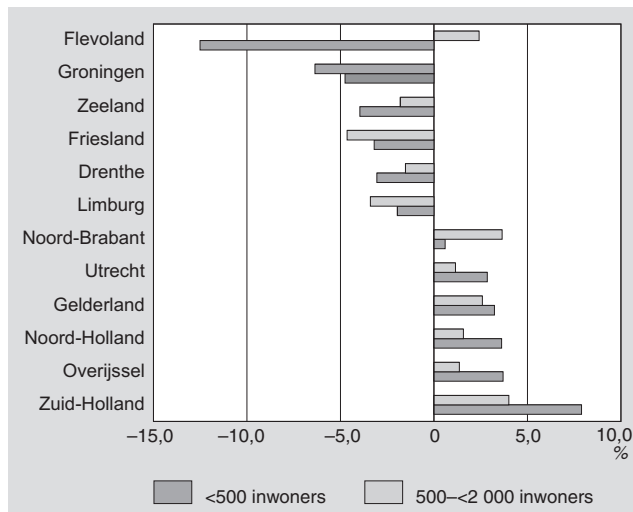
De Limburgse en Overijsselse grote stedelijke centra zijn de stedelijke centra met een grote negatieve balans in de actieve deelname van hun potentiële beroepsbevolking aan het arbeidsproces. De netto deelname is daar respectievelijk ruim 6 en ruim 5 procentpunten minder dan het landelijk gemiddelde.

3. Jongeren van 15 tot 25 jaar

Zeet kleine en kleine landelijke kernen

In de zeer kleine landelijke kernen is de regionale verscheidenheid met betrekking tot de arbeidsparticipatie van jongeren van 15 tot 25 jaar zeer groot. Het netto verschil in de deelname tussen de kernen met het hoogste en het laagste deelnamecijfer bedraagt ruim 20 procentpunten. Twee uitschieters zijn daarvoor verantwoordelijk. In de zeer kleine kernen waarin de deelname boven het landelijk gemiddelde ligt, zijn dit de jongeren in de Zuid-Hollandse kernen. Hun deelname aan het arbeidsproces ligt 8 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. De andere uitschieter vormen de zeer kleine landelijke kernen in Flevoland, waar het netto deelnemingscijfer ruim 12 procentpunten onder dat gemiddelde ligt (grafiek 5).

5. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-24-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen met minder dan 2 duizend inwoners, 2001

Behalve de jongeren in de Flevolandse zeer kleine landelijke kernen nemen ook de jongeren in de zeer kleine landelijke kernen in alle perifeer gelegen provincies minder dan gemiddeld actief deel aan het arbeidsproces. Van deze jongeren participeren de jongeren in de Groningse en Zeeuwse kernen het minst. Het netto deelnemingscijfer van die jongeren ligt namelijk bijna 5, respectievelijk 4 procentpunten onder het landelijk gemiddelde. Naar verhouding nog het meest werken de jongeren in deze kernen in Limburg. Hun participatiegraad ligt namelijk 'slechts' 2 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

Naast de jongeren in de Zuid-Hollandse zeer kleine landelijke kernen nemen ook de jongeren in de overeenkomstige kernen in Overijssel, Gelderland, Utrecht en Noord-Holland meer dan gemiddeld deel aan het arbeidsproces.

In vergelijking met de regionale verscheidenheid onder jongeren in de zeer kleine landelijke kernen is de verscheidenheid in de kleine landelijke kernen minder groot. Het verschil in het netto deelnemingspercentage tussen het hoogste en het laagste netto deelnemingspercentage belooft hier 'slechts' ruim 10 procentpunten. De participatiegraad van de jongeren in deze kernen laat een tweedeling zien tussen de jongeren in de perifeer en de centraal gelegen provincies. Jongeren in de kleine landelijke kernen in de centraal gelegen provincies zijn meer dan gemiddeld werkzaam, terwijl jongeren in de overeenkomstige kernen in de perifeer gelegen provincies dat minder dan gemiddeld zijn.

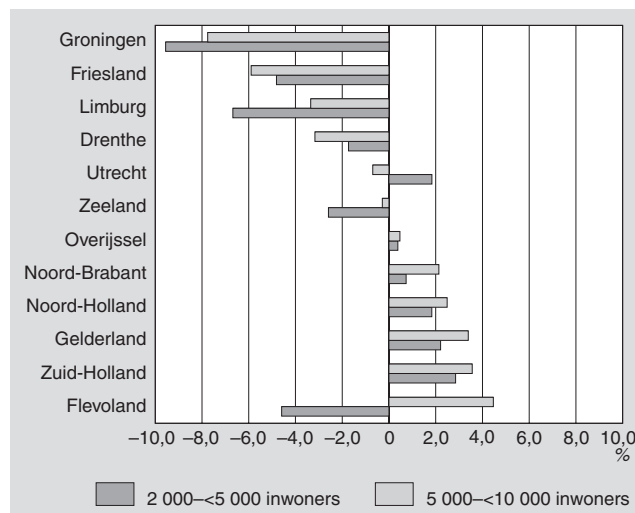
Het actiefst op de arbeidsmarkt zijn de jongeren in de Zuid-Hollandse en Noord-Brabantse kleine landelijke kernen. Hun netto deelnamecijfer ligt daar 4, respectievelijk ruim 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Van de jongeren in de kleine landelijke kernen in de perifeer gelegen provincies nemen de Groningse jongeren het minst deel aan het arbeidsproces. Hun netto deelnamecijfer ligt ruim 6 procentpunten onder het landelijk gemiddelde. Ook de jongeren in de Friese en Limburgse kleine landelijke kernen zijn minder actief op de arbeidsmarkt.

Middelgrote en grote landelijke kernen

Onder jongeren is de regionale verscheidenheid in de middelgrote landelijke kernen iets groter dan die in de kleine landelijke kernen. Het verschil in participatie door de jongeren in kernen met de hoogste en de laagste netto deelname bedraagt namelijk ruim 12 procentpunten. Het meest actief op de arbeidsmarkt zijn de jongeren in de middelgrote kernen in Flevoland. Hun netto deelnemingscijfer ligt daar ruim 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Meer dan gemiddeld nemen ook de jongeren in de Zuid-Hollandse en Gelderse middelgrote landelijke kernen deel aan het arbeidsproces, met ruim 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Dit geldt in iets mindere mate ook voor de jongeren in de Noord-Hollandse en Noord-Brabantse overeenkomstige kernen (grafiek 6).

De jongeren in de middelgrote landelijke kernen in de drie noordelijke provincies en in Limburg nemen relatief met minst deel aan het arbeidsproces. De laagste deelnemingscijfers worden in dit type landelijke kern aangetroffen onder de Groningse en Friese jongeren, met een netto deelnemingscijfer van respectievelijk bijna 8 en bijna 6 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

6. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-24-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen van 2 duizend tot 10 duizend inwoners, 2001

De regionale verscheidenheid in de grote landelijke kernen komt overeen met de verscheidenheid in de middelgrote landelijke kernen. Ook hier bedraagt het verschil in participatie door de jongeren in de betreffende kernen met de hoogste en de laagste netto deelname ruim 12 procentpunten. Met 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde blijken de jongeren in de Zuid-Hollandse kernen het meest actief te zijn. Ook de jongeren in de grote landelijke kernen in Gelderland, Utrecht en Noord-Holland zijn bovengemiddeld actief (grafiek 6).

In tegenstelling tot de Flevolandse jongeren in de middelgrote landelijke kernen behoren hun provinciegenoten in de grote landelijke kernen tot de jongeren die minder actief zijn in het arbeidsproces. Hun netto deelname ligt, samen met dat van de jongeren in de Friese grote landelijke kernen, ruim 4 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

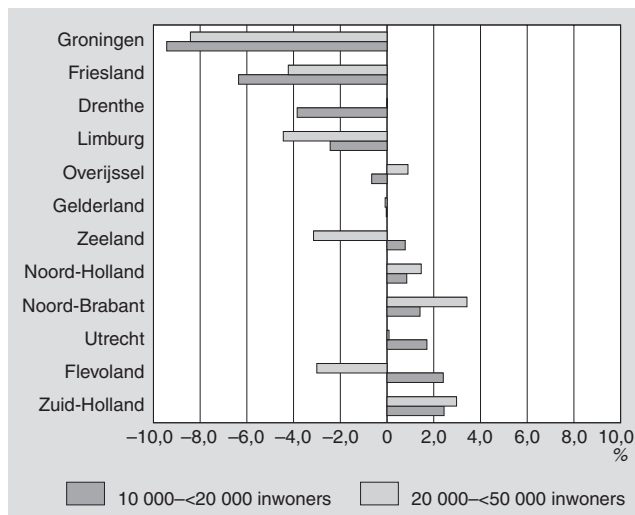
De Groningse en Limburgse jongeren in dit type landelijke kern zijn echter nog minder actief op de arbeidsmarkt, met een netto deelnemingscijfer van respectievelijk ruim 9 en ruim 6 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

Zeer kleine en kleine stedelijke centra

De regionale verscheidenheid in de zeer kleine en kleine stedelijke centra is onder jongeren van dezelfde orde van grootte als de regionale verscheidenheid in de middelgrote en grote landelijke kernen, met een verschil in netto deelname van bijna 12 procentpunten (grafiek 7).

In de categorie zeer kleine stedelijke centra vertonen de jongeren in Zuid-Holland en Flevoland het meest actieve gedrag op de arbeidsmarkt. Hun netto deelnemingscijfer ligt ruim 2 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. In de categorie kleine stedelijke centra laten de Zuid-Hollandse jongeren dit soort actief gedrag ook zien, nu samen met de Noord-Brabantse jongeren. De netto participatiegraad van de Zuid-Hollandse en Noord-Brabantse jongeren ligt circa 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde voor dit type stedelijk centrum. Zowel in de zeer kleine als in de kleine stedelijke centra nemen de Groningse jongeren het minst deel aan het arbeidsproces. Hun netto deelname ligt in de zeer kleine stedelijke centra ruim 9 procentpunten en in de kleine stedelijke centra ruim 8 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

7. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-24-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen van 10 duizend tot 50 duizend inwoners, 2001

Wat betreft de regionale verscheidenheid in de zeer kleine stedelijke centra, valt in vergelijking met het landelijk gemiddelde ook de relatief grote afwezigheid van de Friese jongeren op de arbeidsmarkt op. Hun netto deelname ligt namelijk ruim 6 procentpunten onder dat gemiddelde. Ook de Drentse en Limburgse jongeren in deze stedelijke centra zijn minder sterk vertegenwoordigd op de arbeidsmarkt.

Tot de jongeren in de kleine stedelijke centra met een vrij lage deelname aan het arbeidsproces behoren behalve de Groningse jongeren opnieuw de Friese en de Limburgse

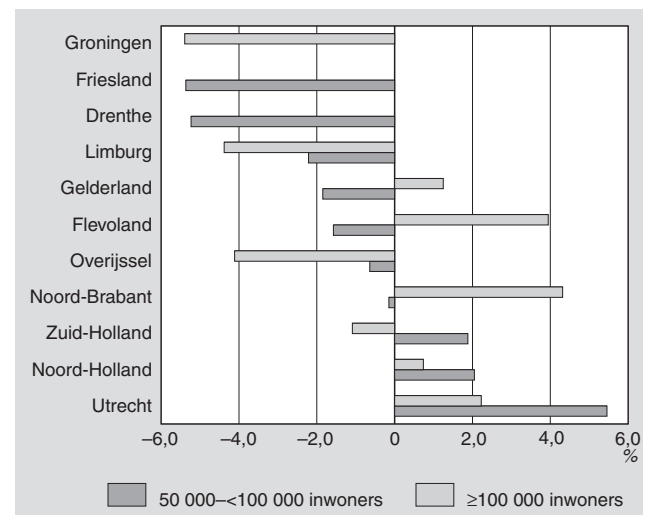
jongeren. Hun netto participatiegraad bedraagt hier ruim 4 procentpunten minder dan het landelijk cijfer. Ook de jongeren in dit type stedelijk centrum in Zeeland en Flevoland laten in dit opzicht een negatief saldo zien, met een netto participatiegraad die 3 procentpunten onder het landelijk gemiddelde ligt.

Middelgrote en grote stedelijke centra

Ook de regionale verscheidenheid onder jongeren in de middelgrote stedelijke centra is aanzienlijk. Het verschil tussen die stedelijke centra met de hoogste en de laagste relatieve deelname bedraagt voor de daarin woonachtige jongeren bijna 11 procentpunten. Van de tien provincies met middelgrote stedelijke centra laten slechts de jongeren in de drie Randstadprovincies een bovengemiddelde deelname zien aan het arbeidsproces. De jongeren in de Utrechtse middelgrote stedelijke centra zijn het meest actief, met een netto participatiegraad van ruim 5 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. De netto participatiegraad van de jongeren in de middelgrote stedelijke centra in de twee andere Randstadprovincies ligt 2 procentpunten boven dat gemiddelde (grafiek 8).

De jongeren in deze nederzettingvorm in de andere zeven provincies laten allen een negatieve balans zien. Relatief grote afwijkingen van het gemiddelde worden aangetroffen in de Friese en Drentse middelgrote stedelijke centra, waar de netto deelname van de daarin woonachtige jongeren ruim 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde ligt. De netto participatiegraad van de jongeren in de middelgrote stedelijke centra in Limburg, Gelderland en Flevoland wijkt iets minder van het landelijk gemiddelde af.

8. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 15-24-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen met 50 duizend of meer inwoners, 2001

De regionale verscheidenheid in de grote stedelijke centra ten aanzien van de beroepsdeelname door de jongeren is in vergelijking met die in de middelgrote stedelijke centra iets minder groot. Het verschil tussen het hoogste en laagste deelnamecijfer bedraagt hier namelijk ruim 9 procentpunten.

Van de negen provincies met grote stedelijke centra laten de jongeren in die stedelijke centra in vijf provincies een bovengemiddelde deelname aan het arbeidsproces zien. Daarvan zijn de jongeren in de Noord-Brabantse grote stedelijke centra het meest actief, met een netto deelnemingscijfer dat ruim 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde ligt. De jongeren in het Flevolandse groot stedelijk centrum zijn ook vrij actief, met een bovengemiddeld netto deelnemingscijfer van bijna 4 procentpunten.

Van de jongeren in de grote stedelijke centra in de vier provincies die minder dan gemiddeld aan het arbeidsproces deelnemen, laten vooral de Groningse, Overijsselse en Limburgse jongeren in die stedelijke centra de laagste deelnamecijfers zien. De netto deelname van de Groningse jongeren ligt ruim 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde, en dat van de Overijsselse en Limburgse jongeren ruim 4 procentpunten.

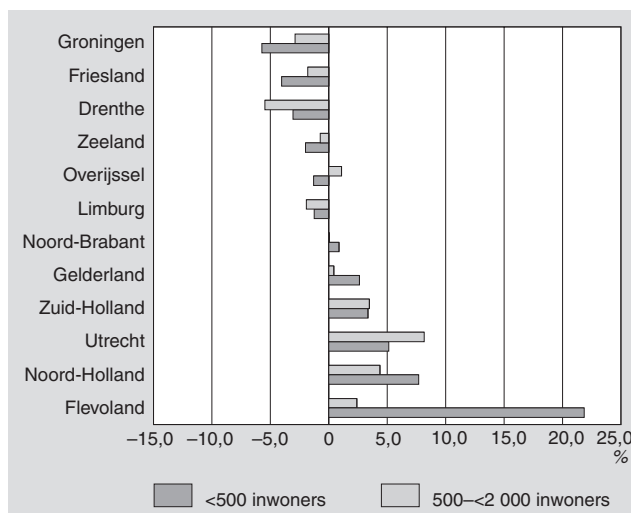
4. Ouderen van 55 tot 65 jaar

Zeer kleine en kleine landelijke kernen

In de zeer kleine landelijke kernen is de regionale diversiteit in actieve beroepsdeelname door de ouderen zeer groot, wat voornamelijk te wijten is aan de omvangrijke deelname door hun leeftijdsgenoten in de Flevolandse kernen. Hun netto deelname ligt daar namelijk bijna 22 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Ook de ouderen in de zeer kleine landelijke kernen in de Randstadprovincies zijn nog zeer actief op de arbeidsmarkt. In vergelijking met het landelijk gemiddelde is de netto deelname van de Noord-Hollandse ouderen in dit type landelijke kern bijna 8 procentpunten hoger. Die van de Utrechtse en Zuid-Hollandse ouderen ligt respectievelijk ruim 5 en ruim 3 procentpunten boven het gemiddelde (*grafiek 9*).

De ouderen in de zeer kleine landelijke kernen in de drie noordelijke provincies en in Zeeland bewegen zich daarentegen veel minder op de arbeidsmarkt. Het minst doen dat de ouderen in de Groningse zeer kleine landelijke kernen.

9. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 55-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijk gemiddelde: bevolgingskernen met minder dan 2 duizend inwoners, 2001

Hun netto deelnemingscijfer ligt daar bijna 6 procent onder het landelijk gemiddelde. Voor de Friese ouderen is de deelname 4, voor de Drentse ouderen 3 en voor de Zeeuwse ouderen 2 procentpunten minder.

In de kleine landelijke kernen is de regionale verscheidenheid wat betreft de activiteit van ouderen op de arbeidsmarkt minder groot dan die in de zeer kleine landelijke kernen. Met een verschil van ruim 13 procentpunten in de netto deelname tussen het hoogste en het laagste deelnamecijfer, is die regionale verscheidenheid niettemin aanzienlijk. De Utrechtse ouderen in de kleine landelijke kernen steken hier qua participatie met kop en schouders boven alle andere ouderen uit. Hun netto participatiegraad ligt namelijk ruim 8 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. Ook de ouderen in de kleine landelijke kernen in Noord- en Zuid-Holland en in Flevoland zijn nog relatief actief op de arbeidsmarkt.

De ouderen in de kleine landelijke kernen in de vijf perifeer gelegen provincies zijn daarentegen minder actief op de arbeidsmarkt. Dit is vooral het geval voor de Drentse ouderen in deze nederzettingvorm. Hun netto deelnamecijfer ligt ruim 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

Middelgrote en grote landelijke kernen

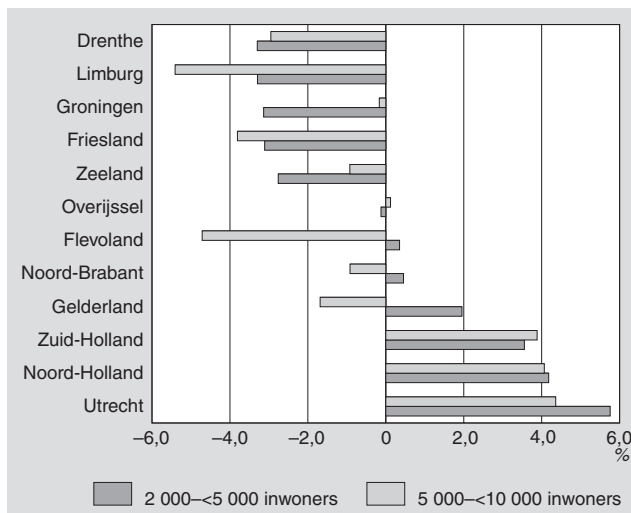
Ten opzichte van de regionale verscheidenheid in de zeer kleine en kleine landelijke kernen is de verscheidenheid in de middelgrote en grote landelijke kernen wat betreft de arbeidsdeelname van de daarin wonende ouderen minder groot. Het verschil tussen de kernen met het hoogste en het laagste netto deelnamecijfer door ouderen belooft hier 9 procentpunten voor de middelgrote en bijna 10 procentpunten voor de grote landelijke kernen. Ouderen in de middelgrote en grote landelijke kernen in de drie Randstadprovincies zijn het meest actief op de arbeidsmarkt. In beide typen landelijke kern nemen de Utrechtse ouderen het meest deel, gevolgd door de Noord-Hollandse en de Zuid-Hollandse ouderen. In de middelgrote kernen ligt hun netto participatiegraad achtereenvolgens bijna 6, ruim 4 en ruim 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde. In de grote landelijke kernen zijn de verschillen in participatiegraad minder groot: circa 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde (*grafiek 10*).

De ouderen in de middelgrote landelijke kernen in de vijf perifeer gelegen provincies laten opnieuw een negatieve balans zien in hun actieve participatie op de arbeidsmarkt. Hun netto deelnemingscijfer ligt er circa 3 procentpunten onder het landelijk gemiddelde. Ook de ouderen in de grote landelijke kernen in drie van de vijf perifeer gelegen provincies, namelijk Friesland, Drenthe en Limburg, nemen aanzienlijk minder deel aan het arbeidsproces. Het minst actief zijn de ouderen in de Limburgse grote landelijke kernen, met een netto participatiegraad die ruim 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde ligt.

Zeer kleine en kleine stedelijke centra

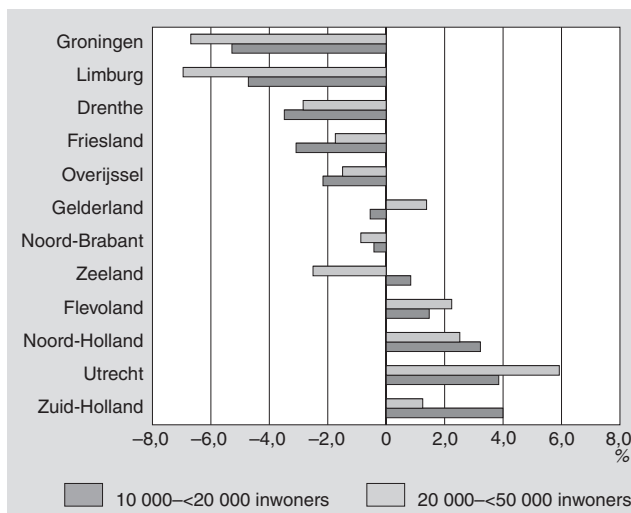
De regionale verscheidenheid in de zeer kleine stedelijke centra ten aanzien van de deelname aan het arbeidspro-

10. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 55-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen van 2 duizend tot 10 duizend inwoners, 2001

ces door de ouderen is minder groot dan die in de kleine stedelijke centra. In de eerstgenoemde stedelijke centra bedraagt het verschil in de netto participatiegraad tussen de stedelijke centra met het hoogste en het laagste netto deelnamecijfer ruim 9 procentpunten. In de laatstgenoemde stedelijke centra loopt dit verschil op tot 13 procentpunten (grafiek 11).

11. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 55-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen van 10 duizend tot 50 duizend inwoners, 2001

Van alle ouderen in de zeer kleine stedelijke centra werken hun leeftijdsgenoten in de drie Randstadprovincies nog het meest. In de Zuid-Hollandse en Utrechtse zeer kleine stedelijke centra ligt hun netto deelnamecijfer 4 procentpunten boven het landelijk gemiddelde, en in de Noord-Hollandse overeenkomstige stedelijke centra ruim 3 procentpunten. De ouderen in de zeer kleine stedelijke centra in de drie noordelijke provincies, Overijssel en Limburg werken daarentegen veel minder vaak. Dit geldt vooral voor de Groningse en Limburgse ouderen in die stedelijke centra. Hun

netto participatiegraad ligt daar circa 5 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

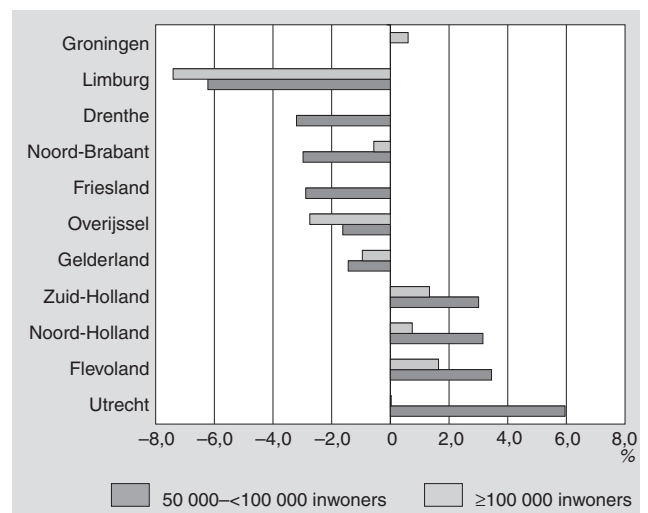
Ten opzichte van het desbetreffende landelijk gemiddelde nemen vooral de Limburgse en Groningse ouderen in de kleine stedelijke centra nog minder deel aan het arbeidsproces dan hun leeftijdsgenoten in de zeer kleine stedelijke centra. De netto participatiegraad van de Limburgse en Groningse ouderen in die kleine stedelijke centra ligt namelijk respectievelijk 7 en ruim 4 procentpunten onder het gemiddelde.

Middelgrote en grote stedelijke centra

Met ruim 12 procentpunten verschil tussen stedelijke centra met de hoogste en de laagste netto deelname is de regionale verscheidenheid in de middelgrote stedelijke centra wat betreft de arbeidsparticipatie van ouderen bijna even groot als die in de kleine stedelijke centra. De ouderen in de middelgrote stedelijke centra in de provincie Utrecht nemen namelijk met 6 procentpunten boven het gemiddelde veel vaker deel aan het arbeidsproces, terwijl het netto deelnamecijfer van hun Limburgse leeftijdsgenoten in deze stedelijke centra ruim 6 procentpunten onder het gemiddelde ligt (grafiek 12).

Behalve de Utrechtse ouderen zijn ook hun leeftijdsgenoten in Flevoland, Noord-Holland en Zuid-Holland nog bovenboven gemiddeld op de arbeidsmarkt actief. Hun netto participatiegraad ligt circa 3 procentpunten boven het landelijk gemiddelde.

12. Verschil tussen het netto deelnemingspercentage van de 55-64-jarigen aan beroepsarbeid per provincie en het landelijke gemiddelde: bevolkingskernen van 50 duizend of meer inwoners, 2001

In de grote stedelijk centra blijkt de regionale verscheidenheid in de arbeidsparticipatie van de ouderen minder groot te zijn dan die in de middelgrote steden. Het verschil tussen de centra met het hoogste en het laagste deelnamecijfer bedraagt hier 9 procentpunten. De omvang van dit verschil is uitsluitend te wijten aan de geringe participatiegraad van de Limburgse ouderen in dit type stedelijk centrum. Die participatiegraad ligt namelijk ruim 7 procentpunten onder het landelijk gemiddelde.

5. Besluit

De regionale verscheidenheid in de diverse typen landelijke kern en stedelijk centrum is wat betreft de actieve deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking als geheel, en door de jongeren en ouderen afzonderlijk, aanzienlijk. Voor de potentiële beroepsbevolking als geheel is de regionale verscheidenheid in de stedelijke centra in bijna alle gevallen iets groter dan die in de landelijke kernen. Voor de jongeren en ouderen is sprake van een minder eenduidige situatie. Zo is voor de jongeren de regionale verscheidenheid in de middelgrote en grote landelijke kernen iets groter dan die in alle typen stedelijk centrum. Voor de ouderen is de regionale verscheidenheid in de zeer kleine en kleine landelijke kernen groter dan die in alle typen stedelijk centrum.

Wat betreft de deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking is grofweg een scheidslijn aanwijsbaar tussen alle typen landelijke kern en stedelijk centrum in de vijf meer perifeer gelegen provincies en de betreffende kernen en centra in de overige, meer centraal gelegen provincies. De participatiegraad van de potentiële beroepsbevolking in de landelijke kernen en stedelijke centra in de meer perifeer gelegen provincies is in vergelijking met het landelijk gemiddelde op één enkele uitzondering na lager dan gemiddeld. Het omgekeerde is het geval in de landelijke kernen en stedelijke centra in de meer centraal gelegen provincies. Kenmerkend voor de deelname aan het arbeidsproces door de potentiële beroepsbevolking in die kernen en centra, is dat op een aantal uitzonderingen na de potentiële beroepsbevolking daar bovengemiddeld aan dat proces deelneemt. Die uitzonderingen hebben vooral betrekking op de deelname door deze bevolkingsgroep in de middelgrote stedelijke centra van de niet-Randstadprovincies.

Een soortgelijk patroon doet zich ook voor bij de arbeidsdeelname door de jongeren. Ook hier is grotendeels een scheidslijn aanwijsbaar in de arbeidsdeelname door jongeren in alle landelijke kernen en stedelijke centra in de vijf perifeer gelegen provincies en de deelname door de jon-

geren in die kernen en centra in de meer centraal gelegen provincies. De participatiegraad van de eerstgenoemde jongeren ligt op twee uitzonderingen na onder het landelijk gemiddelde. De jongeren in de landelijke kernen en stedelijke centra in de meer centraal gelegen provincies nemen daarentegen overwegend bovengemiddeld deel aan het arbeidsproces. De uitzonderingen hebben vooral betrekking op de deelname door jongeren in sommige typen stedelijk centrum in Overijssel, Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant.

Het regionale patroon in de arbeidsparticipatie door de ouderen is iets ingewikkelder. Ook hier ligt de participatiegraad van de ouderen in de landelijke kernen en stedelijke centra in de meer perifeer gelegen provincies op twee uitzonderingen na onder het landelijk gemiddelde. Wat betreft de arbeidsparticipatie van de ouderen in de landelijke kernen en stedelijke centra in de meer centraal gelegen provincies is echter hier eerder sprake van een onderscheid tussen de drie Randstadprovincies en Flevoland enerzijds en Noord-Brabant, Overijssel en Gelderland anderzijds. In de eerstgenoemde vier provincies nemen de ouderen in alle landelijke kernen en stedelijke centra bovengemiddeld deel aan het arbeidsproces, terwijl dit veelal niet het geval is in de laatstgenoemde drie provincies. Dat laatste geldt vooral voor de ouderen in de stedelijke centra in Noord-Brabant, Overijssel en Gelderland. De ouderen in de landelijke kernen in die drie provincies nemen doorgaans wel bovengemiddeld deel aan het arbeidsproces.

Literatuur

Vlieden, M. en N. van Leeuwen, 2005, Bevolgingsconcentraties: van kleine kernen tot grote agglomeraties. *Bevolkingstrends* 53(4), blz. 14–21.

Vlieden, M., N. van Leeuwen en F. Kerkvliet, 2006, Bevolkingskernen in Nederland opnieuw afgebakend. CBS website, thema Ruimte, Publicaties, www.cbs.nl.

Naast herkomstgroepering ook nationaliteit?

Ko Oudhof

Het kenmerk nationaliteit is in statistische beschrijvingen sterk teruggedrongen door het kenmerk herkomstgroepering. De mate waarin bevolkingsgroepen tot dezelfde herkomstgroepering behoren maar verschillen naar nationaliteit, wordt in dit artikel onderzocht om antwoord te kunnen geven op de vraag hoeveel extra informatie het kenmerk nationaliteit kan opleveren. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan de Turkse en Marokkaanse bevolkingsgroepen. Geconcludeerd wordt dat de informatiewaarde van nationaliteit naast herkomstgroepering niet groot is. Wel kan het gebruik van nationaliteit op sommige punten relevante ontwikkelingen zichtbaar maken. In een beschrijving van de bevolking naar nationaliteit verdient het aanbeveling om personen met een meervoudige nationaliteit afzonderlijk te onderscheiden.

1. Inleiding

Het onderscheiden van personen met een buitenlandse achtergrond in de statistische beschrijving van de bevolking verschilt van land tot land. Traditioneel zijn nationaliteit en geboorteland in veel landen de belangrijkste kenmerken geweest bij deze beschrijving, vooral in Europese landen. Het kenmerk nationaliteit is in diverse landen om verschillende redenen echter steeds meer in onbruik geraakt. Voor beleidsdoeleinden ontstond steeds vaker de behoefte aan een uitbreiding van de beschrijving van migrantengroepen tot migranten en hun nakomelingen. In Nederland is voor deze groepen de aanduiding 'allochtonen' in gebruik. Vooral voor de beschrijving van de nakomelingen van migranten die niet in het buitenland zijn geboren en in veel gevallen ook geen buitenlandse nationaliteit bezitten, voldoen de kenmerken nationaliteit en geboorteland niet meer. Ook voor internationaal vergelijkbare beschrijvingen levert nationaliteit complicaties op, omdat de nationaliteitswetgeving van land tot land verschilt. Als alternatief wordt steeds meer gebruik gemaakt van het kenmerk geboorteland in combinatie met informatie over het geboorteland van de ouders (Bisogno, 2005; Franco, 2005).

In Nederland is de herkomstgroepering het onderscheidende kenmerk tussen autochtonen en allochtonen. Dit kenmerk is het resultaat van langdurige discussies hoe de groepen die eerder onder meer werden aangeduid als etnische minderheden, culturele minderheden en migranten eenduidig, stabiel en consistent afgebakend en genoemd zouden kunnen worden¹⁾. Vóór de uiteindelijke vaststelling van herkomstgroepering op basis van alleen geboorteland, waren ook diverse afbakeningen tussen autochtonen en allochtonen in gebruik waarbij nationaliteit een rol speelde (Rijkschroeff et al., 2003). Vooral vanwege de personen van Surinaamse of Antilliaanse herkomst, die merendeels de Nederlandse nationaliteit bezitten, voldeed dat kenmerk niet als onderscheidend criterium. Inmiddels heeft het kenmerk herkomstgroepering algemeen ingang gevonden en

is de waarde ervan als classificerend kenmerk tot op het niveau van de ministerraad van het kabinet Balkenende onderschreven (Tweede Kamer, 2005).

De herkomstgroepering geeft aan met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van de persoon zelf. De definitie is in 1999 vastgesteld als standaard voor CBS-publicaties. Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon. Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één van de ouders buiten Nederland is geboren, terwijl een autochtoon een persoon is van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

Ten tweede omvat herkomstgroepering een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie. Een allochtoon van de eerste generatie is in het buitenland geboren en heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren. Een allochtoon van de tweede generatie heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder. Is dit ook Nederland, dan wordt de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaal-economische en culturele situatie van allochtonen in Nederland. Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije. Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, plus Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en culturele positie in Nederland worden allochtonen uit Indonesië en Japan tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat daarbij vooral om mensen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en om werknemers van Japanse bedrijven en hun gezin.

---

¹⁾ Het onderscheid naar buitenlandse achtergrond wordt nogal eens verward met het onderscheid naar etnische of culturele achtergrond. In Nederland en sommige andere Europese landen valt het onderscheid naar etnische achtergrond voor een belangrijk deel samen met het onderscheid naar buitenlandse achtergrond. De bevolkingsgroepen met een specifieke etnische achtergrond die bijzondere aandacht ontvangen van het beleid (bijvoorbeeld vanwege achterstand, discriminatie of integratie) kunnen hier veelal onderscheiden worden aan de hand van hun buitenlandse achtergrond. In veel andere landen moeten etniciteit (bijvoorbeeld Roma's in Midden- en Oost-Europa) of ras (bijvoorbeeld de zwarte bevolking in de Verenigde Staten) daartoe afzonderlijk worden waargenomen (Morning, 2004).

Niettemin speelt nationaliteit ook in Nederland een belangrijke rol in discussies over onder meer het integratiebeleid. Dit heeft natuurlijk in hoge mate te maken met het feit dat het bezit van een bepaalde nationaliteit, inclusief de Nederlandse, verbonden is met specifieke rechten en plichten.

Het Nederlanderschap kan worden verkregen van rechtswege, door naturalisatie of door optie. Verrijking van rechtswege vindt plaats wanneer iemand geboren wordt of geadopteerd wordt als kind van een ouder met de Nederlandse nationaliteit, of wanneer hij/zij in Nederland wordt geboren als derde-generatie vreemdeling.

Het Nederlanderschap door naturalisatie kan worden verleend aan meerderjarige niet-Nederlanders die daarom verzoeken. De verzoeker moet aan enkele verdere voorwaarden voldoen. Zo moet hij/zij ten minste vijf jaar (drie jaar als hij/zij getrouwd is met een Nederlandse/Nederlander) onmiddellijk voorafgaand aan het verzoek in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba hebben gewoond en als ingeburgerd worden beschouwd in de Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of de Arubaanse samenleving. Een minderjarig kind deelt in de naturalisatie van de ouder(s). Als het kind 12 jaar of ouder is, heeft het daarin inspraak. Wil het kind niet worden genaturaliseerd, dan zal dat ook niet gebeuren.

Als men voldoet aan specifieke voorwaarden, kan de Nederlandse nationaliteit door sommige vreemdelingen ook worden verkregen door optie. Via deze eenvoudiger procedure verwerft iemand de Nederlandse nationaliteit door een officiële verklaring af te leggen. Het optierecht wordt voornamelijk toegekend aan twee categorieën niet-Nederlanders: zij die in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba zijn geboren, daar onafgebroken hebben gewoond en de leeftijd van 18 jaar wel, maar die van 25 jaar nog niet hebben bereikt; en zij die sinds de geboorte staatloos zijn en in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba zijn geboren en daar ten minste drie jaar hebben gewoond en de leeftijd van 25 jaar nog niet hebben bereikt.

Bij elk van deze procedures kan meervoudige nationaliteit ontstaan (Nicolaas, 2002). In de Rijkswet op het Nederlanderschap is ook geregeld onder welke voorwaarden men bij verkrijging van de Nederlandse nationaliteit een andere nationaliteit kan behouden. Voorbeelden daarvan zijn kinderen die uit internationale ouders worden geboren of kinderen van een Nederlandse ouder die zijn geboren in een land waar geboorte op het grondgebied nationaliteit met zich meebrengt (zoals de Verenigde Staten). Ondanks het algemene uitgangspunt dat optie of naturalisatie gepaard moet gaan met verlies of afstand doen van de andere nationaliteit, bestaan hierop tal van uitzonderingen. Een aantal landen heeft wetgeving die afstand doen van de nationaliteit niet mogelijk maakt. De laatste jaren zijn in Nederland de mogelijkheden voor meervoudige nationaliteit via diverse wijzigingen van de wet ingeperkt (Ministerie van Justitie, 2004).

Terwijl de nationaliteit verbonden is met specifieke rechten en plichten, heeft de herkomstgroepering in tegenstelling hiermee geen specifieke juridische status. Ook is er slechts één herkomstgroepering waartoe iemand volgens bepaalde afleidingsregels gerekend wordt, terwijl er wel sprake kan zijn van meerdere nationaliteiten of zelfs geen enkele nationaliteit. Bovendien kan iemand van nationali-

teit veranderen. Vanuit statistisch oogpunt zijn dit voordelen van herkomstgroepering, omdat bij de beschrijving van onderscheiden groepen, bijvoorbeeld in tijdreeksen, de afbakening stabiel is en niet verandert.

Het gebruik van herkomstgroepering als differentiërende variabele is algemeen gangbaar en staat niet ter discussie. Er zouden echter wel redenen kunnen zijn om in statistische publicaties daarnaast een plaats in te ruimen voor beschrijvingen waarin onderscheid wordt gemaakt naar nationaliteit. De relevantie van het gebruik van nationaliteit als onderscheidend kenmerk naast herkomstgroepering kan voortvloeien uit beleidsmatige of politieke relevantie van het onderscheid, bijvoorbeeld als men bepaalde beleidsbeslissingen afhankelijk heeft gemaakt of wil maken van het criterium nationaliteit. Het kan ook voortvloeien uit de inhoudelijke of theoretische relevantie van nationaliteit, indien men veronderstelt dat specifiek gedrag (mede) vanuit iemands nationaliteit kan worden verklaard. Geprobeerd zal worden een antwoord te geven op de vraag in hoeverre nationaliteit in aanvulling op het onderscheid naar herkomstgroepering toegevoegde waarde heeft. Het gaat daarbij om de vraag of er sprake is van specifieke verschillen binnen ogenschijnlijk homogene groepen onderscheiden op basis van herkomstgroepering. Een voorbeeld hiervan is de vraag of binnen een specifieke categorie allochtonen van de eerste generatie de groep met de Nederlandse nationaliteit verschilt van de groep zonder Nederlandse nationaliteit. De interpretatie van dergelijke verschillen brengt wellicht beleidsmatige of theoretische relevantie aan het licht en geeft misschien aanleiding voor vervolgvragen.

In principe is de beschreven analyse technisch uitvoerbaar voor elk van de afzonderlijke herkomstgroeperingen, tot op het meest gedetailleerde niveau. In dit artikel zal de nadruk liggen op beschrijving van de Turken en Marokkanen²⁾. In de volgende paragraaf zullen de onderscheiden groepen worden geïntroduceerd. Vervolgens zullen de groepen op diverse manieren en met gebruikmaking van verschillende methoden onderling worden vergeleken. Voor de beschrijving is gebruikgemaakt van een databestand waarin gegevens uit diverse bronnen onderling zijn gekoppeld³⁾. De gebruikte gegevens hebben betrekking op een specifieke peildatum (27 september 2002).

---

²⁾ Dit artikel is gebaseerd op een uitgebreider intern rapport (CBS, 2006), waarin de analyses zijn beschreven voor een groter aantal herkomstgroeperingen, te weten autochtonen, Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen, overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen. Voor alle allochtone groepen is daarbij ook onderscheid gemaakt tussen de eerste generatie, de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder en de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders.

³⁾ Het databestand is een onderdeel van het zogeheten SSB (Sociaal Statistisch Bestand). In dit verband wordt hierop niet verder ingegaan. Meer informatie is onder meer te vinden in Bakker en Putman, 2003.

Bij een beschrijving van bevolkingsgroepen naar zowel herkomstgroepering als nationaliteit blijkt consistentie in aanduidingen soms lastig. Is een Nederlander een autochtoon in Nederland of iemand met de Nederlandse nationaliteit? Wat is de herkomst van een Turkse Nederlander of van een Nederlandse Turk? Om verwarring te voorkomen zal in dit artikel de aanduiding Turk of Marokkaan consequent gebaseerd worden op de herkomstgroepering en zal het bezit van een bepaalde nationaliteit onder woorden worden gebracht, door te spreken over iemand met een bepaalde nationaliteit.

2. Samenstelling en omvang van groepen

Het aantal personen met alleen een Nederlandse nationaliteit bedroeg aan het eind van het derde kwartaal 2002 bijna 14,6 miljoen. Ruim 832 duizend personen hadden een Nederlandse nationaliteit in combinatie met een andere nationaliteit, terwijl 603 duizend in Nederland woonachtige personen alleen een of meer buitenlandse nationaliteiten hadden. Van 118 duizend personen was de nationaliteit niet opgenomen in de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA).

De toegevoegde waarde van het kenmerk nationaliteit bij de beschrijving van de situatie van herkomstgroeperingen wordt weergegeven aan de hand van de verschillen die zichtbaar worden bij nadere uitsplitsing naar nationaliteit. Daarbij is ook onderscheid gemaakt tussen de eerste generatie, de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder en de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders.

Voor Turken en Marokkanen is specifiek gekeken naar het bezit van de nationaliteit van het 'moederland'. Elk van beide groepen wordt uitgesplitst naar een viertal situaties met betrekking tot de nationaliteit: alleen de Nederlandse nationaliteit; alleen de Turkse respectievelijk Marokkaanse nationaliteit; de Nederlandse plus Turkse respectievelijk Marokkaanse nationaliteit; en een restcategorie. De combinatie van generatie en herkomstland met uitsplitsingen naar nationaliteit levert een basisindeling voor hier be-

schreven analyses van de mogelijke toegevoegde waarde van nationaliteit (*staat*). Enkele categorieën zijn erg klein in omvang en om die reden worden conclusies over deze categorieën veelal buiten beschouwing gelaten.

Bij de Marokkanen en Turken vertoont de verdeling van nationaliteitsprofielen sterke gelijkenis (*grafiek 1*). Van de eerste generatie heeft bijna de helft geen Nederlandse nationaliteit en iets meer dan de helft een dubbele nationaliteit. Van de tweede generatie met twee buiten Nederland geboren ouders heeft een kwart geen Nederlandse nationaliteit en driekwart een dubbele nationaliteit. De veel kleinere tweede generatie met één in Nederland geboren ouder onder Turken en Marokkanen is vrijwel altijd in het bezit van de Nederlandse nationaliteit, maar zij laten onderling wel duidelijke verschillen zien. Bij de Turken heeft de overgrote meerderheid een dubbele nationaliteit. Hoewel het gezien de Marokkaanse regelgeving (Van der Velden, 2001) niet mogelijk is, heeft de helft van degenen met één Marokkaanse ouder alleen de Nederlandse nationaliteit. Deze situatie is wel conform de Nederlandse regelgeving.

In de navolgende analyses wordt soms alleen aandacht geschonken aan de 15–64-jarigen. De verdeling naar nationaliteitsprofielen bij de subgroepen voor deze leeftijdsgroep verschilt vooral bij de tweede generatie enigszins van de overeenkomstige verdeling voor de totale groep: onder de 15–64-jarigen is het aandeel met een Nederlandse nationaliteit iets groter dan onder de totale bevolking. Dit is begrijpelijk gezien het feit dat bij verkrijging van het Nederlanderschap leeftijd en verblijfsduur in Nederland een rol spelen.

3. Nationaliteitsprofielen in samenhang met diverse kenmerken

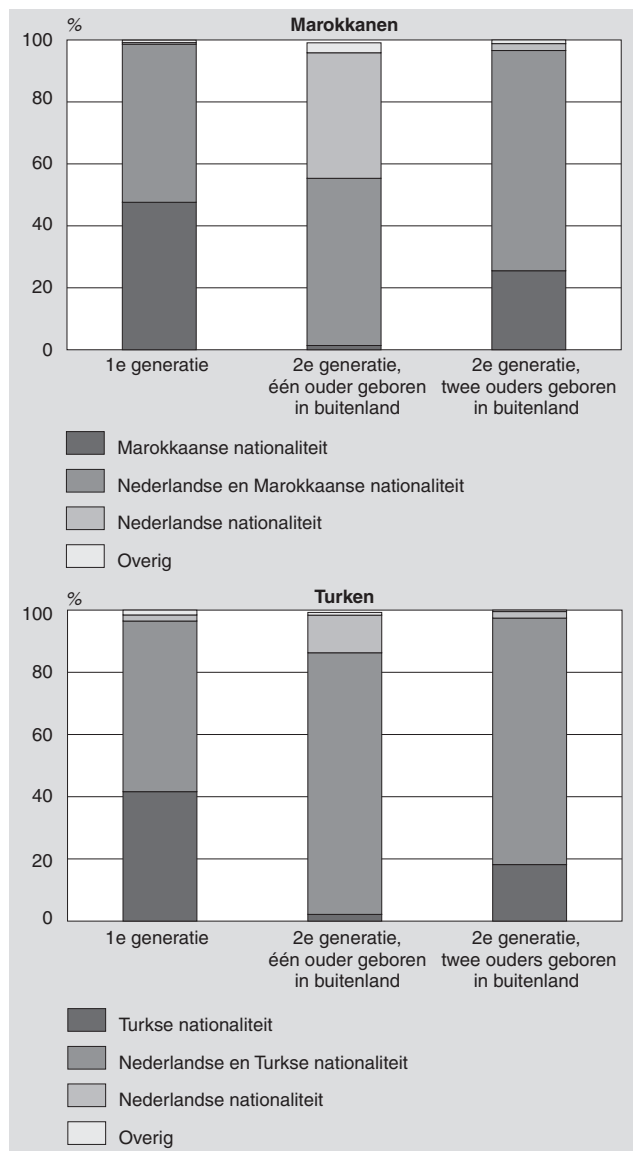
Geslacht

Waar onder de autochtone bevolking met alleen de Nederlandse nationaliteit vrouwen licht in de meerderheid zijn, is

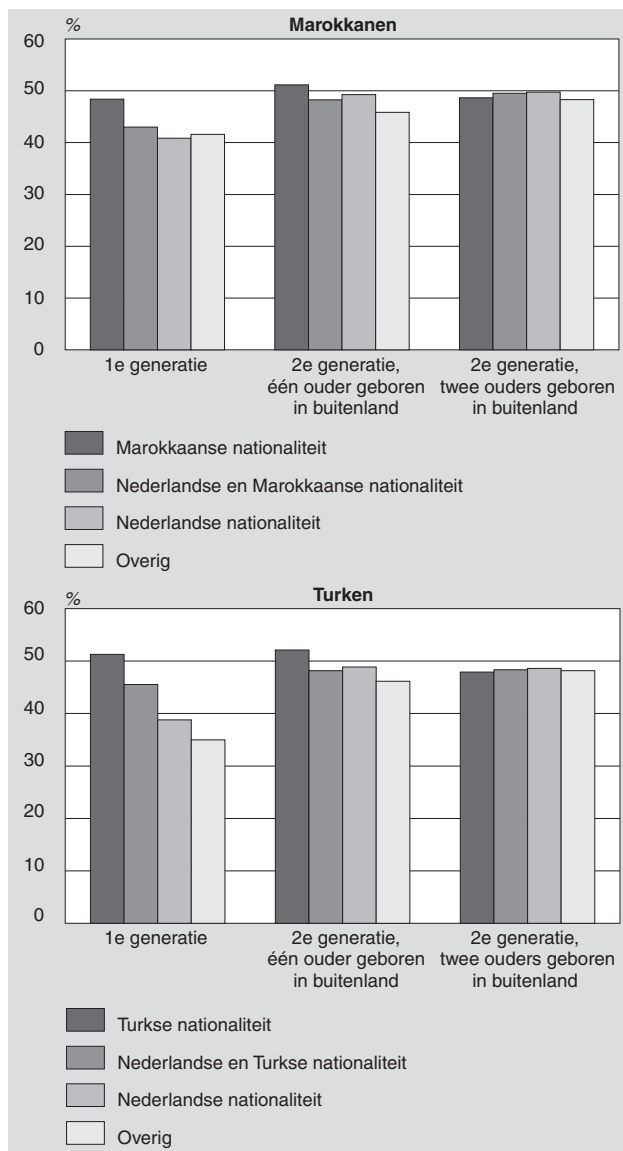
Staat
Aantal Marokkanen en Turken naar nationaliteit, ultimo september 2002

Nationaliteit	1e generatie			2e generatie, één ouder geboren in buitenland			2e generatie, twee ouders geboren in buitenland		
	Totaal	w.o.		Totaal	w.o.		Totaal	w.o.	
		15–64 jaar			15–64 jaar			15–64 jaar	
		abs.	%		abs.	%		abs.	%
		x 1 000			x 1 000			x 1 000	
Marokkanen	162,6	147,9	91	12,5	3,6	28	117,5	34,9	30
Marokkaanse	77,4	67,6	87	0,2	0,0	15	30,0	7,2	24
Nederlandse en Marokkaanse	83,0	78,3	94	6,8	1,3	20	83,6	27,2	33
Nederlandse	0,8	0,6	77	5,1	2,0	39	2,6	0,3	12
overig	1,3	1,2	93	0,4	0,2	43	1,4	0,1	10
Turken	189,3	174,0	92	17,5	3,2	18	132,1	47,3	36
Turkse	78,8	69,8	89	0,4	0,1	15	24,0	5,0	21
Nederlandse en Turkse	103,8	98,8	95	14,7	2,3	16	104,7	41,2	39
Nederlandse	3,7	3,1	84	2,1	0,8	37	2,8	1,1	38
overig	2,9	2,3	80	0,2	0,0	14	0,6	0,0	6

1. Aandeel Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

2. Aandeel vrouwen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

het aandeel vrouwen onder een aantal groepen van de eerste generatie Marokkaanse en Turkse allochtonen tamelijk klein (*grafiek 2*). Mogelijke verklaringen zijn dat allochtone mannen van de eerste generatie relatief langer in Nederland zijn en wellicht ook vaker met een Nederlandse vrouw trouwen, waardoor de kans groter is dat zij de Nederlandse nationaliteit hebben verworven.

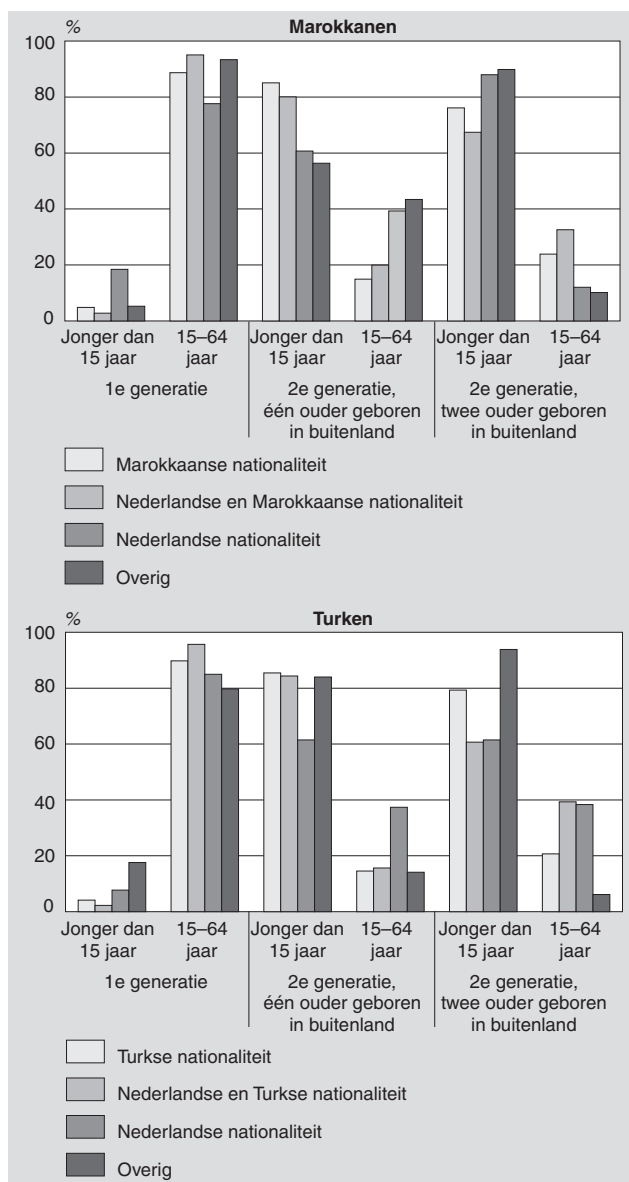
Leeftijd

In de tweede generatie Turken en Marokkanen bestaat de overgrote meerderheid uit 0–14-jarigen (*grafiek 3*). Diverse groepen met een zeer groot aandeel kinderen onder de 15 jaar zijn naar verhouding klein in omvang, omdat die groepen nog relatief nieuw zijn. Zij zullen in de loop van de tijd echter wel groter worden. Een voorbeeld hiervan vormen tweede generatie kinderen zonder Nederlandse nationaliteit met één in Nederland geboren ouder. Het betreft waarschijnlijk vooral de eerste kinderen die voortkomen uit de

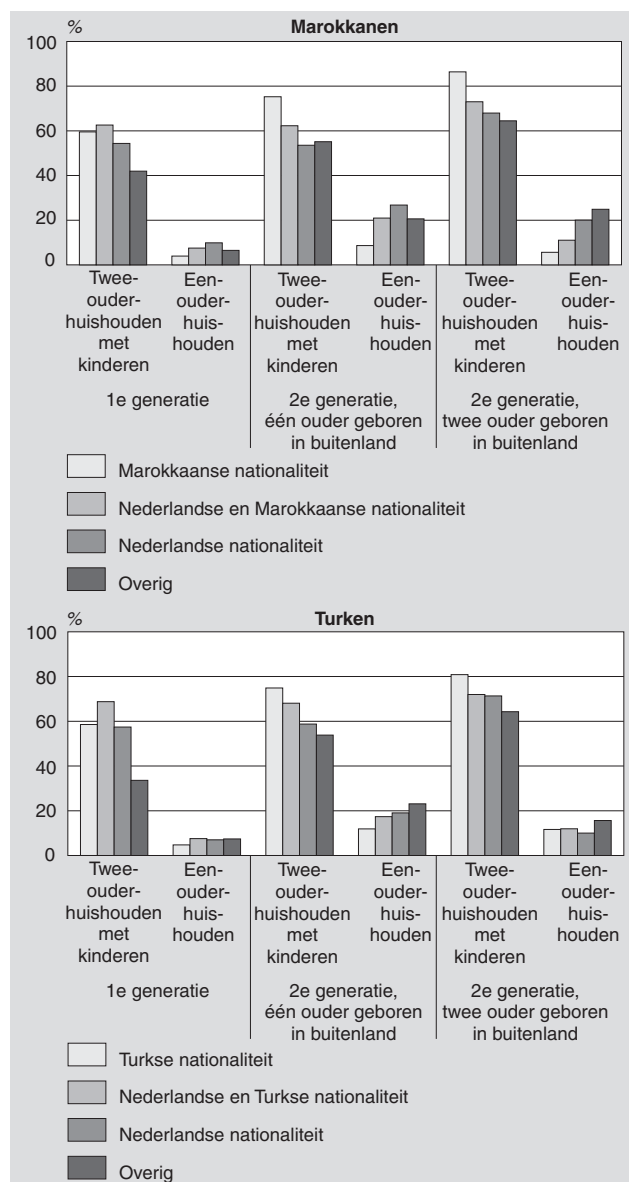
verbintenis van tweede generatie personen met een partner uit het land van herkomst. Een veel groter aantal tweede generatie niet-westerse kinderen met een in Nederland geboren ouder heeft overigens een dubbele nationaliteit (staat). In de nationaliteitsprofielen met (onder meer) een Nederlandse nationaliteit in de tweede generatie is het aandeel 15–64-jarigen iets groter dan bij degenen met alleen de Turkse of Marokkaanse nationaliteit. Het lijkt plausibel dit mede toe te schrijven aan de rol van het leeftijdscriterium bij de verkrijging van het Nederlanderschap.

In sterk contrast met de tweede generatie en haar hoge aandeel 0–14-jarigen staat het geringe aandeel 0–14-jarigen onder de eerste generatie. Dit wordt begrijpelijk als men zich realiseert dat onder immigranten volwassenen sterk in de meerderheid zijn en dat veel geïmmigreerde kinderen ook al geruime tijd in Nederland verblijven. Het aandeel van de 65-plussers onder de eerste generatie Turken en Marokkanen is heel klein. Dit geldt in nog veel sterkere mate voor de tweede generatie.

3. Aandeel 0-14 en 15-64-jarigen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

4. Aandeel huishoudens met kinderen onder Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

Huishoudenssamenstelling

Het overgrote deel van de personen van Turkse of Marokkaanse herkomst (70 à 80 procent) maakt als kind of als ouder deel uit van een huishouden dat bestaat uit een paar met kinderen (grafiek 4). Op dit punt zijn er weinig verschillen tussen Turken en Marokkanen. Bij de tweede generatie bestaat enige samenhang met het nationaliteitsprofiel: hoe meer het profiel Turks of Marokkaans is, des te groter is het aandeel personen in een paar met kinderen. Het aandeel personen in eenouderhuishoudens is aanzienlijk kleiner en vertoont juist een omgekeerde samenhang: het aandeel is kleiner naarmate het nationaliteitsprofiel meer Turks of, in sterkere mate, meer Marokkaans is.

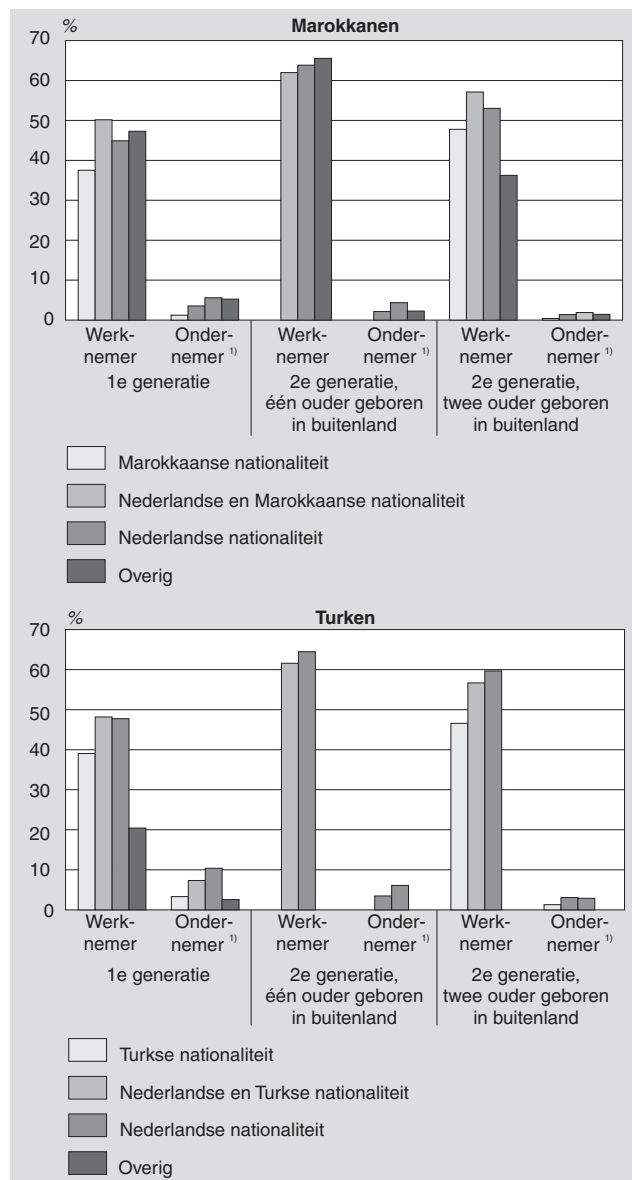
Verrichten van betaald werk (15-64-jarigen)

Twee derde van de autochtonen van 15-64 jaar met een Nederlandse nationaliteit is werkzaam als werknemer (gra-

fiek 5). Alleen de tweede generatie Turkse en Marokkaanse allochtonen met één in Nederland geboren ouder komen daar enigszins bij in de buurt. Lage percentages werknemers zijn er onder de allochtonen zonder Nederlandse nationaliteit, vooral die in de eerste generatie. Tot de veel kleinere categorie 'ondernemer' worden directeurs NV/BV, directeuren-grootaandeelhouders en zelfstandigen gerekend, waarbij de laatste groep in omvang verreweg de grootste is. Ruim 9 procent van de autochtonen met een Nederlandse nationaliteit van 15-64 jaar behoort tot deze groep. Dit percentage ligt lager bij de Turken, en vooral bij de Marokkanen. Onder de eerste generatie en de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder, beide met (ook) de Nederlandse nationaliteit, zijn de percentages nog relatief hoog. De lage percentages van de tweede generatie moeten mede worden toegeschreven aan de het feit dat zij gemiddeld nog erg jong zijn.

De combinatie van beide categorieën geeft een indruk van de deelname van diverse bevolkingsgroepen aan de ar-

5. Aandeel werknemers en ondernemers onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

¹⁾ Directeur NV/BV, DGA of Zelfstandige.

beidsmarkt, waarbij het grotere aandeel werknemers uiteraard het grootste effect heeft. Diverse omstandigheden kunnen de verschillen in de beschreven verdelingen verklaren. De eerste generatie ondervindt voor een deel problemen op de arbeidsmarkt doordat zij vaardigheden ontberen (bijvoorbeeld wegens taalachterstand). Ze kent daarnaast veel vrouwen die zich niet op de arbeidsmarkt begeven en een hoog aandeel arbeidsongeschikten. Bij de tweede generatie spelen diverse andere factoren een rol. Enerzijds speelt de leeftijdsopbouw een rol: velen zijn nog onderwijsvolgend en het aandeel jongeren onder de ondernemers is gering. Anderzijds blijkt herhaaldelijk dat ook vele jongeren van de tweede generatie zich geen positie op de arbeidsmarkt hebben kunnen verwerven, mede omdat zij een onvoldoende startkwalificatie hebben door voortijdig verlaten van het onderwijs. Aspecten als het hebben van één in Nederland geboren ouder of het bezit van de Nederlandse nationaliteit kunnen in dit licht geïnterpreteerd worden als een indicatie van een betere startpositie, maar

ook van een verder gevorderd zijn in het integratieproces (Bijl et.al., 2005; SCP et.al., 2005).

Het ontvangen van een uitkering (15–64-jarigen)

Van de 15–64-jarige autochtonen met Nederlandse nationaliteit heeft 2 procent een bijstandsuitkering, terwijl ruim 8 procent een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt (grafiek 6). Het aandeel uitkeringsontvangers onder Turken en Marokkanen is daarmee vergeleken hoog.

Vooraf onder de eerste generatie is het percentage ontvangers van een bijstandsuitkering hoog. Onder de tweede generatie is dit percentage in de meeste gevallen vrij laag, wat waarschijnlijk vooral een gevolg is van het feit dat zij nog deel uitmaken van het huishouden van hun ouders. De bijstandsuitkering is namelijk een uitkering op huishoudensniveau, maar het kenmerk 'ontvanger van bijstandsuitkering' is in de gebruikte gegevens alleen toegekend aan de aanvragende ouder en de partner, en niet aan de kinderen in het huishouden.

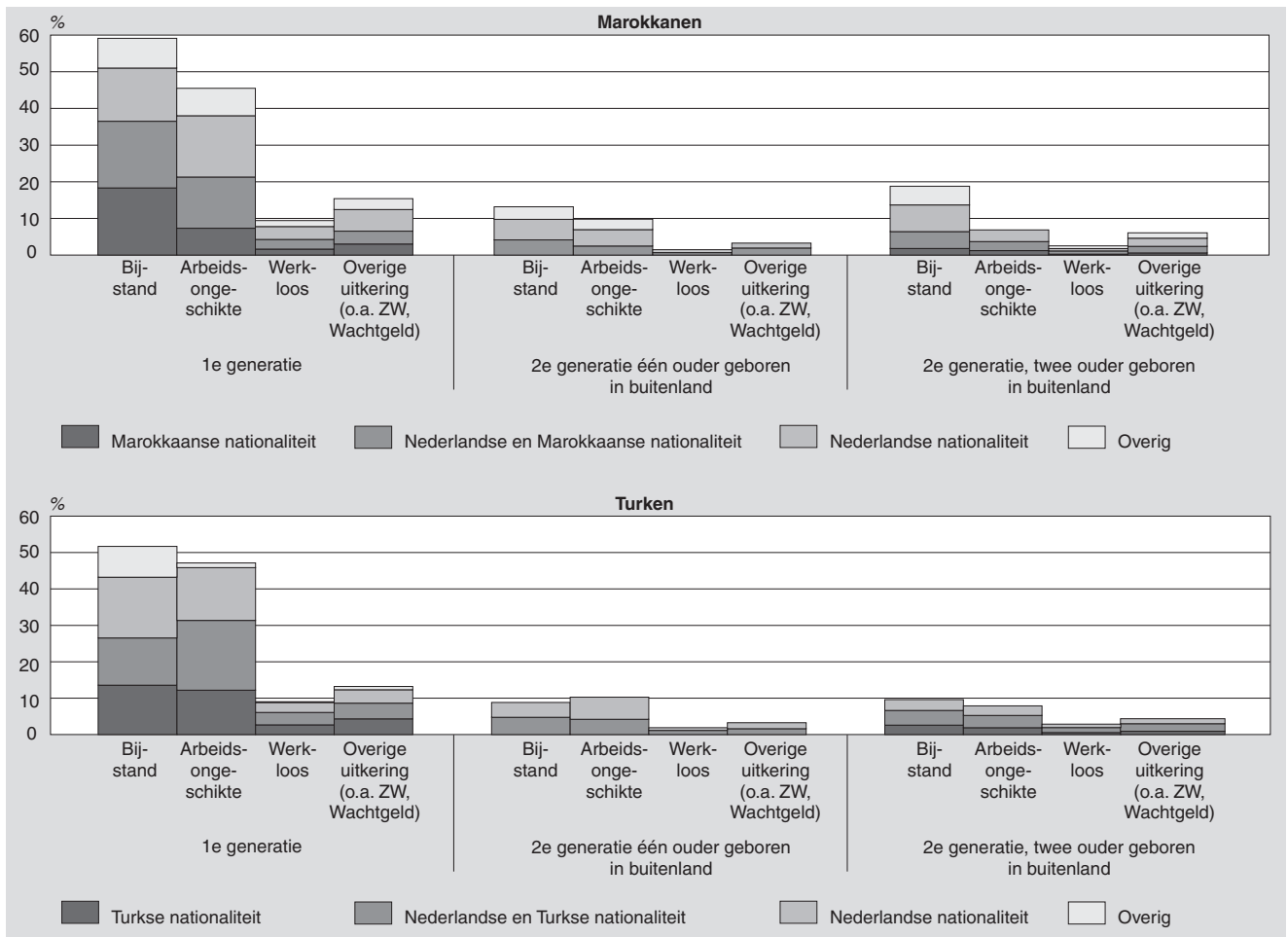
Het aandeel van bijstandsonvangers is onder de Marokkanen van de eerste generatie groter dan onder de Turken, maar het nationaliteitsprofiel maakt bij geen van beide veel verschil.

Het aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is vooral hoog onder groepen van de eerste generatie. Laag is het aandeel onder groepen die weinig of geen arbeidsverleden hebben: de jonge niet-westerse tweede generaties en daarnaast ook niet-westerse groepen zonder bekende nationaliteit met veel nieuwkomers. Omdat ook voor een werkloosheidsuitkering het hebben van een arbeidsverleden een voorwaarde is, vertoont het beeld van bevolkingsgroepen onderscheiden naar het aandeel met een dergelijke uitkering veel overeenkomst met het beeld voor de arbeidsongeschiktheidsuitkering. Bij deze uitkeringen is het aandeel uitkeringsontvangers hoger onder de Turken dan onder de Marokkanen, uiteraard vooral bij de eerste generatie, terwijl ook het nationaliteitsprofiel duidelijk verschil maakt. Het is niet duidelijk of de oorzaak hiervan gezocht moet worden in het feit dat de Turken een hogere werknemersuitkering hebben op grond van meer arbeidsverleden, meer opgebouwde rechten en beter betaald werk, of dat er heel andere verklaringen zijn.

Op basis van de gegevens over de afzonderlijk hierboven beschreven uitkeringen en de niet beschreven overige uitkeringen (wachtgeld, Ziektewet, IOAW en IOAZ) is ook een indruk te geven van de verdeling van de cumulatieve aandelen. Daarbij moet worden opgemerkt dat dubbeltellingen kunnen optreden. Iemand kan een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangen in combinatie met een aanvullende bijstandsuitkering. Overigens kan ook een samenloop bestaan tussen het ontvangen van een uitkering en het verrichten van betaald werk. Dan blijken de cumulatieve percentages voor de eerste generatie Turken en Marokkanen sterk op elkaar te lijken. Opvallend is dat bij zowel Turken als Marokkanen de cumulatieve percentages het hoogst zijn bij degenen die een gemengde nationaliteit hebben.

Lage percentages zijn vooral te vinden onder de jonge tweede generatie die voor een belangrijk deel nog bij de ouders woont en geen arbeidsverleden heeft, maar deels

6. Aandeel ontvangers van een uitkering onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

ook onderwijs volgt of een baan heeft. Ook hier lijkt overigens in veel mindere mate het nationaliteitsprofiel door te werken.

Percentage niet-westerse allochtonen in de wijk

Van de totale bevolking woont ongeveer 80 procent in wijken waar het aandeel van niet-westerse allochtonen minder dan 15 procent bedraagt (grafiek 7). Het aandeel niet-westerse bevolkingsgroepen, waaronder de Turken en Marokkanen, is in die wijken aanzienlijk lager. Ook wat betreft dit kenmerk komen de percentages van Turken en Marokkanen sterk overeen.

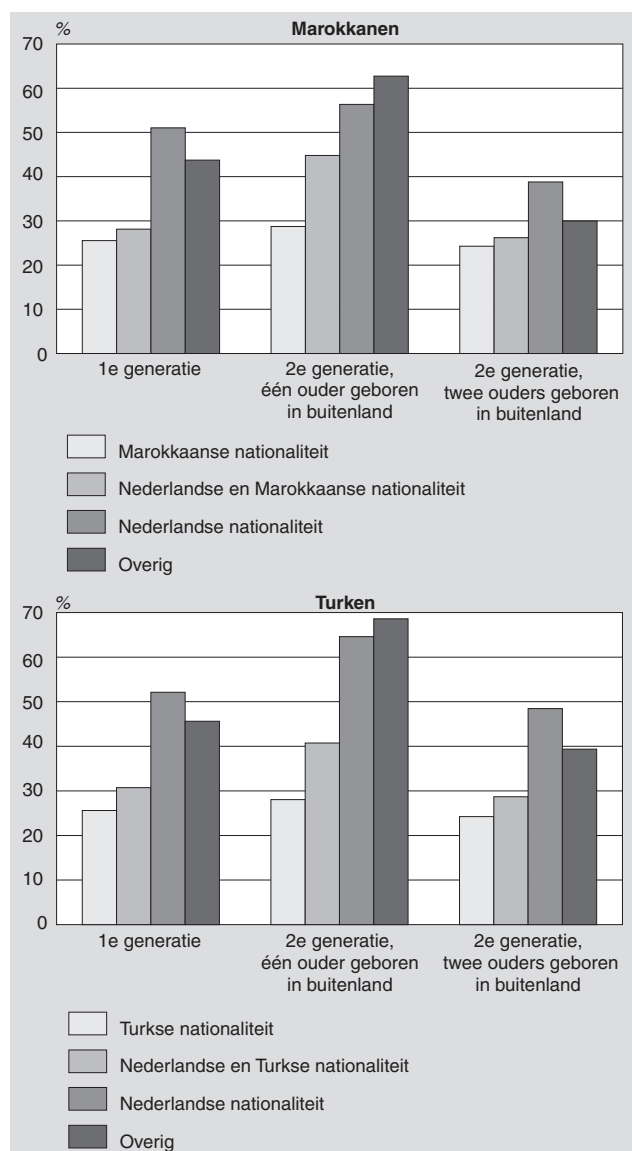
De percentages zijn het laagst onder grotere groepen van de eerste generatie en het hoogst onder de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder. De belangrijkste factor is echter het nationaliteitsprofiel. In alle generaties is het aandeel dat woont in de wijken met weinig niet-westerse allochtonen het grootst onder diegenen die alleen de Nederlandse nationaliteit bezitten en het laagst onder degenen die alleen de Turkse of Marokkaanse nationaliteit hebben.

Percentage verdachten van misdrijven (15–64 jaar) over 2000–2002

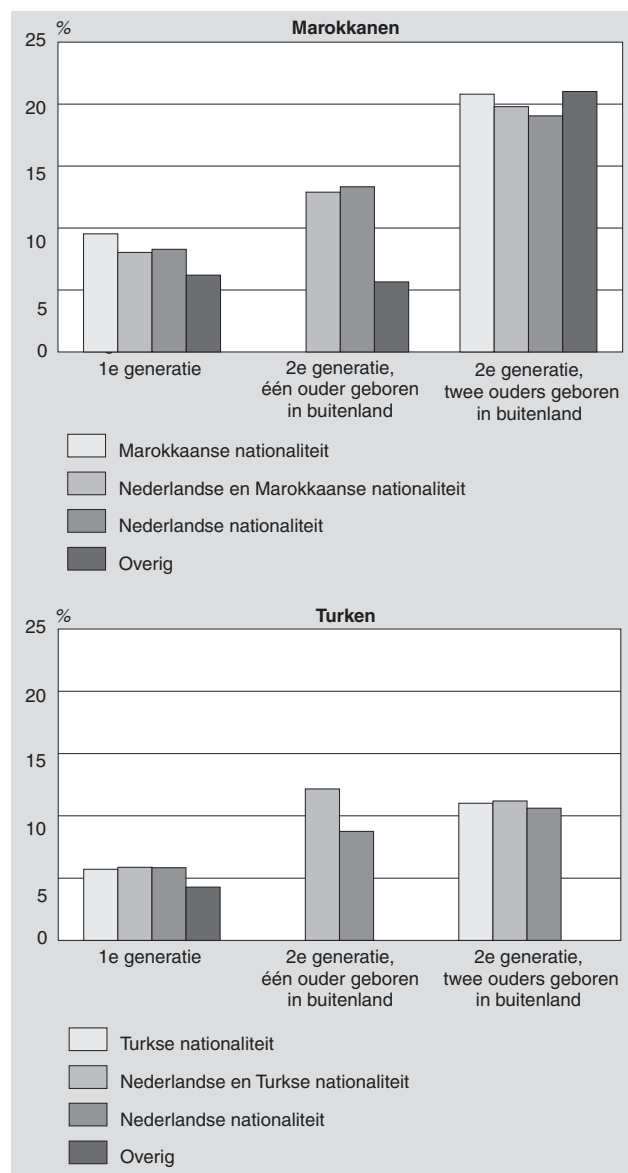
Een laatste kenmerk waarvoor het patroon van de groepen onderscheiden naar herkomstgroepering en nationaliteit wordt beschreven, is het percentage personen in elk van de bevolkingsgroepen van 15–64 jaar dat eenmaal of vaker is verdacht van een misdrijf in de periode 2000–2002 (grafiek 8). Omdat hierbij geen rekening is gehouden met de verdeling naar geslacht en leeftijd in de bevolkingsgroepen, mag worden verwacht dat groepen met een hoog aandeel jongens/jonge mannen relatief hoge percentages laten zien. Onderzoek leert immers dat vooral door hen veel (geregistreerde) misdrijven worden gepleegd.

Anders dan bij diverse andere bovenbeschreven kenmerken, blijken hier duidelijke verschillen te bestaan tussen Turken en Marokkanen. Conform de bevindingen die elders zijn gerapporteerd (Blom et al., 2005) is het aandeel verdachten vooral hoog onder de tweede generatie Marokkanen met twee in het buitenland geboren ouders. Het onderscheid naar nationaliteit blijkt bij de Turken weinig verschil te maken, behalve bij de tweede generatie met één in Nederland geboren ouder. Bij de Marokkanen zijn ook enkele verschillen zichtbaar in samenhang met nationaliteit, maar deze vallen bij hen vrijwel in het niet bij de verschillen tussen de generaties.

7. Aandeel Marokkanen en Turken woonachtig in wijken met 0–14% niet-westerse allochtonen naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002

8. Aandeel verdachten onder 15–64-jarige Marokkanen en Turken naar herkomstgroepering en nationaliteitsprofiel, 2002–2002

4. Slotbeschouwing

Voor het onderscheiden van doelgroepen van integratiebeleid heeft in Nederland het kenmerk herkomstgroepering algemeen ingang gevonden. Voorheen nam net als in diverse andere Europese landen het kenmerk nationaliteit een prominenter plaats in bij het onderscheiden van migrantengroepen als specifieke aandachtsgroepen in het overheidsbeleid. Met het criterium ‘nationaliteit’ worden sommige groepen echter niet zichtbaar (bijvoorbeeld Antillianen/Arubanen, veel Surinamers en een groot deel van de tweede generatie). Het heeft ook het nadeel dat personen kunnen veranderen van nationaliteit of meer dan één nationaliteit kunnen bezitten. De stabiliteit van het kenmerk herkomstgroepering is dan ook een belangrijk voordeel bij de interpretatie van statistische beschrijvingen. Wel moet men zich de vraag blijven stellen of bepaalde veranderingen die samenhangen met nationaliteit wellicht onzichtbaar zijn of blijven, wanneer men alleen het kenmerk herkomstgroepering gebruikt.

Het onderzoek naar de vraag of nadere uitsplitsing van herkomstgroepering naar nationaliteit ook relevante verschillen in diverse aspecten van de leefsituatie tussen de daaruit resulterende subgroepen zichtbaar maakt, geeft aanleiding tot de volgende conclusies:

- In het algemeen zijn de verschillen tussen de subgroepen die op grond van nationaliteit worden onderscheiden niet groot, vooral niet in vergelijking met reeds zichtbare verschillen op grond van herkomstgroepering.
- Bij autochtonen, Antillianen/Arubanen en Surinamers is de betekenis van nationaliteit nog geringer dan bij andere herkomstgroeperingen, omdat de groepen zonder Nederlandse nationaliteit heel klein zijn.
- Bij de Turken, Marokkanen en niet-westerse allochtonen lijkt de gebleken samenhang tussen het nationaliteitsprofiel en diverse situatiekenmerken de interpretatie te ondersteunen van het bezit van de Nederlandse nationaliteit als indicatie van betere integratie. Dit geldt het sterkst voor de samenhang tussen nationaliteit en het

percentage niet-westerse allochtonen in de wijk. Het lijkt relevant om nader onderzoek te doen naar de achtergronden van degenen die via naturalisatie de Nederlandse nationaliteit hebben verworven (al dan niet in combinatie met een andere nationaliteit), vergeleken met degenen die dat, ondanks een langdurig verblijf in Nederland, kennelijk niet hebben gewild.

- Soms lijkt de uitsplitsing naar nationaliteitsprofiel aanleiding te geven tot het vermoeden dat het zinvol is om specifieke deelgroepen te onderscheiden, maar in de meeste gevallen zijn daarvoor ook inhoudelijk betere alternatieven beschikbaar. Zo lijkt het zinvol om de situatie van groepen met een onbekende nationaliteit – doorgaans personen die bij inschrijving in de GBA hun nationaliteit niet konden bewijzen – afzonderlijk zichtbaar te maken, maar het migratiemotief asiel is daar wellicht een beter bruikbaar alternatief voor. De eerste generatie westerse allochtonen met twee buiten Nederland geboren ouders zonder de Nederlandse nationaliteit lijkt zich ook te onderscheiden, maar is vermoedelijk ook beter te onderscheiden aan de hand van migratiemotieven als werk, studie en asiel.
- Uit multivariate analyses waarin de verklaringswaarde van herkomstgroepering (al dan niet in combinatie met nationaliteit) werd onderzocht, mag geconcludeerd worden dat de verklaringswaarde van herkomstgroepering op zichzelf meestal beperkt is en weinig houvast biedt voor een interpretatie. Voor een goede interpretatie van allerlei verschillen lijkt de leeftijdsopbouw van specifieke herkomstgroeperingen in relatie tot hun migratiegeschiedenis heel vaak een zinvolle eerste stap te zijn.

De conclusies geven geen aanleiding om voor nationaliteit een prominente plaats te bepleiten als populatiebeschrijvende variabele. Dit laat onverlet dat het interessant kan zijn om bij tijd en wijle de situatie te beschrijven van bevolkingsgroepen met een specifiek nationaliteitsprofiel. Wel is de conclusie gerechtvaardigd dat het wenselijk is om in statistische beschrijvingen waarbij nationaliteit als specifiek differentiërend kenmerk wordt gebruikt, niet alleen onderscheid te maken tussen personen met of zonder een Nederlandse nationaliteit, maar personen met een meer-voudige nationaliteit afzonderlijk te onderscheiden.

Literatuur

Bakker, B.F.M. en L. Putman (red.), 2003, *De virtuele volkstelling en SSB*. SISWO/CBS, Amsterdam.

Bisogno, E., 2005, A more comprehensive approach to defining stocks relevant for international migration. Paper presented at the 28th CEIES seminar on migration statistics, Riga 9–10 June 2005.

Bijl, R.V., A. Zorlu, A.S. van Rijn, R.P.W. Jennissen en M. Blom, 2005, *Integratiekaart 2005*. WODC/CBS, Den Haag/Voorburg

Blom, M., J. Oudhof, R.V. Bijl en B.F.M. Bakker (red.), 2005, Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. WODC-cahier 2005-2. WODC/CBS, Den Haag/Voorburg.

CBS, 2006, *Naast herkomstgroepering ook nationaliteit?* Rapportage van een onderzoek naar de toegevoegde verklarende waarde van nationaliteit. Intern CBS-rapport, Voorburg.

Franco, A., 2005, Using the European Union Labour Force Survey to get information on migrants and their descendants. Paper presented at the 28th CEIES seminar on migration statistics, Riga 9–10 June 2005.

Ministerie van Justitie, 2004, *Notitie Meervoudige nationaliteit en integratie*. Ministerie van Justitie, Den Haag.

Morning, A., 2004, Ethnic classification in international context, a cross-national comparison of 1995–2004 census items. New York University, New York.

Nicolaas, H., 2002, Bijna 850 duizend personen met meer dan één nationaliteit in Nederland. *Maandstatistiek van de Bevolking* 50(11), blz. 15–16. CBS, Voorburg/Heerlen.

Rijkschroeff, R., J.W. Duyvendak en T. Pels, 2003, *Bronnenonderzoek integratiebeleid*. Verweij-Jonker Instituut, Utrecht.

SCP, WODC en CBS, 2005, *Jaarrapport Integratie 2005*, SCP, Den Haag

Tweede Kamer, 2005, *Brief van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie d.d. 17 augustus 2005 (Onderwerp: standpunt over onderscheid allochtoon-autochtoon; 28689, nr. 36)*. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Velden, F.J.A. van der, 2001, Marokkaans en Nederlands familierecht. *Justitiële Verkenningen* 27(5), blz. 32–46. Boom Juridische Uitgevers, Den Haag.

Tabellen

Maand-, kwartaal- en jaarcijfers

Bevolking, stand en dynamiek

	Levend- geborenen	Overledenen	Buitenlandse migratie		Totale bevolkings- groei ²⁾	Aantal inwoners aan einde van de periode	Verhuisde personen		Huwelijks- sluitingen	Echtschei- dingen
			Immigratie				Tussen gemeenten	Binnen gemeenten		
Jaar										
2003	200 297	141 936	104 514	104 831	65 460	16 258 032	616 190	950 321	80 427	31 479
2004	194 007	136 553	94 019	110 235	47 494	16 305 526	617 925	970 322	73 441	31 098
2005	187 884	136 697	93 633	114 837	29 983	16 335 509	648 050	1 015 838	73 816	32 945
Kwartaal										
2004										
1e kwartaal	47 624	37 009	21 570	27 460	4 725	16 262 757	147 573	240 802	10 370	8 028
2e kwartaal	48 029	32 877	19 752	25 155	9 749	16 272 506	138 465	235 389	25 430	7 553
3e kwartaal	50 681	32 505	30 995	32 092	17 079	16 289 585	179 551	245 635	25 241	7 717
4e kwartaal	47 673	34 162	21 702	25 528	15 941	16 305 526	152 336	248 496	12 400	7 800
2005										
1e kwartaal	46 136	38 644	20 702	24 532	3 662	16 309 188	148 713	243 962	9 678	8 168
2e kwartaal	46 822	33 654	18 713	29 276	2 605	16 311 793	142 341	243 441	25 343	8 423
3e kwartaal	49 299	30 826	30 811	34 747	14 537	16 326 330	192 561	263 843	26 488	8 216
4e kwartaal	45 627	33 573	23 407	26 282	9 179	16 335 509	164 435	264 592	12 307	8 138
2006										
1e kwartaal	45 288	36 493	22 379	29 007	2 167	16 337 676	163 171	267 330	10 295	8 565
Maand										
2003										
april	16 585	12 203	7 363	7 440	4 305	16 210 401	45 402	72 230	5 588	2 550
mei	16 572	11 309	7 160	6 618	5 805	16 216 206	44 926	75 490	10 681	2 707
juni	16 325	11 088	7 595	8 572	4 260	16 220 466	47 625	76 930	10 516	2 679
juli	17 913	11 234	9 396	12 206	3 869	16 224 335	57 864	83 508	7 496	2 878
augustus	17 572	11 619	11 276	9 904	7 325	16 231 660	58 743	74 633	9 935	2 307
september	17 338	10 942	12 441	9 557	9 280	16 240 940	58 502	79 824	10 249	2 496
oktober	17 087	11 445	10 097	9 517	6 222	16 247 162	54 799	85 295	6 271	2 637
november	15 864	11 291	7 197	8 498	3 272	16 250 434	47 695	77 547	3 616	2 436
december	15 554	13 281	6 398	8 489	7 598	16 258 032	51 928	86 986	3 724	2 426
2004										
januari	16 229	13 726	7 690	8 848	1 345	16 259 377	50 923	80 303	2 886	2 607
februari	15 180	11 300	6 656	8 636	1 900	16 261 277	45 869	75 007	3 318	2 533
maart	16 215	11 983	7 224	9 976	1 480	16 262 757	50 781	85 492	4 166	2 888
april	15 801	11 092	5 678	8 915	1 472	16 264 229	45 482	78 325	6 401	2 520
mei	15 751	11 093	6 318	7 153	3 823	16 268 052	42 747	72 930	9 209	2 229
juni	16 477	10 692	7 756	9 087	4 454	16 272 506	50 236	84 134	9 820	2 804
juli	17 324	10 786	8 250	11 431	3 357	16 275 863	58 308	86 847	7 470	2 661
augustus	16 919	11 166	10 778	11 538	5 393	16 281 256	61 574	78 520	8 207	2 547
september	16 438	10 553	11 967	9 123	8 329	16 289 585	59 669	80 268	9 564	2 509
oktober	16 239	11 103	8 556	9 540	4 152	16 293 737	50 669	79 936	5 309	2 465
november	15 613	10 969	7 095	7 697	4 042	16 297 779	50 356	82 177	3 385	2 629
december	15 821	12 090	6 051	8 291	7 747	16 305 526	51 311	86 383	3 706	2 706
2005										
januari	15 646	12 524	6 955	8 068	2 009	16 307 535	51 738	81 480	2 860	2 738
februari	14 644	12 287	6 871	7 967	1 261	16 308 796	47 343	77 356	3 227	2 516
maart	15 846	13 833	6 876	8 497	392	16 309 188	49 632	85 126	3 591	2 914
april	15 537	11 248	6 361	10 416	234	16 309 422	47 376	83 015	5 617	2 940
mei	15 718	11 500	5 733	8 631	1 320	16 310 742	44 864	75 897	10 105	2 616
juni	15 567	10 906	6 619	10 229	1 051	16 311 793	50 101	84 529	9 621	2 867
juli	16 406	10 400	7 589	11 946	1 649	16 313 442	59 345	87 183	8 331	2 702
augustus	16 699	10 373	10 269	11 745	4 850	16 318 292	68 263	87 758	8 027	2 772
september	16 194	10 053	12 953	11 056	8 038	16 326 330	64 953	88 902	10 130	2 742
oktober	16 066	10 861	9 182	11 097	3 290	16 329 620	56 753	88 754	4 956	2 546
november	14 757	10 732	7 690	10 697	1 018	16 330 638	53 481	85 255	3 531	2 823
december	14 804	11 980	6 535	4 488	4 871	16 335 509	54 201	90 583	3 820	2 769
2006										
januari	15 395	12 327	7 345	10 216	197	16 335 706	57 407	90 591	2 996	2 986
februari	14 260	11 437	7 464	7 803	2 484	16 338 190	50 687	82 584	3 249	2 621
maart	15 633	12 729	7 570	10 988	-514	16 337 676	55 077	94 155	4 050	2 958

¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.

²⁾ Inclusief het verschil tussen het officieel vastgestelde en het berekende inwonertal (overige correcties).

N.B. De cijfers voor 2004 en eerder zijn definitief
Voor technische toelichting en verklaring van termen zie toelichting 2, blz. 73.

Technische toelichting en verklaring van termen

Toelichting 1

Bevolkingsgroei en correcties

Het CBS stelt statistieken over de bevolkingsgroei samen op basis van informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens van alle Nederlandse gemeenten. De bevolkingsgroei bestaat uit vier componenten: geboorte, sterfte, immigratie en emigratie.

Het saldo van de zogenaamde administratieve correcties betreft vooral personen die uit Nederland zijn vertrokken zonder dit bij de gemeente te hebben gemeld. Dit saldo wordt daarom meegeteld bij de emigratie. Daarnaast worden door het CBS correcties uitgevoerd omdat de informatie die het CBS ontvangt over de bevolkingsgroei inclusief administratieve correcties niet exact overeenkomt met het verschil tussen de inwonertallen in twee opeenvolgende jaren. Vanaf 2001 worden deze overige correcties meegeteld in het cijfer van de bevolkingsgroei van december. Eerder werden deze correcties verdeeld over de afzonderlijke maanden.

In de cijfers over binnen het huwelijk geboren kinderen zijn kinderen begrepen die worden geboren binnen 306 dagen na een eventuele ontbinding van het huwelijk door het overlijden van de echtgenoot.

Toelichting 2

Tabellen

De cijfers in de tabellen hebben betrekking op personen die in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA; vóór 1 oktober 1994: het persoonsregister) van de Nederlandse gemeenten als ingezetene zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woonachtig is, opgenomen in de basisadministratie van de gemeente waar hoofdzakelijk nachtrust wordt genoten (de gemeente van inschrijving of woongemeente). Een beperkt aantal personen zonder vaste gemeente van inschrijving maar wel behorende tot de 'de jure' bevolking van Nederland staan ingeschreven in de basisadministratie van de gemeente 's-Gravenhage.

De gegevens over de (bevolking in) *huishoudens* zijn afkomstig uit de Huishoudensstatistiek en hebben betrekking op particuliere en institutionele huishoudens. De cijfers zijn gebaseerd op integrale gegevens afkomstig uit de GBA aangevuld met informatie afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), welke gegevens bevat over personen en huishoudens op adressen.

De opgenomen *prognoses* zijn afkomstig uit de meest recente lange-termijnprognoses: Bevolkingsprognose 2002–2050 en Allochtonenprognose 2002–2050.

De *leeftijd* die in de tabellen is vermeld (tenzij anders vermeld), is het verschil tussen het kalenderjaar van de desbetreffende demografische gebeurtenis en het kalenderjaar van geboorte.

Verklaring van termen

administratieve correcties Deze correcties worden gevormd door opnemingen in respectievelijk afvoeringen uit de Gemeentelijke Basisadministratie anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeentegrenswijziging. Het grootste deel van de administratieve correcties betreffen personen waarvan de gemeentelijke overheid na onderzoek heeft vastgesteld dat ze niet meer in de gemeente op een adres woonachtig zijn en veelal naar het buitenland zijn vertrokken. Opnemingen betreffen veelal personen die toch weer opduiken (in dezelfde of een andere gemeente) en in de gemeentelijke bevolkingsadministratie worden opgenomen. Het saldo van de administratieve correcties betreft dus personen die worden uitgeschreven bij een Nederlandse gemeente zonder dat daar een inschrijving in een andere Nederlandse gemeente tegenover staat. Om deze reden wordt het saldo opgeteld bij de buitenlandse emigratie (en het migratiesaldo).

adoptie (verkrijging van het Nederlandschap door) Niet-Nederlandse kinderen van wie de adoptie door een Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of Arubaanse rechter wordt uitgesproken verkrijgen het Nederlanderschap wanneer minstens één van de adoptief-ouders Nederlander is.

allochtonen Alle personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren vormen de *eerste generatie* en allochtonen die in Nederland zijn geboren de *tweede generatie*. Allochtonen van de eerste generatie worden onderverdeeld in de herkomstgroeperingen *westers* en *niet-westers* op grond van hun geboorteland. Ze worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend als ze zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië. Op grond van hun sociaal-economische positie worden allochtonen uit Japan en Indonesië tot de westerse allochtonen gerekend. Wat Indonesië betreft gaat het vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren. De tweede generatie wordt onderverdeeld in de herkomstgroeperingen *westers* en *niet-westers* op grond van het geboorteland van hun moeder. Als dat Nederland is, dan is het geboorteland van de vader bepalend. Voor de tweede generatie is het onderscheid tussen *westers* en *niet-westers* gebaseerd op dezelfde landenindeling als voor de eerste generatie.

asielzoekers Betreffen personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land, in dit geval in Nederland, bescherming of asiel te zoeken. De cijfers zijn afkomstig van het Ministerie van Justitie. De asielzoekers in een bepaald jaar worden niet allen ook als immigrant in dat jaar geteld. Voor dat laatste is inschrijving in een gemeentelijke basisadministratie vereist. Asielzoekers worden niet direct na aankomst als immigrant ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. Voor degenen die in de centrale opvang zitten, gebeurt dit pas als zij 'statushouder' zijn geworden, of langer dan een halfjaar in een opvangcentrum verblijven. Degenen die buiten de centrale opvang onderdak hebben, worden ingeschreven mits zij rechtmatig in Nederland verblijven. Nadat het

CBS bericht van inschrijving in de GBA heeft ontvangen, wordt de (voormalige) asielzoeker als immigrant geteld.

A-status Een A-status werd verleend aan asielzoekers die gegronde redenen hadden om te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag van Genève en de Vreemdelingenwet. Zij werden toegelaten als politiek vluchteling en kregen de vluchtelingenstatus. Dit is een definitieve verblijfsvergunning. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

autochtonen Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

buitenlandse migratie De statistiek van de buitenlandse migratie heeft betrekking op alle personen die aangifte doen van het feit dat zij zich voor een bepaalde tijd in Nederland vestigen of voor een bepaalde tijd Nederland verlaten. Voor de immigratie wordt aan het inschrijvingscriterium voldaan indien de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor de emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

controle adres na aanzegging Vertrek op eigen gelegenheid, waarbij – na controle door de politie van het laatstbekende huisadres – zal worden geregistreerd of iemand daadwerkelijk is vertrokken.

doodgeborenen De gegevens over doodgeborenen hebben sinds 1991 betrekking op de kinderen die na een zwangerschapsduur van ten minste 24 weken ter wereld zijn gekomen en die na de geboorte geen enkel teken van levensverrichting hebben vertoond (ademhaling, hartactie, spieractie). Daarnaast worden overeenkomstig de aanbeveling van de Wereld Gezondheidsorganisatie de doodgeborenen kinderen met een zwangerschapsduur van 28 weken of meer apart onderscheiden.

doodsoorzaken Betreffen steeds primaire doodsoorzaken. Slechts één ziekte of gebeurtenis kan worden aangemerkt als primaire doodsoorzaak, namelijk de ziekte of de gebeurtenis waarmee de keten van gebeurtenissen die tot de dood leidde, een aanvang nam.

echtelijk Een geboorte wordt als wettig of echtelijk aangeduid als de moeder op het moment van de geboorte wettig gehuwd is dan wel als zij wettig gehuwd is geweest én het kind is geboren binnen een periode van 307 dagen na de huwelijksontbinding. Alle andere geboorten worden niet-echtelijk genoemd. Het gaat bij niet-echtelijke geboorten dus om geboorten bij vrouwen die ongehuwd, verweduwd of gescheiden zijn.

echtscheidingen Over de periode tot en met september 1994 hebben de aantallen uitsluitend betrekking op de door een Nederlandse rechter uitgesproken vonnissen die zijn ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Het maakte daarbij niet uit of de van echt scheidenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 zijn alleen de echtscheidingen geteld waarvan ten minste één van de betrokken partners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen. Het maakt daarbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken.

eerste generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

emigratie Zie onder buitenlandse migratie.

erkenning (verkrijging van het Nederlanderschap door) Niet-Nederlandse kinderen die voor het bereiken van de

meerderjarigheid door een Nederlandse vader worden erkend of door diens huwelijk worden gewettigd.

geboorten Betreft bevallingen, ongeacht de levensvatbaarheid van de kinderen.

Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens

De GBA (Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens) is een geautomatiseerd persoonsregistratiesysteem van de gemeenten, in werking sinds 1 oktober 1994.

gestandaardiseerde sterfte Bij het (indirect) gestandaardiseerd sterftecijfer zijn de effecten van de verschillen in de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht tussen de diverse jaren uitgeschakeld. De gemiddelde bevolking naar leeftijd en geslacht van Nederland over 1990 heeft als standaardbevolking gediend.

herkomstgroepering Zie onder allochtonen.

huishoudens Onderscheiden worden particuliere en institutionele huishoudens. Een *particulier huishouden* bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien. *Institutionele huishoudens* bestaan uit twee of meer personen voor wie in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften door derden bedrijfsmatig wordt voorzien. Het betreft de bewoners van instellingen zoals verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, revalidatiecentra en gevangenissen die daar in principe langer dan een jaar (zullen) verblijven. Personen worden in zes verschillende *huishoudensposities* onderverdeeld. Allereerst worden de personen onderscheiden die niet deel uitmaken van een particulier huishouden, de zogenaamde institutionele bevolking. Het gaat hierbij om personen die (in principe ten minste een jaar) zullen verblijven in verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, opvoedingsinternaten, revalidatiecentra en gevangenissen. Vervolgens worden de personen onderscheiden die een eenpersoonshuishouden vormen. Deze personen worden als alleenstaand aangeduid. Alle overige personen behoren tot meerpersoonshuishoudens. Binnen deze huishoudens worden allereerst thuiswonende kinderen onderscheiden: alle in het huishouden van hun ouder(s) aanwezige ongehuwde eigen, pleeg-, adoptie- of stiefkinderen die zelf geen kinderen hebben. De personen die – al dan niet gehuwd – een gemeenschappelijke huishouding voeren met een vaste partner, worden als samenwonend aangeduid. Eenouders wonen niet samen met een vaste partner. De hiermee nog niet ingedeelde personen vallen in de categorie overig: ‘samenwonende’ personen zonder vaste partner en de bij een huishouden inwonende personen.

huwelijksluiting Over de periode tot en met september 1994 hebben de huwelijksluitingen betrekking op alle in Nederland gesloten huwelijken, ongeacht of de huwenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 worden alle huwelijken geteld waarvan ten minste één van de huwelijkspartners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen, ongeacht het land waar het huwelijk is gesloten.

Sinds 1 april 2001 is het in Nederland ook voor paren van gelijk geslacht mogelijk in het huwelijk te treden.

huwende personen Alle personen die op het moment van huwelijksluiting in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

immigratie Zie buitenlandse migratie.

ingewilligde asielverzoeken Een ingewilligd asielverzoek kan betrekking hebben op een asielaanvraag uit hetzelfde of een vorig jaar. Personen van wie het asielverzoek wordt ingewilligd, krijgen een verblijfsrechtelijke status. Het gaat om personen aan wie een A-status wordt verleend, een VTV (Vergunning tot Verblijf) of een VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf).

institutionele huishoudens Zie onder huishoudens.

legitimiteit Binnen (echtelijk) of buiten (niet-echtelijk) het huwelijk geboren.

levendgeborenen Betreffen alle, in Nederland geregistreerde, geboren die enig teken van leven hebben vertoond, ongeacht de zwangerschapsduur.

levensverwachting Zie onder overlevingstafels.

naturalisatie (verrijking van het Nederlanderschap door) Verlening van het Nederlanderschap vindt plaats door middel van zelfstandige- of medenaturalisatie. Het Nederlanderschap kan, onder bepaalde voorwaarden, worden verleend aan niet-Nederlanders die daarom verzoeken en meerderjarig zijn (zelfstandige naturalisatie). Medenaturalisatie betreft minderjarige kinderen die delen in de naturalisatie van de ouder(s).

niet-echtelijk Zie onder echtelijk.

niet-westers Zie onder allochtonen.

optie (verrijking van het Nederlanderschap door)

Onder bepaalde voorwaarden kan voor de Nederlandse nationaliteit geopteerd worden.

overledenen Betreft het aantal overledenen onder de geregistreerde bevolking van Nederland.

overlevingstafels Deze geven aan, hoeveel van 100 000 pasgeboren jongens, resp. meisjes de leeftijd van ½, 1½, 2½ jaar, enz. zullen bereiken op basis van de sterfteverhoudingen, die bij de bevolking gedurende een bepaalde periode zijn waargenomen. Tevens kan worden afgelezen hoe oud deze kinderen gemiddeld zullen worden. Bij iedere leeftijd staat in de overlevingstafel de levensverwachting vermeld. Dit geeft het aantal jaren aan dat de desbetreffende groep gemiddeld nog zal leven.

partnerschapsregistratie De registratie (ingevoerd per 1 januari 1998) is mogelijk voor paren van gelijk en van verschillend geslacht. In de meeste opzichten is het geregistreerd partnerschap vergelijkbaar met het huwelijk. Een duidelijk onderscheid tussen het geregistreerd partnerschap en het huwelijk betreft evenwel de relatie tussen de partners en de eventuele kinderen. Als een vrouw die geregistreerd partner is, een kind krijgt, is zij weliswaar automatisch de moeder van haar kind, maar haar mannelijke geregistreerd partner is alleen dan de juridische vader als hij, met toestemming van de moeder, het kind erkent.

perinatale sterfte Dit cijfer omvat de doodgeborenen na een zwangerschap van ten minste 28 weken (overeenkomstig de aanbeveling van de Wereld Gezondheidsorganisatie) en de overledenen binnen 1 week na de geboorte.

positie in het huishouden Zie onder huishoudens.

referentiepersoon De referentiepersoon is een statistische entiteit bedoeld om kenmerken van huishoudens aan te ontleen. Als sprake is van een paar dan wordt de man als referentiepersoon aangeduid. In geval van een paar van gelijk geslacht wordt de oudste van het paar als referentiepersoon aangeduid.

totaal echtscheidingspercentage Geeft het percentage huwelijken aan dat tot echtscheiding zal komen als in de

toekomst dezelfde kansen op sterfte en echtscheiding blijven gelden als in het waargenomen kalenderjaar.

totaal vruchtbaarheidscijfer Dit cijfer kan worden opgevat als het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw krijgt of nog zal krijgen als de in het verslagjaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar hele vruchtbare levensfase zouden gelden.

tweede generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

uitzettingen Er vindt een fysieke verwijdering uit Nederland plaats ('verwijdering met de sterke arm').

van echt scheidende personen De betrokken personen die ten tijde van de inschrijving van het bedoelde vonnis in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene zijn ingeschreven.

vergunning voor asiel bepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) bepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. De vergunning wordt voor maximaal drie jaar afgegeven. Deze personen mogen werken op voorwaarde dat hun werkgever beschikt over een daartoe vereiste tewerkstellingsvergunning.

vergunning voor asiel onbepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) onbepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. Deze personen zijn vrij op de arbeidsmarkt (tewerkstellingsvergunning is niet vereist).

vergunning tot verblijf Asielzoekers aan wie een VTV (Vergunning tot Verblijf) werd verleend, werden niet erkend als politiek vluchteling maar werden toegelaten op grond van humanitaire overwegingen. Deze tijdelijke verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal vijf jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

verhuisde personen Hieronder worden verstaan alle verhuisde personen binnen Nederland die leiden tot verandering van gemeente van inschrijving (ook wel binnenlandse migratie genoemd) en verhuisde personen binnen een zelfde gemeente. De veranderingen van gemeente van inschrijving die in verband met grenswijzigingen tussen resp. samenvoeging van gemeenten in de basisadministratie worden geregistreerd, worden niet als verhuizing beschouwd.

vertrek onder toezicht Vertrek van afgewezen asielzoeker op eigen gelegenheid, waarbij – ter controle op het vertrek van de desbetreffende persoon – de reisdocumenten worden gezonden aan de doorlaatpost waarlangs de persoon Nederland zal verlaten.

verweduwende personen Personen die ten tijde van het overlijden van hun partner in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

verwijderde asielzoekers Verwijderingen vinden plaats als blijkt dat een asielzoeker niet (of niet langer) in Nederland mag verblijven, aangezien het verzoek om toelating definitief is afgewezen.

voorwaardelijke vergunning tot verblijf De VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf) werd toegekend aan asielzoekers die vooralsnog niet naar hun land konden terugkeren omdat de situatie daar te gevaarlijk werd geacht. Deze verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal drie jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

westers Zie onder allochtonen.

wonend in instelling Zie onder huishoudens.

zuigelingensterfte Dit is de sterfte van kinderen jonger dan 1 jaar (dus voor dat zij hun eerste verjaardag hebben bereikt).

Demografie op het web

StatLine

De cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Webselector een keuze worden gemaakt uit alle publicaties die zijn opgenomen in StatLine.

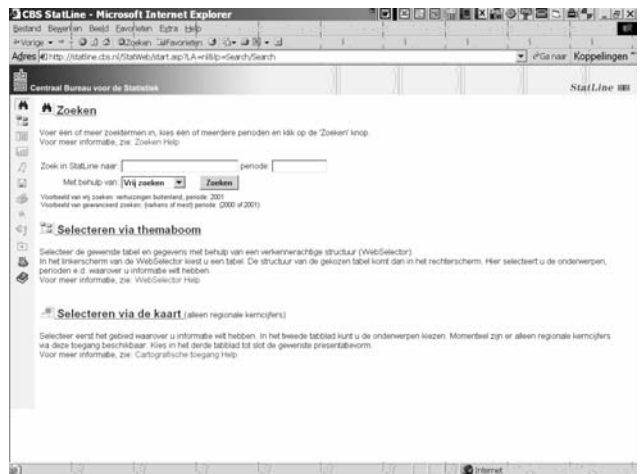
Hoe vindt u bevolkingscijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over bevolking te vinden. De snelste manier om deze cijfers te vinden, is als volgt. Ga naar de openingspagina van de CBS homepage (www.cbs.nl) en druk op de knop 'StatLine' aan de rechterzijde. U krijgt dan een scherm waarin u een zoekopdracht kunt geven (figuur 1). Als u op 'Selecteren' klikt, krijgt u een scherm met de themastructuur binnen StatLine te zien, de 'StatLine Webselector' (figuur 2).

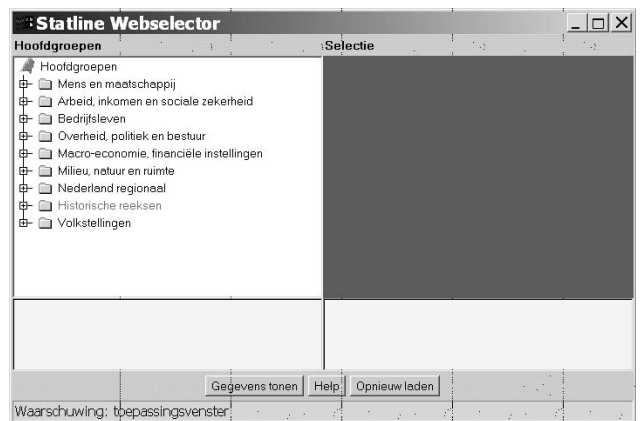
Binnen de Webselector kunt u via de themastructuur snel gegevens over bevolking opvragen. Door op het plusje voor 'Mens en maatschappij' te klikken, komt u bij 'Bevolking' terecht. Als u vervolgens op het plusje voor 'Bevolking' klikt, krijgt u een lijst met publicaties en submappen (figuur 3). In de submappen vindt u informatie over bijvoorbeeld huishoudens, geboorte en immigratie en emigratie.

Ter illustratie is in figuur 3 de publicatie 'Bevolking; kerncijfers' geselecteerd. In het rechterdeel van de Webselector ziet u vervolgens een overzicht van de onderwerpen in deze publicatie. Hier kunt u door binnen de tabbladen 'Onderwerpen' en 'Perioden' te selecteren uw eigen tabel samenstellen. Als u uw tabel heeft samengesteld, drukt u op 'Gegevens tonen' onderaan het scherm. U krijgt nu de tabel op het scherm te zien. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Als u op het pictogram met de diskette ('tabel bewaren') links van de tabel klikt, krijgt u de keuze om de tabel op te slaan in excel-formaat of enig ander formaat. Via het pictogram met de drie mapjes ('tabel selecteren') links van de tabel kunt u terugkeren naar de webselector.

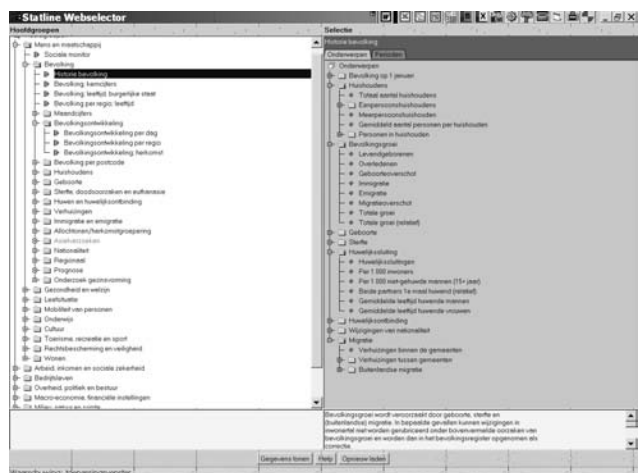
1. Zoeken in StatLine

2. StatLine Webselector

3. Bevolking in StatLine

Inhoudsopgave vanaf 1^e kwartaal 2003

	<i>Kwartaal</i>	<i>Jaar</i>	<i>Pag.</i>
Bevolkingsstructuur en -ontwikkeling			
– Groei Nederlandse bevolking neemt af	I	2003	4
– Demografie van de jeugd, 2002	I	2003	11–20
– Relatief sterke toename honderdplussers	I	2003	67–70
– Tempo bevolkingsgroei blijft afnemen	II	2003	4
– Demografie van Nederland, 2003	IV	2003	12–30
– Administratieve correcties in de bevolkingsstatistieken	V	2003	46–51
– Laagste bevolkingsgroei in twintig jaar	II	2004	4
– Grootste vertrekoverschot sinds jaren vijftig	III	2004	4
– Bijna 1300 honderdplussers	III	2004	6
– Bevolkingsgroei verder gedaald	IV	2004	4
– Bevolkingsgroei in de EU-25 en in Nederland	IV	2004	9
– Bevolkingsdichtheid	IV	2004	10
– Bevolkingsgroei in 2004 gehalveerd	I	2005	4
– Bevolkingsgroei blijft laag	II	2005	4
– Verleden en toekomst van de alleroudsten in Nederland	II	2005	93–97
– Bevolkingsgroei eerste helft 2005 uitzonderlijk laag	III	2005	4
– Dalende geboorte remt bevolkingsgroei	IV	2005	4
– Bevolkingsconcentraties: van kleine kernen tot grote agglomeraties	IV	2005	14–21
– Dalende bevolkingsgroei houdt aan	I	2006	4
– Ruimtelijke verspreiding van bevolkingskernen in Nederland	I	2006	48–53
– Nederland minder grijs dan Europa	II	2006	9
– Demografische levensloop van vijftigers	II	2006	15–23
Bevolking naar regio			
– Aandeel niet-westerse allochtonen in Amsterdam	I	2004	8
– Ontwikkeling van het aantal gemeenten sinds 1900	I	2004	56–57
– Top-25 van gemeenten met grote gezinnen	II	2004	7
– Aandeel niet-westerse allochtonen per buurt, Rotterdam	I	2004	12
– Bevolkingsdynamiek in de 4 grote steden	II	2004	59–68
– Top-10 van gemeenten naar de vier grote niet-westerse herkomstgroeperingen	III	2004	7
– Kinderrijke buurten in Amsterdam en Rotterdam	III	2004	12
– Grote gemeenten groeien het snelst	I	2005	5
– Gemeenten naar geslachtsverhouding onder twintigers	I	2005	6
– Aandeel 65-plussers per buurt, Amsterdam en Rotterdam	I	2005	10
– Een eeuw gemeentelijke herindelingen	II	2005	63–64
– Gemeenten naar aandeel westerse allochtonen	III	2005	6
– Aandeel niet-Westerse allochtonen per gemeente, 2005	III	2005	7
– Aandeel Marokkanen per buurt, Amsterdam en Utrecht	III	2005	10
– Echtscheidingen per gemeente	IV	2005	7
– Aandeel gezinnen met drie of meer kinderen naar gemeente	IV	2005	8
– Aandeel niet-westerse allochtonen in Rotterdam	IV	2005	11
– Regionale verschillen in de vruchtbaarheid van autochtonen en allochtonen	IV	2005	25–29
– Geografische verschillen in de kans om door moord of doodslag te overlijden	IV	2005	61–68
– Populaire huwelijksgemeenten	I	2006	7
– Gemiddeld inkomen per inwoner per buurt, Amsterdam en Rotterdam	I	2006	12
– De prijs van migratie: selectieve verhuissstromen van de vier grote steden	I	2006	37–44
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 1: Gemiddelde leeftijd en leeftijdsopbouw	I	2006	54–60
– Aandeel 65-plussers per gemeente	II	2006	7
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 2: Huishoudensgrootte	II	2006	48–54
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 3: Werkzame beroepsbevolking	II	2006	55–62
Bevolking naar nationaliteit en geboorteland			
– Allochtonenprognose 2002–2050: bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010	I	2003	34–41
– Demografie van de Indische Nederlanders, 1930–2001	I	2003	58–66
– Niet-westerse derde generatie in 2003	III	2003	45–49
– Schatting aantal niet-westerse allochtonen in de afgelopen dertig jaar	III	2003	50–53
– Demografie van vijf niet-westerse herkomstgroepen vanaf 1972	III	2003	54–61
– Herkomst van niet-westerse allochtonen	IV	2003	7
– In Nederland relatief veel personen die in het buitenland zijn geboren	IV	2003	9

– 900 duizend personen met meer dan één nationaliteit	I	2004	7
– Afghanen in Nederland	I	2004	49– 52
– Gemiddelde leeftijd niet-westerse allochtonen neemt toe	II	2004	5
– Een op 18 inwoners heeft dubbele nationaliteit	II	2004	5
– Aandeel niet-westerse allochtonen per buurt, Rotterdam	II	2004	12
– Iraniërs in Nederland	II	2004	54– 58
– Naturalisaties in 2002	II	2004	69– 72
– Kaapverdianen in Nederland	III	2004	85– 89
– Aandeel niet-westerse allochtonen per buurt, Den Haag en Utrecht	IV	2004	11
– Allochtonen aan het werk	IV	2004	75– 84
– Minder autochtone, meer allochtone 20–64-jarigen	I	2005	5
– Voormalig Joegoslaven in Nederland	I	2005	98–103
– Nederland en Polen demografisch vergeleken	I	2005	104–109
– Gemeenten naar aandeel westerse allochtonen	III	2005	6
– Aandeel niet-westerse allochtonen per gemeente, 2005	III	2005	7
– De demografische levensloop van jonge Turken en Marokkanen	III	2005	70– 76
– Jonge Turken en Marokkanen over gezin en taakverdeling	III	2005	77– 82
– Afrikanen in Nederland	III	2005	83– 89
– Concentratie allochtonen toegenomen	III	2005	90– 95
– Demografie van de allochtonen in Nederland	III	2005	96–117
– Aandeel niet-westerse allochtonen in Rotterdam	IV	2005	11
– Eerste generatie Antillianen naar geboorte-eiland	IV	2005	22– 24
– Sterke toename alleenstaande moeders onder allochtonen	IV	2005	34– 38
– Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen	I	2006	15– 31
– Sociaal-economische positie van eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland	II	2006	45– 47
– Naast herkomstgroepering ook nationaliteit?	II	2006	63– 71

Vruchtbaarheid en geboorteregeling

– Geboorten steeds vaker in nazomer	II	2003	10
– Vruchtbaarheid in Urk het hoogst, in Vaals het laagst	III	2003	7
– Effect van seksevoorkeur op gezinsvorming	IV	2003	44– 45
– Tiernmoeders: recente trends en mogelijke verklaringen	I	2004	13– 22
– Geboorteregeling in 2003	I	2004	23– 27
– Forse groei aantal niet-echtelijke geboorten	II	2004	5
– Top-25 van gemeenten naar aandeel niet-echtelijke geboorten	IV	2004	7
– Seizoensfluctuaties in geboorten: veranderde patronen door planning?	IV	2004	14– 22
– Door omstandigheden vaak geen of één kind	I	2005	42– 45
– Regionale verschillen in vruchtbaarheid: een verklarend model	I	2005	46– 55
– Ontwikkeling van het totaal vruchtbaarheidscijfer in Europa	II	2005	9
– Geloof en vruchtbaarheid	IV	2005	10
– Regionale verschillen in de vruchtbaarheid van autochtonen en allochtonen	IV	2005	25– 29
– Ongeplande zwangerschappen	IV	2005	34– 33
– Aandeel levendgeborenen met een moeder van 35 jaar of ouder	I	2006	8
– Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen	I	2006	15– 31
– Verhuizen en geboorte van het eerste kind	II	2006	6
– Aantal geboorten per duizend inwoners in de vier grote steden	II	2006	11

Sterfte en doodsoorzaken

– In Nederland relatief weinig verkeersdoden	II	2003	9
– Sterfte aan dementie	II	2003	24– 28
– Medische beslissingen rond het levenseinde in 2001	II	2003	29– 32
– In Nederland relatief weinig zelfmoorden	III	2003	9
– Zelfdoding in de afgelopen eeuw	III	2003	10
– Sterftekansen en doodsoorzaken van niet-westerse allochtonen	III	2003	12– 27
– Doodsoorzaken op hoge leeftijd	III	2003	28– 29
– Drugserelateerde sterfte	III	2003	30– 32
– Moord en doodslag 1997–2001	III	2003	33– 35
– Geschiedenis van de Nederlandse doodsoorzakenstatistiek	III	2003	36– 37
– Sterfte aan kanker in 1952 en 2002	IV	2003	10
– Verschillen in zuigelingensterfte	I	2004	10
– Trends in doodsoorzaken, 1970–2002	I	2004	34– 39
– Recente ontwikkelingen rond zelfdoding in Nederland	I	2004	40– 48
– Meer crematies dan begrafenissen	II	2004	5
– Aantal verkeersdoden stijgt licht in 2003	II	2004	6
– Sterfte door hart- en vaatziekten	II	2004	10
– Moord en doodslag in Nederland, 1992–2001	II	2004	24– 32
– Depressie, hartziekte en sterfte bij ouderen	II	2004	33– 35
– Ontwikkelingen rond de perinatale sterfte in Nederland	III	2004	15– 31
– Ontwikkelingen in alcoholgerelateerde sterfte in Nederland	III	2004	32– 39

– Sterftetrends onder ouderen in zeven Europese landen van 1950–1999	III	2004	40–51
– Crimineel leven: vroeg en niet-natuurlijk sterven	III	2004	52–59
– Analyse van doodsoorzaken op basis van overlevingstafeltechnieken, 1970–2003	IV	2004	23–36
– Dodelijke ongevallen in de privésfeer	IV	2004	37–42
– Longkankersterfte bij mannen blijft hoger	I	2005	5
– Minder sterfte door mildere temperaturen en uitblijven griep	I	2005	5
– Sterfte aan longkanker per 100 duizend inwoners, 2002–2003	I	2005	7
– Sterfterisico en welstand	I	2005	9
– Trends in moord en doodslag 1911–2002	I	2005	56–63
– Sterfte aan diabetes	I	2005	64–68
– Gemeenten naar aantallen overledenen	II	2005	7
– Sterfte door ziekten van de kranen per 100 duizend inwoners naar COROP, 2002–2003	II	2005	8
– Tuberculose als Volksvijand	II	2005	10
– Gemiddelde levensverwachting van vrouwen	III	2005	8
– Hoe lang leefden wij?	III	2005	13–25
– De toekomst van onze levensverwachting	III	2005	26–56
– Een kwart eeuw wiegendoed in Nederland	III	2005	57–63
– Aantal verkeersdoden sterk gedaald	III	2005	64–69
– Levensbeëindigend handelen vooral bij kanker	IV	2005	6
– Relatie tussen sterftetrends op middelbare en hoge leeftijd. Is er sprake van sterfteselectie?	IV	2005	53–60
– Geografische verschillen in de kans om door moord of doodslag te overlijden	IV	2005	61–68
– Gezonde en ongezonde beroepen	I	2006	10–11

Migratie en verhuizingen

– Asielverzoeken: veel minder in Nederland, stabiel in EU	I	2003	9
– Een derde van de immigranten binnen zes jaar weer vertrokken	I	2003	45–48
– Ontwikkelingen in de volgmigratie van asielmigranten	II	2003	13–19
– Arbeidsmigranten en hun gezinnen	II	2003	20–23
– Minder immigranten dan emigranten	III	2003	4
– Herkomst van niet-westerse allochtonen	IV	2003	7
– Regionale vestigingspatronen van immigranten, 1988–2002	IV	2003	38–43
– Oudkomers en tweede generatie allochtonen	I	2004	53–55
– Minder immigranten	II	2004	5
– Afname asielaanvragen	II	2004	9
– Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen?	II	2004	36–42
– Immigratie uit Europese Unie hangt samen met conjunctuur	II	2004	43–44
– Immigranten op de arbeidsmarkt	II	2004	45–53
– Helpt Nederlandse emigranten keert weer terug	IV	2004	43–45
– Verhuizingen en huishoudensveranderingen in Nederland: verschillen tussen COROP-regio's	I	2005	84–89
– Binnenlandse migratie: verhuismotieven en verhuisafstand	II	2005	75–81
– Regionale verschillen in migratie over korte afstand: een ruimtelijk interactiemodel	II	2005	82–92
– De prijs van migratie: selectieve verhuisstromen van de vier grote steden	I	2006	37–44
– Immigratie neemt weer toe	II	2006	4
– Verhuizen en geboorte van het eerste kind	II	2006	6
– Verhuisstromen, 1948–2004	II	2006	10
– Nederland: van immigratie- naar emigratieland?	II	2006	33–40
– Emigratie van autochtonen naar België	II	2006	41–44

Huwelijksluiting, relatievorming en -ontbinding

– Echtscheidingskansen van allochtonen: berekeningsmethode	I	2003	49–53
– Echtscheidingskansen van allochtonen: specifieke groepen	I	2003	54–57
– Flitsscheidingen in 2002	II	2003	11–12
– Allochtone huwelijken	II	2003	33–36
– Echtscheidingskansen van allochtonen: huwelijkscohorten 1991–2000	IV	2003	35–37
– Uitstel van samenwonen	I	2004	28–29
– Echtscheidingenkansen van allochtonen met of zonder kinderen	I	2004	30–33
– Steeds later in het huwelijk	II	2004	5
– Financiële gevolgen van echtscheiding voor man en vrouw	II	2004	19–23
– Bijna 400 duizend personen kiezen voor een lat-relatie	III	2004	60–63
– Bijna 5 duizend flitsscheidingen in 2003	III	2004	64–66
– Financiële gevolgen van de beëindiging van ongehuwd samenwonen voor man en vrouw	III	2004	67–74
– Trends in samenwonen en trouwen	IV	2004	46–60
– Financiële gevolgen van echtscheiding op de lange termijn	IV	2004	85–89
– Gemiddelde leeftijd bij eerste huwelijk in de EU-lidstaten	I	2005	8
– Arbeidsparticipatie van vrouwen rond de echtscheiding	I	2005	90–97
– Heeft Cupido een maat(je)? Over de integratie van allochtonen op de huwelijksmarkt	II	2005	65–74
– Conjunctuur en huwelijk	III	2005	9

– Echtscheidingen per gemeente	IV	2005	7
– Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten	IV	2005	39–46
– Echtscheiding van ouders en kinderen	IV	2005	47–52
– Samenwoners van gelijk geslacht	I	2006	6
– Samenwoonrelaties stabiel	I	2006	32–36

Huishoudens en gezinnen

– Huishoudensontwikkelingen bij allochtonen	II	2003	37–44
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar type en grootte	II	2003	54–58
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie	II	2003	59–65
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat	II	2003	66–74
– Demografische levensloop van jongeren na het uit huis gaan	III	2003	38–44
– Demografie van gezinnen	IV	2003	31–34
– Top-25 van gemeenten met grote gezinnen	II	2004	7
– Empty nest-moeders	II	2004	14–18
– Het gezinsdal: verandering van koopkracht na het krijgen van kinderen	IV	2004	61–67
– De Virtuele Volkstelling 2001: gezin en werk	IV	2004	68–74
– Bevolkingsaantal instellingen en tehuizen daalt verder	IV	2004	90–91
– Verhuizingen en huishoudensveranderingen in Nederland: verschillen tussen COROP-regio's	I	2005	84–89
– Aandeel eenpersoonshuishoudens per buurt, Amsterdam	II	2005	12
– Huishoudensprognose 2004–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2005	14–18
– Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat	II	2005	19–27
– Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie	II	2005	28–32
– Aandeel gezinnen met drie of meer kinderen naar gemeente	IV	2005	8
– Sterke toename alleenstaande moeders onder allochtonen	IV	2005	34–38
– Samenleven en kinderen	II	2006	24–27
– Wonen zonder partner	II	2006	28–32

Prognoses en scenario's

– Bevolkingsprognose 2002–2050: anderhalf miljoen inwoners erbij	I	2003	21–26
– Bevolkingsprognose 2002–2050: veronderstellingen	I	2003	27–33
– Allochtonenprognose 2002–2050: bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010	I	2003	34–41
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar type en grootte	II	2003	54–58
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie	II	2003	59–65
– Huishoudensprognose 2002–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat	II	2003	66–74
– Bevolkingsprognose 2003–2009: tragere bevolkingsgroei	I	2004	58–65
– Bevolkingsscenario's voor Nederland	I	2004	66–76
– Lange-termijn allochtonenscenario's voor Nederland	I	2004	77–82
– Enkele demografische en economische scenario's doorgelicht	I	2004	83–88
– Bevolkingsprognose 2004–2050: maximaal 17 miljoen inwoners	I	2005	12–18
– Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen	I	2005	19–23
– Prognose van emigratie op basis van een retournatiemodel	I	2005	24–31
– Allochtonenprognose 2004–2050: belangrijkste uitkomsten	I	2005	32–41
– Huishoudensprognose 2004–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2005	14–18
– Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat	II	2005	19–27
– Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie	II	2005	28–32
– Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen over immigratie	II	2005	33–38
– Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen over de asielmigratie	II	2005	39–45
– Prognose van gezinsvormende migratie van Turken en Marokkanen	II	2005	46–49
– Prognose van sterfte naar doodsoorzaken: model en veronderstellingen	II	2005	50–62
– Bevolkingsprognose 2005–2011: stabiele lage groei	I	2006	61–66

Internationaal

– Asielverzoeken: veel minder in Nederland, stabiel in EU	I	2003	9
– In Nederland relatief weinig verkeersdoden	II	2003	9
– In Nederland relatief weinig zelfmoorden	III	2003	9
– In Nederland relatief veel personen die in het buitenland zijn geboren	IV	2003	9
– Verschillen in zuigelingensterfte, 1960–2001	I	2004	10
– Eenoudergezinnen in EU 9 procent van alle huishoudens met kinderen	III	2004	9
– Minder asielzoekers in de Europese Unie	III	2004	80–84
– Bevolkingsgroei in de EU-25 en in Nederland	IV	2004	9
– Gemiddelde leeftijd bij eerste huwelijk in de EU-lidstaten	I	2005	8
– Ontwikkeling van het totaal vruchtbaarheidscijfer in Europa	II	2005	9
– Levensverwachting van vrouwen	III	2005	8
– Vroege en late vruchtbaarheid	IV	2005	9
– Daling van het eerste huwelijkscijfer	I	2006	9
– Bevolking Europese Unie groeit vooral door migratie	I	2006	45–47

Overig

– Veel uitkeringen onder niet-westerse allochtonen	I	2003	42– 44
– Doorstroom niet-westerse allochtone scholieren naar vervolgonderwijs	II	2003	45– 49
– Niet-westerse allochtonen in het voltijd hoger onderwijs	II	2003	50– 53
– Steeds vaker twee werkende ouders in gezinnen met jonge kinderen	III	2003	6
– Afbakenen van moeilijk waarneembare bevolkingsgroepen	III	2003	62– 68
– Provincie Utrecht telt relatief meeste hoogopgeleiden	IV	2003	6
– Het effect van non-respons onder allochtonen	IV	2003	52– 57
– Zorg voor hulpbehoevende ouders	III	2004	75– 79
– Werk en uitkering van Turkse en Marokkaanse immigranten	III	2004	90– 96
– Ziekenhuisopnamen naar herkomstgroepering en diagnose, 1995–2001	III	2004	97–121
– Respons van eerste generatie allochtonen in het POLS	IV	2004	92– 97
– Leefstijl- en risicofactoren voor hart- en vaatziekten bij jongeren	I	2005	69– 83
– Enquêteonderzoek onder allochtonen: problemen, oplossingen en uitdagingen	I	2006	67– 73

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

Jaarlijks, 225 blz., € 17,95.

ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl

ISSN 0166-9680.

De Nederlandse Economie

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare wijze een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde.

Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

Jaarlijks ca. 350 blz., € 15,30.

ISBN 90-357-2986-2. Kengetal P-19.

Kennis en economie 2004

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 240 blz., € 30,75.

ISBN 90-357-2579-4. Kengetal K-300.

De digitale economie 2005

Deze nieuwe CBS-publicatie beschrijft de omvang en groei van de binnenlandse ICT-sector. Voorts wordt aandacht besteed aan het gebruik van internet door huishoudens en aan de activiteiten door het Nederlandse bedrijfsleven op internet en andere elektronische netwerken. Daarnaast worden genoemde ontwikkelingen in Nederland vergeleken met die in de ons omringende landen.

Jaarlijks, 336 blz., € 29,50.

ISBN 90-357-3056-9. Kengetal P-34.

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks ca. 300 blz., € 44,50.

ISBN 90-357-2946-3. Kengetal P-2.

De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie De Nederlandse conjunctuur wordt de basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

Kwartaal, € 48,40 per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken. Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website:

<http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>.

Zie voor overzicht van alle publicaties: www.cbs.nl

Richtlijnen voor auteurs

Voor publicatie in *Bevolkingstrends* komen artikelen en korte bijdragen in aanmerking die betrekking hebben op de demografie van Nederland. Ook onderzoek naar variabelen die de demografische ontwikkelingen en ruimtelijke verschillen in bevolkingskenmerken beïnvloeden, zoals onderwijs en gezondheid, kunnen in *Bevolkingstrends* worden opgenomen. Gezien de onafhankelijke en objectieve opstelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dienen de bijdragen vrij te zijn van subjectieve interpretaties en beleidsaanbevelingen.

Voor nadere informatie over de mogelijkheid tot plaatsing van externe bijdragen en voor richtlijnen met betrekking tot de kopij kunt u contact opnemen met de hoofdredacteur: Joop Garssen, e-mail: Bevolkingstrends@cbs.nl.